

ЛЕЗГИ

Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чӀал хуьх!

Заседанидин сергъятра аваз, суварин официальный серенжемар веревирдна. А.Шуаева оргкомитетдин членривай чпин хиве тунвай везифаяр намуслуздакь килиз акъудун тӀалабна.

Къейд ийин хьи, “Шарвили” эпосдин нубатдин сувар 30-июндиз кыле тухуда. Суварин вилик таммарзавай гъазурлухвили вири кӀвалахар Ахцегъ райондин кыл Осман Абдулкеримова хуси гуьзчивилик кутунва.

1920 – йисалай акъатзава

N 24 (10825) хемис 14–июнь, 2018–йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

ВацӀухъ галаз женг чӀутгъазва

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Ахцегъ райондин администрацияда гатфаринни гатун девирда живер цӀуруниқди ва дагӀлара марфар къуниқди вацӀ алахъуниқ галаз алакӀалу яз, къетӀен гӀаларин комиссиядин (КЧС) заседание кыле тухвана. ЛагӀана кӀанда, райондин кыл Осман Абдулкеримова арадал атанвай гӀалар хуси гуьзчивилик кутуна ва ада вири къуллугъриз районда авай залан техника кӀвалахарал желб авун, тӀебиатди ганвай зиянар жезмай къван тӀимиларун патал герек тир тапшуругъар ганва. Арадал атанвай гӀалар фикирда къуналди, 6-июндилай Ахцегъ районда Самур вацӀун цин дережа хкаж хъуниқ галаз алакӀалу яз къетӀен гӀаларин режим кардик кутунва. Мумкин тир хаталувили вилик пад къун патал магистральнӀ газопровод вахтуналди хжуднава ва инсанрин хатасузвал таъминарунин маса серенжемар къабулна.

КъетӀен гӀаларин комиссиядин заседанидал рахай райадминистрациядин кылин заместитель, райондин КЧС-дин председатель Роберт Гъамзаева кӀватӀ хъанвайбур “Калун кьер” участокда арадал атанвай четин гӀаларихъ галаз танишарна.

Самур вацӀун месэла РД-дин Гъукуматда веревирдна

- Гатфаринни гатун девирда ва акъваз тийиз марфар къуниқди вацӀ къадарсуз хкаж хъанва. Яд авахъунин ийгинвал ва цин дережани хаталудаказ артух хъанва. Кавказдин чӀехи вацӀарикай сад тир Самурди Ахцегърин сергъятра вич авахъзавай тереф садлагӀана дегишаруниқди ам 200-далай артух инсанар яшамш жезвай яшайишдин кӀвалерив ва хуьруьн майи-

шатдин хуси чилерив агатнава. Идалайни гъейри, вацӀун кьерехар тухуниқди вацӀ магистральнӀ газопроводдиз лап мукъва хъанва, - лагӀана ада.

Заседанидал гӀакӀ муниципалитетдин ГО-дин ЧС-дин ва ЕДДС-дин Управленидин начальник Сердер Моллалиевни

▶ 2

СтӀал Сулейманан бульварда

Агъмед МАГЪМУДОВ

10-ИЮНДИЗ Махачкъалада, Дагъустандин халкъдин шаир СтӀал Сулейманан тӀваруниқ галай бульварда, “СтӀал Сулейманан бульвар” гафар хъенвай мемориалдин къул ачухуниз талуқарнавай мярекат кыле фена. Ана “Лезги газетдин” кылин редактор Мегъамед Ибрагъимова, лезгийрин Махачкъалада авай милли медениятдин тешкилатдин кыл Пакизат Рагъимханавади, “ННТ” телекъаналда лезги чӀалал эфирдиз акъ-

атзавай передача тухузвай Алихан Мегъамедрагъимова, “Яблоко” партиядин РД-да авай отделенидин председатель Альберт Эседова, РД-дин писателрин Союздин лезги секциядин руководитель Владик Батманова, журналистри, XX асирдин Гомеран шииратдал рикӀ алай инсанри иштиракна.

Пакизат Рагъимханавади къейд авурвал, СтӀал Сулейманан экуь къамат эбеди авуни мураддалди гъеле 2009-йисуз гъа чӀаван Махачкъаладин администрациядин кыл Саид Амирова кӀарар къабулна. “КӀарардин пунктарикай сана

къейднавай: “Бульвардин мулкарал “Бульвар Дагъустандин халкъдин шаир СтӀал Сулейманан тӀваруниқ янава” гафар хъенвай мемориалдин къул эцигин”. Ана гӀакӀни шаирдин гуьмбет алай чкани элкӀвена жугундалди кӀевунин ва СтӀал Сулейманан бульвар ачухуниз талуқарнавай мярекат кыле тухунин тапшуругъарни гъатнавай. Вири и месэляр килиз акъудунал гуьзчивал тухун Махачкъаладин администрациядин кылин заместитель О.И.Портнягинадин хиве тунвай.

Гъайиф хьи, икъван йисар алатнатӀани, кӀарардин гъич са пунктни кылизи акъуднач. Идалай гъейри, хейлин СМИ-ра, гъатта официальный документрани кваз, СтӀал Сулейманан бульвар хъийдай чкадал, гӀалатӀ яз, Родопский бульвар хъизвай. Эхирни и кар чна гъиле къуна. Чи алахъунри, кӀвалахри бегъерни гана”, - алава хъувуна П.Рагъимханавади.

Ада мемориалдин къул ачухунин карда вичиз куьмекар гӀайи Альберт Эседова, ашукъ Алиханаза, “Союз молодежи Южного Дагестана” ДРОО-дин руководитель Равидин Абдурагъимоваз, Владик Батмановаз ва са жерге маса юлдашриз сагърай лагӀана.

Къейд ийин хьи, мемориалдин къул гъазуруниз акъатай харжийрин чӀехи пай П.Рагъимханавади вичин хивез къачуна. Гележегда адахъ бульвардиз гъахъзавай чкадал еке тагъ эцигдай фикирни ава. И кардани вичиз куьмекар гудай ватанпересар жадайдагъ П.Рагъимханавади умудар кутазава.

Нумрадай кӀела:

ОБЩЕСТВО

Хайи чӀалариз - шегъре рехъ

“Единая Россия” фракциядин руководителдин сад лагӀай заместитель Андрей Исаева алава хъувурвал, мектебрин программйра хайи чӀалар чирун чарасуз амуқьда. Аяларни хайи чӀалан предмет чируниз мажбури жада. Анжах хайи чӀаларикай гъи чӀал чирдатӀа аялри, я тахъайтӀа, абурун диде-бубайри хжяда.

▶ 2

ЮБИЛЕЙ

Чилин гъетерикай сад

Сейфедин Къулиеваз талуқ тушир кар хуьре авачир. Етим-есирдиз, ялгъузриз куьмекар гун, алакӀ тийизвайдаз кӀвалер зцигдай материалар чара авун, колхоздин патай пул гана, пешекарар гъазурун, машинринни механизмайрин парк ацӀурун, хуьр аваданламушун, эквер тун - ибур адан къайгъуяр тир.

▶ 4-5

ИРС

Шаирди шииралди кхъей чарар

Етим Эминахъ дустариз, Лезгистандай тир вичин девирдин машгъур ксариз хъенвай тамам цӀуд шиир къван ава. Абуру вафалувилелди, рикӀин ми хьи гъиссералди тафаватлу я. Абурулди чавай шаирдин рикӀин чӀехивал, намуслувал, вижданлувал ацӀумиз жада.

▶ 7

ЭКОНОМИКА

Сертификатар гвачиз маса гудай ихтияр авач

Вичи арадал гъанвай суьрсет маса гуз кӀанзавай касди гила, чарасуз яз, участокдин ветдугтурдивай махсус документсертификат къачуна кӀанда. Пулсуздаказ гузвай и документ гвачиз мад садазни вичин суьрсет маса гудай ихтияр авач.

▶ 8

МЕДЕНИЯТ

“Литературадин чӀалан битаввал хвена кӀанда”

Лезги чӀалан къайдайриз кӀур гана туькӀурнавай ихътин “гафар” лезги гафарганрани гъатнава. Абурун вилик пад вахтунда пешекарри такъуртӀа, абурун не-тижа чӀал гуьнгуьнай акъудун жада. И кар парабур гъеле къатӀузвач.

▶ 9

ХАБАРАР

Духтур-алим

Гуьлмет Рагъмалиева алай вахтунда Ярославлдин госмедакадемиядин хирургиядин кафедада ва шегъердин 4-нумрадин азарханадин поликлиникада аялрин сарарин духтурвиле кӀвалахзава. Пешедин рекъий ада илимдин хейлин кӀвалахар хъенва.

▶ 12

Вацлукъ галаз женг члугвазва

1

рахана. Ада кьейд авурвал, гьалар гьакьикъатдани къалабулук кутадай бур я. И месэла гьалун патал райондихъ бес къадар такьатар авач. Ада Дагъустан Республикадин руководстводин патай куьмек агакьдайдак умуд кутуна.

Райондин депутатрин Собранидин председатель Абдулкерим Палчаева къватл хьанвай бур кьетлен гьалар арадал атунын къурхулвал тлимиларун ва сифте нубатдин серенжемар кьиле тухун патал залан техника ишлемишунин рекьяй къабулзавай сифтегьан серенжемрихъ галаз танишарна.

Совещанидал ДЭП-4 карханадин начальник Мегьамед Юсуфовни рахана. Ада вичин ихтиярда авай "Т-170" маркадин трактор вацлукъ хуьдай серенжемар кьиле тухузвай бур вугунин гаф гана.

Эхирдай комиссияди Дагъустан Республикадин Гьукуматдиз, Россиядин МЧС-дин РД-да авай ГУ-диз Ахцегьа тлебиатдин бедбахтвилер алудун патал малумат гьазурна рекье тунин кьарар къабулна.

* * *

9-июндиз Дагъустандин премьер-министр Артем Здунован регьбервилек кваз совещание кьиле фена. Анал Самур вацл алахунихъ галаз алакьалу яз Ахцегь районда арадал атанвай гьалар веревирдна.

И мярекатда РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместителдин везифар вахтуналди тамамарзавай Рамазан Жафарова, РД-дин тлебиатдин ресурсрин ва экологиядин министрдин везифар вахтуналди тамамарзавай Набиюлагъ Кьарачаева, Ахцегь райондин кьил Осман Абдулкеримова, са жерге министерствойрин ва ведомствойрин векилри иштиракна.

Совещание ачухай РД-дин Гьукуматдин

Председателди, кьилди къачуртла, лагьана: "Чи вацлара цин дережа хкаж хьунихъ галаз алакьалу сифтегьан хабарар агакьна. Тайин тир къурхулвилер арадал атанва. РД-дин экологиядин министерстводин ва маса къурхулшрин чалишмишвилерин нетижада а къурхулвилерин са къадар пай гьиле-гьилди алудиз алакьна. Кьейд авун лазим я хьи, алай вахтунда ихтилат Самур вацла цин дережа хкаж хьуникай ва вацлукъ мукьва тир дараматар патал къурхуллувал арадал атуникай физва. Неинки агьалияр, гьак са жерге къурхулшар, кьилди къачуртла, магистральний газопровод патал къурхуллувал арадал атанва. Ида, агакьарнавай делилрал асаслу яз, саки 16 агьзур кас агьалияр газдалди таьминарун вахтуналди акьвазарунал гьун мумкин я. Кардив гьелелиг и саягьада эгечлава: месэла арадал атанватла, ам гьалун герек я. Гьа са вахтунда чна аннамишун лазим я хьи, гележегдани ихтин гьалар арадал татун патал лазим тир вири чараяр акун герек я.

Вацл алахунихъди арадал атай гьаларикай ва къурхулвал алудун патал къабулнавай серенжемрикай малумат муниципалитетдин кьил Осман Абдулкеримова гана.

Адан рахунриз баян гуналди, Артем Здунова и месэладив лап мукьвфдивди эгечлун чарасуз тирди кьейдна, гьик хьи, ихтин гьалар мад арадал атунын мумкин я. Ахла совещанидин иштиракчийри ихтин къурхулвилер алудун патал къабулун лазим тир серенжемар веревирдна.

Гележегда цин дережа хкаж хьуникай Самур вацлукъ къурхуллувал арадал гьин тийидайвал кьер мягкемардай серенжемар къабулун патал герек тир пулдин такьатар чара авун патал махсус чар гьазурун ва ам ятарин ресурсрин Федеральний агентстводиз рекье тун тапшурмишна.

Сад тирди къалурна

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Суварин вилик квай йикъар чимел бур, серин бур тир. 12-июндизни меркезда цав булутри кьунвай. Экуьнахъ марфадин стлаларни аватна, амма югъ яваш ачух хьана. Ида суварик иштиракиз ашкъи авай бур гьугьуларни хкажна.

Сятдин цлуд жедалди Махачкъаладин кьилин майдандал РД-дин Халкъдин Собранидин депутаттар, шегьердин са бязи идарайрин, карханайрин руководителар, общественный организациярин векилар, твар-ван авай спортсменар, волонтерар, студентар, ученикар къватл хьанвай. Абуру майдандал тешкилнавай "Россиядин халкъарин хоровад", "Россиядин халкъарин дуствилин парад", "Зун россиянин я" акцияра иштиракна. Жегилри майдандал 450 квадратный метр алай Россиядин Федерациядин пайдах цава кьуна ва ам суварин кьилин мярекат кьиле физвай Урусин госдрамтеатрдин вилик кьван тухвана.

Инал меркездин искусстводин устадри, жегил гьевескарри, кьуьлердай бурун дестейри еке концерт гана. Мярекатда РД-дин Гьукуматдин Председателдин Сад лагьай заместитель Анатолий Кьарибова, РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместителдин везифар вахтуналди тамамарзавай Рамазан Жафарова, РД-дин Халкъдин Собранидин депутаты, шегьердин администрациядин къуллугъчийри, мугьманри иштиракна.

Суварин мярекат ачухунихъ, Россиядин югъ тебрик авунихъ галаз сад хьиз, Махачкъаладин администрациядин кьилин везифар вахтуналди тамамарзавай Абусупьян Гьасанова къватл хьанвай бурхъ элкьвена лагьана:

- Гьар ийсуз чна кьейдзавай вири халкъарин и суварин чун сад, ислягьвиллин терефдарар тирди, Россиядин государственной лап хьсан адетар давамарзавайди, улкьведа

яшамин жезвай цлудралди халкъарин культурадиз, тарихдиз, милливиллиз гьурметзавайди къалурзава.

Россиядин суварин йикъахъ Дагъустан патал мадни кьетлен метлеб ава. Гьик лагьайтла, чи республикада асиралди дуствилелди, меслятдивди, кьуншивилелди цлудралди миллетрин векилар яшамин жезва. Дагларин улкьведа лап фадлай адетдиз элкьвенвай сада-садаз куьмек авунин, хванхавилин, гьурмет авунин ва акьалтзавай несилрив агакьарзавай ерияр чи милли ивира, ирс я.

Дагъустандин эстрададин гьетери, аялрин филармониядин манидарри, шегьердин искусствойрин школайра кьелзавай бур ватанпересвиликай, дуствиликай, хайи макандикай манияр лагьана, хореографиядин коллективри чи халкъарин кьуьлерна.

Суварин сергьятра аваз мадни мярекатар кьиле фена. «Дуствилин квалел» республикадин шегьерин ва районрин школайра лап хьсандиз кьелзавай ва жуьреба-жуьре конкурсра, олимпиадайра гьалибвал къачур школьникар къватнавай ва абуру РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель, образованидин илимдин министр Уммупазиль Омаровади Россиядин Федерациядин гражданин я лагьай паспорттар вахкана.

"Дуствилин квалелин" вилик квай майдандал республикадин шегьеррайни районрай халкъдин фольклордин коллективарни атанвай. Абуру чи халкъарин милли кьуьлер авуна, манияр лагьана. Мярекатрин иштиракчийри ва меркездин мугьманриз ина ачухнавай ктабрин ва шикилрин выставкайриз килигдай мумкинвални хьана. Абуруни чи халкъарин савиликай, миллетрин, члаларин жуьреба-жуьревиликай ва чи улкьведин зурбавиликай лугьузвай.

Россиядин йикъаз талукъ мярекатар чи районра, шегьеррани тешкиллудаказ кьиле фена.

Тебрик

Гьурметлу шейх Агьмад-гьажу! За Квез ва Дагъустандин вири мусурманриз пакди тир Рамазандин варз куьтягъ хьун, баркаван Сив хуьнин сувар алукуьн мубаракзава!

И сувар чи руьгьдин умуми ирсинин къакьудиз тежер пай, неинки сивер хуьн акьалтлун, гьакни, сифте нубатда, риклер михьи хьун, сабурур ягьун ва ахлакьдин жигьетдай мадни виниз хкаж хьунин рекье аваз физ чалишмиш хьун пишанламишзавай кьетлен югъ я.

Государстводини мусурманрин тешкилатри дуьзгуьндаказ санал къвалахун вилик тухуник, медениятдин ирс хуьник, имандин рекьяй чирвилер гуник ва жезил несил тербияламишунин пай кутунай зи патай разивилин келимаяр къабула.

Зун инанмиш тирвал, Сив хуьнин сувар кьейд авуни гележегдани жуьреба-жуьре динрал амалзавай бурун ва жуьреба-жуьре халкъарин векилрин арада меслятвал, инсанрин ва халкъарин арада регьимлувилун, сада-садаз гьурмет авунин ва сад-садан гьавурда акьунин ивира мягкемаруниз куьмек гуда.

Кьуй гьар са квалел шадвал, муьгьуббат, руьгьдин жумартвални генгвал хьурай!

Заз виридахъ сагьламвал, хушбахтвал, гьиле къазвай кьени крара агалкьунар хьун риклин сидкьидай кланзава.

Дагъустан Республикадин Кьилин везифар
вахтуналди тамамарзавай

В.ВАСИЛЬЕВ

Ярагъ Мегьамедаз бахшна

Мукьвара Мегьарамдхуьруьн райондин кьил Фарид Агьмедова Дагъустандин намусдин азадвилун, диндин тешкилатрихъ галаз алакь хуьнин рекьяй комитетдин векилрихъ галаз гуьруш кьиле тухвана. "Лезги газетдиз" райондин администрациядин пресскьуллугъди хабар гайивал, гуьрушдин

сергьятра аваз Фарид Агьмедова комитетдин государстводин гьукумдин ва муниципалитетрин тешкилатрин органихъ галаз алакь хуьдай отделдин начальник Сейфедин Велибегахъ ва адан заместитель Ренат Мегьамедовахъ галаз члехи алим ва философ, шейх Ярагъ Мегьамедаз бахшнавай форум кьиле тухунин месэлаяр веревирдна.

Кьейд ийин хьи, гуьрушда Мегьарамдхуьруьн райондин администрациядин кьилин сад лагьай заместитель Гьабибулагъ Мурадалиева ва жемиятдин

хатасузвилун месэлайрай райондин кьилин заместитель Зайнудин Азимовани иштиракна.

Малум хьайивал, Ярагъ Мегьамедаз бахшнавай форум алай йисан 30-июндиз кьиле тухуда. Мярекатдиз республикадин жуьреба-жуьре ведомствойринни карханайрин, жемиятдин, диндин, илимдин векилриз теклифда. Форумдин сергьятра аваз Дагъустандин руьгьдин культура ва илим вилик тухуник лайихлу пай кутавай бурун алахунар кьейд ийида.

Хайи члалариз - шегьере рехъ

РФ-дин Госдумада хайи члалар чирунин жигьетдай цийи проект гьазурнава. Кьейд ийин хьи, сифтегьан проектди Россиядин регионра милли члалар анжах аялрин ва абурун диде-бубайрин

хушуналди чирдай мумкинвал гузвай. Амма улкьведин са жерге республикайра ихтин кьанун къабулуниз аксивал къалурайдлай кьулукъ депутаттар цийи проект гьазуруниз мажбур хьана.

Мукьвара Госдумада кьиле феийи заседанидал образованидин ва илимдин Комитетдин председатель Вячеслав Никонова кьейд авурвал, проектдик мектебра хайи члалар гуниг теклиф кутада. Идалай гьейри, проектдин вири терефар тамамдиз веревирд авун патал хайи члаларин

кьанундиз талукъ вири акттар кьвед лагьай сеферда кьелиз гатлундалди гьазурна акьалтларун лазим я.

"Единая Россия" фракциядин руководителдин сад лагьай заместитель Андрей Исаева алава хьувурвал, мектебрин программаяра хайи члалар чирун чарасуз амукьда. Аяларни хайи члалар предмет чируниз мажбури жеда. Анжах хайи члаларикай гьи члал чирдатла аялри, я тахьайтла, абурун диде-бубайри хкажа.

Хайи члалар чируниз талукъ проектдик дегишвилер кухтунилай гьейри, шад жедай мад са кар ава: федеральный дережада аваз хайи члалариз куьмекдай махсус Фонд арадал гьизва. В.Никонован гафаралди, Фонд хайи члаларин илимдин, хайи члаларай ва литературайрай учебникар, пособиар, программаяр гьазурунин, абур образованидин федеральный госстандартрал бинеламиш хьана экспертиза авунин ва са жерге маса месэлайрал машгул жеда.

Хайи члалариз талукъ цийи проект тектикардайвал документ алай йисан 19-июндиз Госдумадин депутатрал агакьарда. Гуьгьунлай РФ-дин регионра цийи проектдиз талукъ гьихтин фикрар аватла чирун патал ам улкьведин вири субъектриз рекье твада.

Веревирдер

Чи уьмуьрдин кьайдаяр... Вуч авай? Вуч ама?

Мердали ЖАЛИЛОВ, литературдин отделдин редактор

Кьайда вуч я? Словарда кхьенва: са вуч ятлани кьилиз акьудунин тегьер, гьал, жуьре... Кьайдаяр гзаф ава. Уьмуьрдин кьайда-уьмуьрдин тартиб хьиз я аз. Уьмуьрдин дуьзвал, дигайвал, туйквейвал, кьулайвал...

Чун, советрин девир акур инсанар, гьеле аялзамаз, сифтеган классра амаз, октябрятрин жергейра аваз, саналди, са кьаст, са рехь, са фагьум-фикир, са гележег аваз, тербияламишзавай.

Чахь са суварар, са шадвилер, пашманвилер, са программайрай кьелзавай школяар, вузар, санал ял язавай пансионатар, сагьарзавай больницаяр (пулни гун тийиз), са стадионар, концертрин залар авай... Са аптекайрай дарманар кьачузвай... Чи уьмуьрдин кьайда гьахьтинди тир. Исятда авай несилриз ахварайни таквадай хьтин...

1962-йисуз школа акьалтларна, аз, амай вири жегьилриз хьиз, кепекни пулни таганмаз, Советрин Армиядин жергейриз эвер гана. Чахь, вири жегьилрихь, Ватандин вилик са "буржи" - аскервилин кьуллугь авай.

Дуствал (идалай чьехи кьуват ва девлет жедани?) вирибуруз сад хьиз багьа тир. Ихьтин уьмуьрдин кьайдадал чун вири рази тир, бахтварни тир! А бахтварвал а йисара чи аялрал (гадйрал, рушарал) атай тварарайни аквазва: Света, Вера, Надежда, Любовь, Азиз, Гуьзел, Мегьрибан, Игит, Кьагьриман, Азад, мад ва мад тварар...

Гьа члавуз анжах мектеб акьалтларнавай жегьилди кхьенвай цариз яб гун:

*Ватан, зун ви накьвадин са клус ятла,
Ви паквал хуьн эгер зи намус ятла,
Ви лекь яз зун хкаж жеда кьилел ви,
Ви кард хьана ацукьда зун гьилел ви...*

** * *
КьекьечI, цифер, кьекьечI, цифер,
Рехь це ислягь лифериз!
Рехь це гатфар, бахт тухудай
Зи накьваркай гьетериз...*

"Рекьер" шиирда а члаван чи Ватандин кьамат жегьил аскердин вилерай икI аквазва:

*Дагьлар, кьеввай кьакьат жедач,
Амма вучда кьисметди вун тухвайла?
Вучда вуна, вилик яргьви
Яргьвал рекьер атайла?*

*Зун кьекьечIна куь ценеривай
Гзаф, гзаф яргьариз.
Шумуд дагьлар гьалтна мад зал,
Гьахьна шумуд вацлариз?*

*Волгади аз, Самурди хьиз,
Кьеб эчIяна гимидин.
Урал дагьди кьабулна зун,
Кьевале хьтин имидин.*

*Кьекьевена зун кьил авачир
Кустанайдин дуьзенра.
Хкаж хьана хам шиверал
Кьазахвидин уьзенгра.*

*Амударья хуьренна аз,
Гьаркуь хьана
Самарканддин базарар.
Кьацу хьана зун паталди
Ташкентдин бульварар.*

*Хкажна зун булутрив кьван
Памир дагьдин кьуьнери.
Чпел зи рикI ацукьарна
Нурек вацун эквери.*

*Зун гьетерал ашукьарна
Небитдагьдин буругьри.
Мажбурна клир маса кьачуз
Сумбар вацун балугьри...*

Вири шиирар "Билбил базардал" (ДКИ, 2007-й) ктабдай кьачунва.

Им чи сад тир Ватандин шикил тир. Вири-на виридаз кьулайвал, багьривал жагьизвай.

Вирида виридан жаваб гузвай. Мегер ихьтинди чьуру кьайда тирни?..

Гьайиф, вахтар алатунивай и кьайдайрик буьтруьк, чурьук, гьибет, гьуруш кутадайбуьр артух хьана. И кардин кьиле сифте акьвазай-бурни, марифат, уьлкве, дуьнья чьукьунуниз рехь гайибурни чьи "инсандин ихтиярар, азадвилер хуьзва" лугьудайбуьр ва абуруз амадагвал авур кьецепатан (Америкадин, Англиядин, Франциядин, Германиядин) махсус кьуллугьар я. "Демократия", "плюрализм", "самоуправление" ва икI мадни винелай гьакьван михьибур, кьенибуьр хьиз аквазвай ширин гафарин кьалпагьра аваз чи обществода, иллаки мефтлер чурун тавунвай аялринни жегьилрин юкьва миллетчилинни, гьибетчилинни, кьайгьусузлинини, пехилвилинни, эхирни, акьалтлай душманвилин агьу чьукьурна. И карни, тарихда малум тирвал, Н.Хрущеван "кьуьруьгьуьм" ("оттепель") лугьудайдалай башламишна. Ада цайи тумари XX асирдин 90-йисара лап гужлу бегьерар гьана. Уьлкведин, партиядин, гьукумдин кьилизни гьа агьуди тьушуннавай кьуватар атана, абуруни акьалтлай тарашчийрин гьиле туна вири вахарар...

Чи уьмуьрдин виликани вири кьайдаяр инсандиз ва инсаниятдиз акьибур хьиз, тапанбуьр хьиз, зибилханадал гадариз жедай амуькаьр хьиз кьаллуриз алакьна. Неинки общество, уьлкве, инсандин кьилих, мефтлер, ахлакь, ацукьун-кьарагьунин вири кьайдаяр чьукьуриз алакьна. XXI асирдин инсан, XX асирдин гекьигайла, вири жигьетрай (зегьмет тешкилуни, чирвилерин, алакьунрин ва икI мадни) виликди фидай чкадал саки 70 йисан кьуллухьди, са бязи месэлайрай гьатта юкьван виш йисарин авамвилин кьатариз хутахна...

Чи уьмуьрдин кьайда гила гьихьтинди я? Амани чахь сад тир уьлкве, экономика, мумкинвилер, сад хьтин умудар, рекьер, ниятар ва икI мадни?

Вирибуруз сад тир са затI ама - пул! Манат! Виш дуст ваь, са манат хьурай лугьузва гила! Чан чун ваь, "чан жуьв" лугьузва гила! "Зи квал-зи кьеле! Кьахьрай амайбуьр", лугьузва гила. Кьилдин рекьер, машина, тьунардай, ял ядай, сагьардай чкаьр хьанва гила! Гьатта государстводин наградаьрни, пишкешарни сифте нубатда чиновникринбуьр, анжах гьабурунбуьр хьанва.

За гагь-гагь фикирда: югь-йиф зегьмет чьугьваз, зегьметдин гьекьерни кьфар - саданбуьр, анжах стопристор гьайругьар гуз, гьавизрани гьамаьра, яхтайрани ресторана, кьумарбазрин кьвалера йикьар-йифер рекьизвайбуьруз - кьефер хьанва!

"Зун кьвалахиз ваь, буйругьар гуз халкьнавайди я", лугьузва абуру. Ингье кьез гилан уьмуьрдин "цйийи" кьайдаяр!

Чи Ватандин вири кар алай девлетар а "кьегьалрин" хьусиятдиз элкьуьрнава. Абуруни чьин хушуниз кьан хьайивал ишлемишзава. Россиядин чьехи пай заводринни карханайрин, мяденрин, чилерин иесияр кьецепатан ампар хьанва! И йикьара (3-июндин пакамаьхь) "Россия-24" каналдай "Бесогон-TV" - авторвилин программадай кьалурай рекьемри ва шикилри акьуллу гьар садан кьил элкьуьрдай. Анжах виждансузрини ватансузри ахьтин крарал дамаьхда.

Им яни бес халис ватандашрин уьмуьрдин кьайда? И кар паталди тирни чи кьагьриман бубайри Ватан патал акьван чанар, ивиар харж авурди? Акьван магьрумвилериз таб гайиди?

Чун яшамаш жезвай кьайда гьихьтинди ятIа и йикьара (7-июнь) телеканалрай уьлкведин Президентдихь галаз кьиле фейи "ачух рахунрини" кьалурна. Адетдин кьесиб, секин, инсандиз яратмишдай уьмуьр тухун чина санани кьайда яз амач. Жанавуарни хипер санал ала. Мегер ихьтин кьаришмада кьайда жеда жал?

Ни гьихьтин жаваб гудатIа, аз чидач. Амма авай хьтин "кьайдайри" - пулдин агьавили чун дуьз терефдихь бажагьат акьудда. Инсан затлуниз - маса гуз, маса кьачузвайдаз элкьуьрна куьтягьнава. Ни гьикьван кьачудатIа, нихь вуч амуькьатIа, мад гьихьтин "цйийи" кьайдаяр майдандиз кьведатIа (хкидатIа), фикирдиз гьун четин я. Фагьум-фикир, акьул-камал, гьахь-адалат вилик акат тавуртIа...

РикIел хьунар

Азедин ЭСЕТОВ,
Дагьустандин халкьдин духтур

СССР хьтин гьайбатлу государстводин твар кьурла, капиталистрин чандиз хаф ядайди тир. Адан эхиримжи йисар, гьайиф, рикIелай тефидайбуьр хьана.

Ихтилат физвай йисара уьлкведин кьиле Л.И.Брежневвахь галаз санал кьуьзекрин еке десте авай. Чьи лагьайтIа, женнетдани гьат тийидай хьтин шартларай ва кьулайвилерай акьатун, чеб-чьин хушуналди экьечьун гьич фикирдизни гьизвачир.

Бахт бедбахтвилин гуьгьуьналлаз кьведа лугьудайвал, а командадик кьайбуьр сад-садан гуьгьуьналлаз чьин эбеди дуьньядиз хьфенай...

Эхирни, кьисметди пелел чьехи ярж алай, винелай акунризни пайгар М.С.Горбачев лугьудайди хьана. Кьена вилик эцигнавай чарар галкьун тавуна кIелдай касди. Ам кьилиз атайла, халкьдиз сифтедай далуяр чухвай кьван регьят хьанай. Чанда жегьт авай жегьил регьбер я лугьуз, шад-

чарасуз шартI я. Эгер итим япалух ятIа, ам тамамдиз "йифен кукупIдин" (папаз ада "кукупI" лагьанай) гьиле гьатдайдал шак алач. Папа гьалда рехь. За вакай сир яз хуьзвач, виридаз ачухдиз аквазва: Горбачеван тьутуьх "йифен кукупIдин" гьиле ава. Абурун хизанда, папал алуьк тавуна, итимдивай камни бажагьат кьачуз жезва. Заз чиз, вак кучуднавай чькани гьа ина ава. Хизанда итим итимдин, паб папан чкадал хьун лазим я. Мисал авайди я: йифен кукупIди йикьандаз кIуф яда. Кьвале авай папаз вичин пIипI тайинариз тежедайдавай уьлкведиз регьбервал гуз?..

За цавариз ялварзава, кьуй зун гьалатI хьурай лагьана. Амма и физвайвал фейитIа, чи нехир хтанва, хва. Алай гьалди тестикьзавайвал, уьлкведин эхир пехир жеда...

Селим муаллим кис хьана, адан зкуь суфатдиз гьамлу шикил атанвай...

Инал зи рикIел 2018-йисан мартдиз центральный телевидениди Горбачевани адан уьмуьрдин юлдаш Раисадиз бахшна гайи передача кьезва.

"Йифен кукупIди" йикьандаз...

вилерни авунай. Яваш-яваш цйийи "вождь" вичин кьуллугьдин яцIа гьатиз эгечIна. Халкьарни гьа - кье пака, Аллагьди гайитIа, чаз кьулайвилер артух жеда лугьуз, умудлуни тир.

...Гьа йисара, нубатдин сеферда хуьре авайла, йикьан рагьдандихь хьиз аз Чьехи-чай вацун кьерехьда сейрдиз экьечIнавай яшариз залай хейлин чьехи тир з хуьруьви Селим муаллим акунна. Ам пенсияда авай. Адахь галаз санал акьудай вахт чаз, жегьилриз, уьмуьрдин университетар хьиз жедай. Кьени кьуьл хьтин, рикIени мецел са ихтилат алай итим тир. Зарафатрални адан рикI алай.

Жуван ериш дегьарна, за ам галайвал гьерекатна. Вичизни акунвай зун кьезвайди.

Адет хьанвайвал, сифте чна хизанар, кьвалер-кьар, кьуншияр, район тупIалай авуна. Са арадиллай, Селим муаллим фикирлу хьанвайди акунна аз. Адан рикIик са вуч ятлани кьвай. Кьалин рацIамрин кIаникай гьамлу вилер килигзавай аз.

- Чан хва, чи чьехи уьлкведин кьилиз гила атанвайди чанда кьуват авай жегьил итим я, ахьтинди чна яргьалди вилив хвенай, - эгечIна суьгьбетдик агьсакьал. Йисар кьез физва, ингье 2-3 йис алатнава, амма дегьш хьанвай затI-матI аквазвач ман чина? Ви фикир чириз кьанзавай аз, яраб алакьдатIа адалай чи халкьдин дулана жагьда регьятвилехь юзунар тваз?..

За артухан итIи-битийра тIуб экьуьрнач. "Хьун лазим я, Селим муаллим. М.С.Горбачев гьар патахьай лигим хьанвай инсан я, ада хейлин вахтунда Ставропольский крайкомдин сад лагьай секретарвилени кьвалахайд я", - жаваб гана аз.

Агьсакьалдиз за гайи жаваб бегенмиш тахьайди гьиссна аз.

- Вун аз жегьил яз амайди аквазва, хва. За хабар кьур хьтин суалриз ви кьуллугьдини са артух фикир гуз тун тавун мумкин я. Вун бейкеф тьуштIа, пенсияда авай кьуьзюь касдиз яб це. Вазни ван хьанвай гафар я: итимни паб са фургьундик кьвай балкьанар я лугьуда. Эгер абуьр гьар сад санай физ хьайитIа, эхир гьихьтинди жеда тIа малум я. Хизанда, иллаки кьуллугьдин рекьай, итимди кьенерар папан ихтаьарда тунал сергьят эцигун

Вири вахтунда анай Михаил Сергеевичак регьбервилени са лишани квачирди ва ам хкажнавай дережадиз эсиллагь лайихлу туширди кьалурзавай. Юкьуз кьвалахал гьазурай документар ада нязиз кьвализ гьаз кьведай. Йифиз Раиса-ханумди гьилелай авуна, вичин жуьреда тьукьуьр хьувурла, абуруз рехь ахпа ачухдай. Им адет хьанвай абурун хизанда.

Жегьилри ихьтин беябурчивал а члавуз бегьем аннамишзавачир, амма дигмиш хьанвай, уькьуь-цуру дадмишнавай агьсакьалриз хабар хьанвай. Халкьдиз, кандуда кьиф кьуьгьвайла, уьлквени авачиз амуькьайла, ахпа аян хьанай.

Чьехи аяндар Селим муаллимди мадни са фикир аз лагьанай:

- Меркезда мугьманда авайла, чи райондай тир вуздин машгьур са тарихчидин свияй фикир желбдай ихтилат ван хьана аз: «Адольф Гитлеран чапхунчийр Москвадиз агакьайла, адан гьилибанри СССР-дал гьалиб хьанвайдай гьисабнай. Дяведилай гуьгьуьнз и чьехи уьлкве идара ийидай месэлаяр гьалун патал санал кьватI хьанай. Гитлера хабар кьунай: «Кьез чна муьтлуьгьарай чьехи уьлкве кьелди кьудратлу ятIа чидани?» Жавабар гьар жуьрединбуьр хьана, амма регьбер-фашист абурун фикиррал рази хьаначир.

- «Ваь, - лагьана ада, вичи жавабни ханай, - И.В.Сталин хьтин уьтквем рухвайралди. Чна Урусатда мад ахьтин кьегьалар пайда тежжедай хьтин политика тухвана кIанда...»

Селим муаллимди алава хьувана:

- Заз аквазвайвал, чи душманрилай гила чьиз кандайвал ийиз алакьни ийизва. Сталинав гекьигдай хьтин кас гьеле Россияда хьанвач. Адан чкадал атанвайди, чан хва, рагьметлу генералиссимусдин кикекни кьвайди туш. Имарат адалатлу хьун патал бине мягькемди хьана кIанда...

Эхь, гуььрметлуьбуьр, рагьметлу Селим муаллимдиз Горбачеван "йифен кукупI" - адан папан уьнбазвилерикай хабар хьанвай... Атана а югь чи кьилел. "Нехирни хтана..."

Ви сурал, муаллим, сувабрин гьамбар хкаж хьурай! Вун чи рикIера эбеди яз амуькьа...

Социализмдин Зегьметдин Игит Сейфедин Къулиеван - 110 йис

Чилин гъетерикай сад

Мердали ЖАЛИЛОВ

Ихътин ксар чакъ гзаф авач. Къве гъилин тупларалди гьисабиз жеда. Къисметди абур, лап адетдин зегьметчи инсанар, гъетерив къван хкажна. А къакъан аршарай абур эбеди яз чаз, чилинвийриз, умудар гуз, рекьер къалуриз, хъуьрез амуькда.

Миллиардралди гъетерин гапалрай чаз абур артухан экв, чим гудай хъиз я, датлана чун абурухъ галаз руьгъдай рахаз жеда.

Ихътин инсанрикай - Гъетерикай сад и йикъара вичин 110 йисан юбилей къейдзавай Социализмдин Зегьметдин Игит, къурушви хва, зегьметчи инсан, хуьруьн панагъ ва амадаг, несилприз чешне, руьгъдиз чешме Сейфедин Рамазанович КЪУЛИЕВ я.

Сифте гуьруьш

Сифте яз адахъ галаз зун рагьметлу писатель Гъажиев Межида Дагъустандин писателрин Союзда, вичин кабинетда танишарнай. Шикилрай акунвайтлани, патавай адахъ галаз раханвачир. Хурудал Игитдин гъед, вичел къацу китель, галифе шалвар, гъахътин рангунин ярги миш галай шапка алай итим, са къуьн гъилевай асадиз яна, стулдал ацукнавай. Гъилер гужлу туплар алай гъаркъуьбур тир!

Субъбетрик кваз, ада теспягърин са-са хат туплалай ийизвай, са вуч ятлани риклел хкизвай.

лухриз эвичина, затни авачир баябанлухар цуькверин багълариз элкъуьрна. Гила лагъайтла, кез са Европа ваь, вири дуьнья акъваз. Вири дуьньяни кез килигзава... И члехи агалкъунрик зи члехи дуст Сейфедина лайихлу пай ква".

Къве дуст, Социализмдин Зегьметдин къве Игит инал къужахра гъатнай. Сейфедин Къулиева хуьр дуьзендиз куьч хъайи 30 йисан къене Къурушдал хъанвай еке агалкъун-

колхоздин базадал, машиндай са вуч ятла авай залан чувалар ахвудиз, гъалтна.

"Ихътин председатель жедали?" - тажубвалзавай писателди. Амма Къулиева вичи адан суалар алудна: - Хуьре мехъер ава, къардаш, Комсомолрин мехъер! Жегилар вири ана ава. Къе крар чна, яшлубуру, чи хивез къачунва. Жегилриз куьмек гана кланда...

С.Къулиевакай маса журналист ва писатель Якуб Яралиева кхъенва: "Дагъвийри ам вад сеферда, чпин векил яз, чи уьлкведин меркездиз ракурна. Сифте сеферда ам СССР-дин хипехъанрин съезддин делегат тир. Уьлкведин кооператоррин съездда ам вични къилин органдиз хъана. РСФСР-дин Роспотребсоюздин съезддин делегат хъуни адан твар мадни сейли авуна. Амма Къулиеваз иллаки гзаф хуш хъайи, члехи таъсир авур са векилвал къетгендиз къейд тавуна жедач. Амни КПСС-дин XXII съезддин делегат хъун я... Сейфедин Рамазановича вичин уьмуьрда им иллаки къетлен метлеб авай важиблу вакъиа яз риклел хкизва". ("Коммунист" газет, 1971-йисан 20-апрель).

Гъакъан къакъан дережайриз хкаж хъайилани, ам къурушвиар патал адетдин инсан, халкъдин къайгуда авай регъбер, тешкилатчи, тербиячи, насигъатчи яз амуькна. Зи гафар тештикарзавай фикир Игитдин тварунихъ Махачкъалада, "Ватан" твар алай поселокда, цийи куьне ачухдай мярекатдал къурушви агъсакъал Шихмурад Аливердиевани лагъана: "Къулиев чаз буба хъиз тир. Гила ам амач, чун етимриз элкъвена".

И мярекатдал Игитдин гъакъиндай важиблу гафар мадни лагъанай. Инсанар иниз Цийи ва Куьгне Къурушрин хуьрерай, Хасавюрт райондай ва шегъердай, Мегъарамдухърай, Дербентдай, Ахцегъай, масанрайни атанвай. Иллаки Махачкъаладин администрациядай, вузрайни колледжрай, мектебрай атанвайбурун къадар гзаф тир. "Ватан" микрорайонда (ам Ленинкент хуьруьз мукъва я) виридалани члехи куьчедиз Социализмдин Зегьметдин Игит, хуьруьн майишатдин производствонин зурба тешкилатчи Сейфедин Рамазанович Къулиеван твар гунин къарар шегъердин администрацияди чкадин властрин Союздихъ галаз санал рейсавилелди къабулнавайдакай а мярекатдал а чаван шегъердин администрациядин къилин заместитель Х.М.Алиевади малумарнай. ("ЛГ"-дин 2001-йисан 22-ноябрдин нумрадай).

Къетлен гьисабар

Са сеферда зал Сейфедин дайи Цийи Къурушдал совхоздин гарагъдин варарал гъалтна. Ада вичив гвай гъевчи книжкада гъи бригададай гъи машин гьикл хтанатла, вуч хканатла, къейдзавай. Идахъ вичин махсус гьисабар авай къван! Совхозда гад агудунин крар маса са нивай ятлани ваь, анжах

гъа и касдивай хабар яхъ! Адаз хъиз, садазни чидач. Им а касди, жегилрин насигъатчи яз, вичин вири уьмуьр халкъдин майишат вилик тухуниз бахшнавай инсан яз, гила пенсияда аватлани, вичин хивез къачунвай алава везифа тир. Адан гьисабунрихъ къетлен метлеб авай. Гъар йикъан ва гъафтедин нетижайриз килигна, къвенкъвечи бригадайриз, къилдин рабочийриз, механизаторриз махсус премияр гузвай. Къвенкъвечийрин гъуьрметдай пайдахар хкажзавай, цлан газетар акъудзавай...

Бес! Гъахътин къайгударвал ийизвайвилей инсанрик ина къетлен ашкъи, гъевес квай. Вири Хасавюрт районди гъасилзавайдан са пай ципицар ва салан майвар битмишарзавай къегъалри! Абурун зегьметдин гъунаррин еке адетрин къиле ихътин тешкилатчиар, гъевескарар авай эхир!

Къурушви шаир ва мухбир Ибрагъим Мурадова Сейфедин бубадиз бахшнавай са шиирда ихътин цларар ава:

*Гафар тлимил яз, къвалах гзаф тир,
Вун къвенкъвечийрин жергеда хъана.
Зегьметдик ви пай уртах гзаф тир,
Машгъурвал вири уьлкведа хъана.*

*Халкъдин суфрадал бул хъун няметар -
Им хъана риклин мураддин мурад.
Инсанрин юкъва салам, гъуьрметар, -
Имни къевед лагъай мурадрикай сад...*

*Гъамиша къачел кук галай чекме,
Вичиз беженмиш къуваат тир адан.
Къуьзуьвилин ваь, къеклеци ингъе,
Гъамни зегьметдин алат тир адан!...*

("Ваз кхъей чарар" ктабдин 15-16-чинар.
Махачкъала, 2011-й.)

Игитвилин рехъ

Игитвилин дережадиз хкаж жедайвал, Къулиев Сейфедина рехъ гъихътинди хъана? Гъакъан регъятвилелди фенани ам и куьлушдихъ? За адан уьмуьрдин юлдаш, гъа члавуз (1992-йисан июль) Къурушрин хуьре яшамиз жезвай урус дишегъли Тамара Григорьевнадихъ галаз субъбетзава.

- Зал Сейфедин Рамазанович ада Куьрдемидра ветучастокдин духтур яз къвалахдайла дуьшуьш хъана. За ана наборщицавиле къвалахзавай. Къисметар ачух хъана, чун эвленмиш хъана, - риклел хкизва Тамара Григорьевнади. - Куьрдемидра С.Къулиева Ватандин Члехи дяведин лап четин йисара, гъадалай виликни къвалахна. А йисара Куьрдемидридиз неинки са Дагъустандин, гъакл Ставропольдин, Краснодарский крайдин, Ростовский областдин майишатрин хеб-мални, рамагарни, абур душмандин гиле гъат тавун патал, акъуднавай. Ибур лап залан йисар ва гъакъан четин шартларни тир.

Р.Гъамзатов - Цийи Къурушдал

Къулиев тирди заз чир хъанвай, ятлани завай адан субъбет къатиз, рак ахъайна, кабинетдиз гъахънавайвилей, къулухъни эхкъе-чиз жезвачир.

- Куьн таниш тушни? - рахана Межид Гъажиев. - Им Сейфедин дайи, чи рикл алай къурушви я!

- Ацукъ, хва, ацукъ, - теклифна С.Къулиева. - Халудиз куьн хътин мугъманар гзаф кландайди я. Члаларин устларар куьн ятлани, са бязи крар чакъни авайди я. Чаз Къурушдал и Союз тухуз кланзава!

Межид хуьрена: - Сейфедин дайидиз Къурушдал Дагъустандин литературадин члехи межлис тухуз кланзава. Меслят ийиз атанвайди я.

А члавуз Къурушдал, къиле Социализмдин Зегьметдин Игит Расул Гъамзатов аваз, Дагъустандин писателрин еке десте фенай. Къурушдал хъайи гуьруьшмишвилерин репортажар а члаван (1983-йис) вири газетра чапнава. Расул Гъамзатова а межлисал, къурушвийрин къетлен агалкъунриз (дяведа ва зегьметда, дагъда ва аранда) къимет гуналди, къейднава: "Агъзур йисара къакъан дагълара уьмуьр кечирмишай куьн дуьзен-

рикай субъбетна. Абур регъятвилелди хъайи крар туширди къейдна. Къве гилелди, сифте йисара техникани авачиз, перералдини кацайралди къвалахна, чил къарагъарна, къаналар эгъуьнна, чилихъ гелкъвена, гъекъедалдини кфадалди арадал гъанвай девлетар ва шартлар я. 1450 гектарда уьзуьмлухар хъанва, 800 гектарда зулун тумар, 50 гектарда салан майвар цанва. Саки вири крар виринра гила механизмламишнава. Хуьре сани авачир хътин культурадинни яшайишдин, дуланажагъдин шартлар яратмишнава...

Аламатрин уьлкведа

Зи риклел машгур журналист Александр Грача кхъенвай "Аламатрин уьлкведа" (Москва. "Советская Россия". 1975) ктаб жкезена. Ана авторди гзаф члехи устадвилелди Къулиев вуж ятла къалурнава. Заз хъиз, Александрани Къулиев сифте акур вахт ава эхир. Цийи Къурушдал ам тамам са юкъуз колхоздин председателдихъ къекъвена. Ам акунач лагъай кас адал гъалтнач, вирида ам инал алай, гила атланиз фенва лугъуз, писатель реке хутазавай. Эхирни, йифиз геж хъиз, ам адал

Игитди къуьлуьн бегъердал дамахзава

Социализмдин Зегьметдин Игит Сейфедин Къулиеван - 110 йис

А йикъар Сейфедин Къулиевахъ галаз санал духтурвиле квалалахай гилан Дагмедикадемиядин профессор Хейрудин Гъажиеван чехи гевесдивди рикел хкизва. Жегьил пешекар яз, Курдемирдиз рекъе твадайла, адаз вуч ийидатла чизвачир. ДАССР-дин Совминдин а чаван председатель Абдурагъман Даниялова лагъанай: "Вун алад, юлдаш Гъажиев. Ваз кичле жемир. Тешкилатчи ана авазва - Сейфедин Къулиев".

Малар, хипер хуьз, иниз агъзурралди инсанарни акъуднавай, - рикел хкизва духтурди. - Абуруз яшайишдин шартларни яратмишна кланзавай. Сейфедин Къулиева госуларстводин лап еке тапшуругъ кьегьалвилелди кьилиз акъудна...

дикай гъеле 1954-йисуз "Советрин Союз" журналда кхъенва, гъа члавуз ам кинодин лентинизни къачунай. Сейфедина тежрибадиз неинки чи республикада, гъа! Москвада, маса чехи шегъеррани квиле фейи мярекатрал яб гана. Са шумудра къецепатан улквейрин векилар Къурушдал атана.

Сейфедина ина маларин, хиперин цийи жинсерни арадал гъана. Барамачивал, вакарбанвал кутуна. Цийи меденият, цийи марифат ва къанажагъ квалачел акъалдариз, зегьмет члугуна. Къурушдал яшайишдин квалерилайни вилик культурадин чехи дворец, школадин дарамат, почта ва туьквенар арадал атунни чаз гзаф крар ашкара ийизва. Вирибуруз лазим шартлар сифте нубатда

гъурметдивди къазва. Хуьруьз регьбервал гузвай саки вирибуур а каривай насигъат ва чирвал къачурбуур я.

Къурхуяр

Са карди Сейфедин Къулиевак къурху кутавай: гележегдин несилри бубайрин ирс давамар тавунихъай, акъван зегьметралди арадал гъайи къулайвилер ва девлетар чукунихъай, тар-мар авунихъай кичезвай. И карни адаз жегьилар са къатда хуьряй патакъерехдиз экъечлунай, шегъерра чирвилер къачурбуур элквена тхун тавунай, идалайни артух, хуьре яшамеш жез, чилел зегьмет члугван тийизвайбуур къвердавай артух хуьнай аквазвай. "Къурушдал стадион ала, анал спортсменар аквазвач, - лугъудай ада. - Культурадин чехи дворец ала, анаг чими ийизвач, гъавилай садни аниз физвач. Хуьруьн руководителрикай хейлинбурухъ чпи хуьзвай хъб-мал, битмишарзавай багъ-сал авач. Ибуруз хуьруьн зегьмет вуч ятла чизвач... Хуьр гъикл хуьда ихътинбуру?" - суал гудай рагьметлуда мукъвал-мукъвал.

И гафар касди вичин багърийризни, ярадустаризни тикрардай. Аквар гъаларай, "перестройкадин" гарар векибуур, пехибур жедиди ада лап фадамаз гъисснавай. С.Къулиеван ихътин фикирар Хасавюртда акъудзавай "Дуствал" газетдин 1982-йисан 19-мартдин нумрада чапнава. Гила аквазва хьи, Къурушдални а зурба майишат тахъай мисал авуна. И кардикай 2018-йисан 27-апрелдиз акъатнавай "Къурушрин сес" газетда кхъизва: "Гъа ик! къурушвийри чилел кваллах хъийин тийиз, ингъе, 20 йисалайни гзаф вахт алатнава. Зегьметдивди къабил саки вири агъалийри, 2200 касди, "Курушский" винсовхозда кваллахзавайди тир, абуру вирида лайихлу мажибни къачузвай, вири абур и ва я маса жуьреда чилихъ галаз алакълу тир. Абур къе бес квел машгул я?.. Чавай якъиндиз лугъуз жедиди хьи, чиливай кверех хуьниз килигна, къенин юкъуз къурушвийрин вилик мад гъа 65 йис идалай виликанбуур хътин месэляяр аквазнава (анжах тимил маса жуьреда): гъа виликрай хъиз, агъалияр къазанмишиз патарал фин, халкъ чукулун, алакълу атлун, савадлувилин дережа агъуз аватун ва адахъ галаз алакълу тир тербиядин ва маса месэляярни. Ибуру къе къурушвийрик секинсузвал кутазва. Абурукай виридалайни хъи месэла бейкарвал, кваллах жагъурун хъанва...

Ахътин фикирдал къевезва хьи, гзафбуруз чкадал зегьмет члугваз кланзава, амма квел машгул жедиди, и кар гъикл ийидатла, чизвач. Хуьре-чкадал зегьмет члугун патал авайди чил я. Чилел зегьмет чугуникай ихтилатар кватайла, техника тахъуникай, кредитрин процент винизди тирвилай, хъийи бегъер маса гуз четин акваззавайдакай, чил галктуриз тахъуникай ва ик! мад рахазва. Мадни акваззавай, винидихъ къейднавай четивилерал эхиримжи йисара арадал атанвай агъалияр рузи гудай чилив хуьруьнвийриз кутуг тавунвай жуьреда эгечлунин месэляярни алава хъхъанва. Ик! майишат чукулруни, жуван хуси майишатда гъасилиз жезвай продуктарни базаррай маса къачун хъсан яз гъисабзавай къурушвийрин са паюни чпин хъб-мал маса хгунар, хуси салар ишлемеш тавун артух хъуни и кардин гъакъиндай ачухдаказ шагъидвалзава...

Амма чак шадвал кутадай маса кар ава: Сейфедин Къулиеван ирс тамамвилелди квахънавач. Къурушвийрин цийи несилар хейлин жегьилар чилин девлетар артмишун, хуьруьн виликан машгуурвал майдандиз хъуник чпин пай кутаг гатлуннава. Абурун жергеда цийи уьзуьмлухар арадал хкизвай, чпи Сейфедин Къулиеван ирсиникай пай къачунвай Вахъиф Диярханов, Нажмудин Османов, Али Къурейш Къулиев хътин гевескарар ва масабур ава.

Сейфедин Къулиеван невейри, хайи хуьре хъиз, Москвада, Владикавказда, Махачкъалада, масанрани лап кар алай къуллугрални чпин чехи бубадин тварцин лайихлувал хуьзва. Зи фикирдалди, къурушвийрин алай ва къевезмай вири несилри Сейфедин Къулиеван тварцелл дамахда.

Эбеди твар

Сейфедин Къулиеван твар чал Миши Бахшиеван, Феликс Бахшиеван, Фау Алиеван, Гъажи Арипован, Шагъ-Эмир-Мурадован, Шихнесир Къафланован ва гзаф масабурун эсерра, чи твар-ван авай ашукьрин манийра, художникрин шиклра гьалтзава. Рагьметлудан сурал РФ-дин халкъдин художник, скульптор Гъейбет Гъайбатова туькълунавай гуьмбет ала. Адан мрамардин къванцел шаир Шагъ-Эмир-Мурадован члар атланва:

*Мердвилелди вун халкъ патал алахъна,
Элдин рекъе чан эцигна кваллахна.
Дагъустанди ви тварцеллди дамахна.
Ви чан хуьз ваз хъанач мажал, Сейфедин.*

Сейфедин Къулиева гъакъикъатдани, мердвилелди халкъдиз къуллугъ авуналди, вичиз эбеди яз рагьмет къазанмишна. Ватанди адаз наградаярни, гъайиф татана, гана. Амма кылин награда - им адаз вичин хайи халкъдин арада амай гъурмет я.

Игитди жегьилриз зегьметдин тарс гузва

А вахтар ДАССР-дин а чаван чилерин комиссар Д.М.Мегъамедовани вичин "Дагъустан дъаевдин йисара" ктабда рикел хкизва: "Дъаевдин йисара Дагъустандин хуьруьн майишатдиз акъалтай четин ва хаталу вахт 1942-йисан гад ва 1943-йисан къуьд хъана. Им душмандин къушунар Дагъустандин сергъятриз мукъва хъанвай ара тир. И члавуз чи республикадиз Кеферпатан Кавказдай, Ставрополдин, Краснодардин крайрай, Ростовдин областдай гзаф къадар инсанар, гъайванар, техника акъуднавай. Гъукуматдин вилик ихътин шартлара миллиондилай артух гъайванар хуьтлйай акъудунин хъи ва кар алай месэла аквазнавай..."

Авайбурулай алава яз 700 агъзур лапаг хуьтлйай акъудун патал Азербайжан Республикадин властривай куьмек тлалабунин чарасузвал арадал атанвай. И месэла гъалунин карда Курдемирдин зонада чи республикадин векил яз тайинарнавай К.Марксан тварунихъ галай колхоздин председатель С.Р.Къулиева къетлен роль къугъана".

("Къурушрин сес" газетдин 2008-йисан 8-майдин нумрадай).

Тамара Григорьевнади авур суьгъбет за генани давамарзава: "Къисметдилай зун гъамша рази я. Ахътин итим гъалтайди пашман жедач. Ам чинай атлугъай инсан тир. Амма адахъ къван риклин жумартвал, мердвал, хайи халкъдихъ рикл кун масабурхъ бажгъат жедиди. Цийи Къуруш арадал атун тамамвилелди адан тварцихъ галаз алакълу я.

Ина хуьр кутун, цийи майишат арадал гъун регъят хъийиди туш. Инаг акурвалди, за лагъайди я: Сейфедин, инаг неинки яшамеш жез, гъатта кыникъ патални риклиз къайи чка я. Къуд пад баябанлукъ я. Са тар, кул-кус къванни аквазвач. Чагърани муг тийизвай ихътин чкадиз вуч лагъана къевезва?..."

***

Чун гъавурда аквазва: Сейфедин ина жедиди цийи уьмуьрдихъ инанмиш тир. Ам вичин халкъдихъ, адан чехи зегьметкешвилехъ инанмиш тир. Ада и чуьл, и баябанлукъ къулуьн таладиз, уьзуьмлухрин гегъенш майданриз элкълуна. Куьне садра фикир це: уьзуьмлухрин гъар са гектардай 200-250 центнер бегъерар вахъузвай. Ихътин нетижаяр лап хъсан накъвар ва мумкинвилер авай Дербент райондани жезвачир.

Техилрин бегъерарни гъакъван зурбабур къачурди я. Сейфедин Къулиеван тежриба-

яратмишнавай. Гъавилай Къурушар виликни фена, зурбани хъана. Ина сифтегъан 400 кваликай гила 1400-далайни гзаф квалер хъанва! Та пенсиядиз фидалди, Сейфедин Къулиева Карл Марксан тварунихъ галай колхоздиз, ахпа совхоздиз регьбервал гана. Хуьруьн Советдин председателвиле кваллахна, халкъдин депутат хъана. Вири и йисара ам мугъманрини юкъва тун, мугъман галачир югъ адаз, белки, акунач. Сейфедина хва Къулиев Мамеда рикел хкиз хъайивал, буба, мугъман акваз, кимел фидай.

Зи фикирдиз хтана: чун Къурушдал сифте дуьшубъ хъайилани, Сейфедин дайиди завай эвелимжи хабар къурди, зун нин кваллиз мугъман хъанватла, нин квалле аквазнаватла, гъам тир. Агъсакълди вичихъ галаз юкъ шуькълу армут истикандай мехмер хътин туьнт чай хъун тавунмаз, зун гъа совхоздин базадилайни рахкурначир. Мугъман къабулун ва рекъе хтун къурушвийрин къетлен лишан тирди за гъа члавуз генани дериндай аннамешнай.

***

За Сейфедин Къулиевахъ галаз санал квалалахай, вич Ленинан ва Зегьметдин Яру Пайдахдин орденрин сагиб тир Уружев Къагъриманнахъ галаз суьгъбетзава.

- Сейфединаз Игитвилин твар гудай члавуз зун адан бригадада звеновод тир, - лугъузва агъсакълди. - Заз Зегьметдин Яру пайдахдин орден, адаз Къизилдин Гъед гана. А члавуз чна ветеранрикай ибарат тир бригада тешкилнавай. Гъар са гектардай 208 центнердив агакъна ципицлар вахъузвай. Амай бригадайри чав агакъариз гъерекатзавай. Им цийи тежриба тир. Адан кылени Сейфедин авай.

Сейфедин Къулиеваз талукъ тушир кар хуьре авачир. Етим-есирдиз, ялгуьзриз куьмекар гун, алакъл тийизвайдаз квалер эцигдай материалар чара авун, колхоздин патай пул гана, пешекарар гъазурун, машинринни механизмайрин парк ахцлурун, хуьр аваданламышун, эквер тун - ибуур адан къайгъуяр тир. Сифтегъан гектарникар арадал атунни гъадан тварцихъ галаз алакълу я. Ам вични гектарник тир эхир. Амайбуруз чешне къалурна. Адахъ галаз гектарникарвиле квалалахай Мустафа Сагидован, Рагъим Рагъимован, Къияседин Гъажиеван, Кескин Къачаеван, Кескин Жаватован, Жамали Ниязовадин ва масабурун тварар Къурушдал гилани

С.Къулиеваз Цийи Къурушдал памятник эцигай вахт

Цийи Къурушдал 2008-йисан 15-июндиз къурушвийри чпин хуьруьн машгуурвал ирид аршдиз акъудай кас тир Социализмдин Зегьметдин Игит Сейфедин Рамазанович Къулиеван 100 йис тамам хъунин юбилей къейдна. Адан ирсиниз вафалу несилри игитдиз мармардикай атланвай зурба памятник ачухнай. Вични адан регьбервилек кваз эцигай хуьруьн культурадин дворецдин гъаятда, Къурушдилай акъатна, Дагъустандин лап чехи регьберрикай сад хъийи Нажмудин Самурскийдин памятникдин патав. Инал жергедин кыле гъеле С.Къулиевал чан аламаз эцигай В.И.Ленинан памятникни ала. Абурун къаншарда Къурушдилай Ватандин Чехи дъаевдиз фена тахтайбуруз (саки 400 кас къегъл рухъаяр) хкажнавай Баркалладинobelisk ала. Им лагъай члал я хьи, Къурушдал гъакъикъи ватандашвиле, инсанвиле ва къагъриманвиле адетриз гъамиша шегъре рехъ гана, гузва, инлай къулухъни гуда! Сейфедин Къулиеваз Цийи Къурушдал памятник хкажунни гъа и адетрин рехъ цийи несилри давамарзавайвиле шагъидвал я.

Цинин йисузни Игитдин 110 йисан юбилей къурушвийри чеб яшамеш жезвай виринра къейда. Сейфедин твар гзаф несилрин невейрал къведа!...

Гъич са касни, гъич са затни рикледай фенвач Хтулар бубайриз вафалу я

Къагъриман ИБРАГЪИМОВ

Ингъе Ватандин Чехи дяведа советрин халкъди фашистрал гъалибвал къазанмишна 73 йис алатнава. Къенин гуьзел алемда чун яшамаш хъун патал цуд миллионралди инсанри чпин чанар гана. А залум дяведин майданра цуд агъзурралди гел галачиз квахайбурни хъана.

Чи уьлкведа гуьгуьллудаказ гел, жагъурдайбуру дяведин къурбандрин агъзурралди тварар, абуру женгер тухвай чкаяр ва абуру кучукнавай стхавилин сурар жагъурна, винел акъуд хъувунва. Абурун тварар эбеди авунин мураддалди "Рикел хуьнин" ктаб акъудун давамарзава.

Дербентда Гъалибвили суварик иштиракдайла, зал таниш тир къве машгъур кас, Ким Заманович Османов ва адан уьмуьрдин юлдаш Тамара Мегъамедовна Османова, гъалтна.

КУЪРУЪ КЪЕИД. Ким Заманович 1940-йисуз Рутула дидедиз хъана. Ина 10-класс акъалтарна. Ленинграддин финансово-экономический институтда клелна, инженер-экономиствилли пеше къачуна. Институтдилай гуьгуьуьниз ам вичин бубади клелай Буйнакскдин финансрин техникумдиз муаллим яз къвалахиз ракъурна. Ахпа ада Махачкъалада, Рутула са жерге идарайра жавабдар къуллугърал къвалахна... Алай вахтунда лайихлу пенсияда ава.

Тамара Мегъамедовна Ахцегъ райондин Чеперин хуьре дидедиз хъана. Махачкъалада медицинадин институт къутягна Ленинградда аспирантурада клелна. Медицинадин илимрин кандидат, акушер-гинеколог я. 20 йисуз мед-институтда муаллимвал авуна. Дагъустандин медицинадин академиядин акушерстводин гинекологиядин кафедрин ассистент, 20 йисуз Дербентда кардик квай ЮНЕСКО центрадин директор я. Алай вахтунда пенсияда аватлани, Тамара Мегъамедовнади аскердин дидейрин комитетдиз регъбервал гузва.

Жузун-качузун авуна, сувар тебрик авурдалай гуьгуьуьниз заз Ким Замановича Ватандин Чехи дяведа къеи вичин буба секинарнавай чка жагъун хъувунвайдакай хабар гана.

Ким ва Тамара Османовар

Гъа ик, адан гафарай малум хъайивал, Ватандин Чехи дяве башламыш жедалди вилик Буйнакскдин финансовый техникум акъалтарай дах, Заман Эльдарович Рутул райондин финансрин отделдиз къвалахал къабулнай. Вичин везифайрин яца гъатизни агакънач, Ватандал фашистрин Германияди вегъена.

Советрин халкъ фашистриз рум гуз вири сад хъиз къарагъна. Османов Заман Степанакерт шегъерда авай офицерар гъазурдай школадиз акъатна. Анаг

Заман Эльдарович Османов

акъалтарай адаз офицердин чин гана, 91-стрелковый дивизиядиз къуллугъиз ракъурна. Адаз дяведа такурди хъанач. Вич командир яз Заман Эльдаровича сифте взводихъ, ахпа ротадихъ галаз

Заман Эльдаровичан паб ва аял

санал Гъалибвал къазанмишуник еке пай кутуна. Къизгъин женгер къиле физвай 1943-йисан гатфарин эхирдиз душмандин самолетри вегъей бомбаяр хъиткъин хъунин нетижада залан хирер хъайи ам госпиталдиз аватна. Духтурар гъикъван алахънатлани, адаз кумек гуз хъанач. Ам 1943-йисан 5-июндиз рагъметдиз фена ва и кардин патахъай абурун къваллиз чар хтан...

Гъалибвал къазанмишна, ислягъ уьмуьр башламыш хъхъана... Йисар къвез фена. Ким Замановича лугъузвайвал, сифте адан халу Нияз Эминов буба кучукнавай чка жагъуриз алахъна, амма жагъанач хъи, жагъанач. Эхирни, Рикел хуьнин "Мемориал" ктаб акъатайла, Ким Замановичазни Тамара Мегъамедовнадиз анай гъалатлар кваз хъенвай Заман Эльдарович Османован твар акуна.

Гъа ик, буба кучукнавай чка жагъурун къекъуьнар цийи къилелай давам хъувуна. 2015-йисалай ам кучукнавай чка жагъурун Москвада яшамаш жезвай Ким Замановичан гада, дяведа телеф хъайи бубадин твар эхцигнавай, **Заман Кимович** эгечзава. Ам дуьз делилар жагъуриз Московский областдин Подольск шегъер-

да авай РФ-дин оборонадин министерстводин Центральный архивдиз физва. Гъа ик, къекъуьнрин нетижада, 2017-йисан 20-сентябрдиз винидихъ твар къур архивдай гайи справкадай малум хъайивал, "Старший лейтенант Османов Зоман Ялдарович Дагъустан АССР-дин Рутул райондин Рутул хуьре 1915-йисуз дидедиз хъана. Ам 1943-йисан 5-июндиз 26-эвакуационный госпиталда рагъметдиз фена. Ростовский областдин Морозовск шегъерда кучукнава. Делил: ЦА МО РФ, донесение №28272с-1943 года (фонд 58, опись 18001, дело580, лист 242)".

"Мемориал" ктабда ихътин делилар авайтлани, Ким Замановича лугъузвайвал, адан бубадин твар Морозовск шегъерда авай са обелискдани эбеди авунвачир.

Ахпа хейлин вахт делилра авай гъалатлар туьклуьр хъувун патал архиврай дуьз делилар жагъур хъийиз акъатна. Хейлин идарайриз зенгер авуна, чарар къхена. Куьрелди, эхирни вири туьквейла, Заман Кимович Волгадал алай Ростовдиз, ахпа Морозовск шегъердиз фена, анин ветеранрин Советдин председателдихъ ва Советдин векилрихъ галаз

таниш хъана. Архиврин документрин делилар асаслу яз Заман Эльдарович Османован твар шегъерда авай Ватандин Чехи дяведин къурбандрин мемориалдин памятникдал къхена, эбеди авунин меслятдал атана. Ветеранрин гафарай малум хъайивал, обелискдал тварар къхин хъувуна къанзавай дяведин къурбандар мадни ава. Рагъметлу Заман Эльдаровичан уьмуьрдин юлдаш **Зоя Гъажиевна ОСМАНОВАДИ** дяведин четин йисара къве аял къвачел акъулдна, абурув клелиз туна, чпиз клани пешейрин иесияр авуна. Зоя Гъажиевна вични чирвилер ва акунар авай регъимлу дишегъли тир. Ада хейлин йисара Рутул райондин дишегълийрин отделдин заведующий яз къвалахна.

Заман Эльдаровичан птуларни гуьгуьуьна акъвазнавач. Абуру чпин бубадин ва дахдинни дидедин баркаллу къвалахар вирида дамахдайвал давамарзава. Ик, **АМРАГЪОВА Гуьлнара Кимовна** Россиядин Федеральний налоговий къуллугъдин Дагъустанда авай Дербентдин 3-нумрадин налогрин инспекциядин отделдин начальникдин заместитель я. **ШИРИНОВА Насият Кимовна** Бельгиядин Брюссель шегъерда кардик квай Европадин Союзда Россиядин Федерациядин гъаишан векилханадин (представительство) советник я. **ОСМАНОВ Заман Кимович** Россиядин МВД-дин полковник я. Ада Москвада МВД-дин центральный аппаратда къвалахзава.

Османоврин 6 хтулдини 4 птулди вузра ва школайра дерин чирвилер къачузва ва багърийри риклер шадарзава.

Мичи цифер алатай югъ

Жульета ОМАРОВА

ДЯВЕ... И са гафуна эхиз тежер тлал, гъам ва накъварин селлер ава. Лянет хъайи дяведи агъзурралди жегъил чанар телефна, шумуд велед етим хъана. Дяве - инсандин къисметда руьгъдин сагъ тежер хер я.

Вахтуну чи элдин хирер сагъарна. Тарихди вири чпин чкайрал хъана. Гила чаз чизва, Ватандин Чехи дяведин йисара 27 миллиондилани гзаф советрин инсанар телеф хъана. Виш агъзурдалай виниз аскерриз чпин твар алай гуьмбет ва сур къисмет хъанач. Ибур заз баде Омарова (Эфендиева) Саиматан ихтилатрай малум делилар я.

Инсаниятдин тарихда и дяве виридалайни инсафсузди, къизгъинди хъана. Ада чи хизандин тарихда ва риклера акъудиз тежедай гел туна.

Зи баде Саимат хизанда виридалайни гъевчи аял тир. Хайи стха Абубакар Магъмудович Эфендиев дяведиз феи вахт, стхадин суьретни адан рикел аламач. Магъмуд бубадин ихтилатрай адаз чизвайвал, Абубакар Баку шегъерда муаллим тир. Вири жегъил муаллимар къватна, Сальяндин аскерар гъазурдай пуд вацран курсариз, ахпа пуд вацралай фронтдиз тухвана. Дяведин эхир муьвал жедайла, Абубакаран уьмуьрдин юлдашдал ам гел галачиз квахайнавайдан гъакъиндай кагъаз агакъна. Адан юлдашди а кагъаз, хизандиз къалур тавуна, цай яна кана. Гъавилай зи бадедиз ва адан хизандиз Абубакаракай жедалди са малуматни, са хабарни авачир.

Рагъметлу бадеди ихтилат авурвал, арабир недай затл жагъин тийиз, чеб гишила ахварал фидалдай. Каш эхиз тежез, вишералди инсанар хуьрерай масанриз физвай. Пакадин югъ гъихътинди жедалди садазни чизвачир. Амма чи халкъ руьгъдай аватнавачир, ам къуватлу ва вилегъ тир, гъавилай экуь гележег жедайдак умуд кутазвай.

Далу пата зегъмет члугъазвайбуру фан ва картуфрин еринда хъчар нез, къил хуьзвай. Са къас фу гъатайтла, стхайрихъ галаз сад хъиз пайдай. Гъар йифиз вилел нагъв алаз ахварал физ, пакамахъ Аллагъдиз ялвариз къарагъдай.

Эхирни, 1945-йисан 9-майдиз чи къилелай мичи цифер алатна, уьлкве тирвал гъалибвилли шад хабар чкъана! Аллагъдиз шукур хъуй, зи баде ва адан амай стхаяр сагъ-саламатдиз амукъна. Анжах виридалайни Чехи стха Абубакара чи чилел ислягъвал хъун патал вичин жегъил чан къурбанд авуна. Ам хъиз, чпин я къвач, я гил гъайиф татана, чи Ватан хвейи къегъал рухвар миллионралди хъана. Абуру хъаначиртла, чаз гъихътин гележег жедайтла?.. Абурун игитвал чи рикелай садрани алатдач. Тарихдин и зурба ва къиладиз талукъ гъакъикъат гележегдин несилрал агакъарун чи пак тир буржи я.

Руслан КЪАДИМОВ,
филологиядин илимрин доктор

(Макъала “Самур” журналдин
2002-йисан 2-3-нумрайрай къа-
чунва)

Шиирралди чарар кхин дегъзама-
найрилай машгур лирикадин са жуь-
ре - жанр я. Ихътин чарчин адресат
дуст, кланиди, вичелай кар-квалах ас-
лу члехи кас, полководец, пачагъ хъун
мумкин тир. Ракъурзавай шиирдин
къиле, адет яз, ам талукъ касдин твар
къазвай. Мана-метлебдиз фикир гайи-
ла, чаз а чар вучиз къенвайди ятла,
чир жезвай. Шиирралди чарар кхин
са мус ятлани рагъэкъечдай патан
халкъарин шииратдиз хас тир. И жуь-
ре шиирар чал суфизмдиз къуллугъ-
завай саки гъар са шиирдин яратми-
шунрай жагъида. Алай вахтунда ла-
гъайтла, и жуьре шиирар чи тек-туьк
шаиррин яратмишунра гьалтда.

Етим Эминахъ дустариз, Лезгис-
тандай тир вичин девирдин машгур
ксариз къенвай тамам цуд шиир
къван ава. Абуру вафалувилелди, ри-
клин михъи гьиссералди тафаватлу я.
Абурулди чавай шиирдин риклин члехи
завал, намуслувал, вижданлувал ал-
цумиз жеда. Дустунин шадвал Етим
Эмин патални шадвал, адан гъам-ха-
жалат шаир патални гъам-хажалат
тир. Дуствал Етим Эмин патал еке сав-
къат, дуст, лагъайтла, виридалайни
члехи девлет тир.

Дустарихъ рикл кузвай Етим Эмина
“Къепирви Алидин квалериз” эсер
къизва. Али 1877-йисан бунтарин иш-
тиракчи, Къепиррин хуьре машгур Ну-
рвалидин хва тир. Дахдилай тафаватлу
яз, Али бунтариз акси тир, гъавилай
ам квалехдилайни алуднач, я ам суд-
дувандикни акатнач. Амма адан члехи
стха, Гъажимурад, бунтарин иштирак-
чи хъуниз килигна, Дербентдин къеле-
да дустагъна, ахпа ам асмишна.

Квалерикай рахдайла, Етим
Эминавай гуьрчег гиперболадикай
менфят къачун тавуна акъвазиз хъа-
нач. Квалер акур гъар сад абурун гуь-
рчегвилел гъейран я, квалери вири
къарсуззава. Гъатта къушни, а квалер-
рин къилел са геренда акъваз тавуна,
алатна физвач: адасни абуруз кили-
гиз кланзава. Шиирдиз, лагъайтла, абу-
рун вири гуьзелвилер къатлун патал
къуватар бес жезвач.

Строфайралди туькюьр хъун фи-
кирдиз къачурла, и шиир мухаммас я.
Адан са строфа вад царцикай иба-
ратди, шиир цуругуд слогдинди, це-
зура авайди я. И кар къатлун хъун па-
тал, инал чна эхиримжи строфа куь
фикирдиз гъин:

Етим Эмин, вавай бегъем квалин
тариф ийиз жезвач,
Сифетар ик дерк авуна,
вавай тамам кхъиз жезвач,
Къушаривайни гъавадай гъич
акъваз тавуна физ жезвач,
Тамаш ийиз хъайла давам,
чез-чпивай гъич хуьз жезвач:
Нече шумуд акур ксар, килигиз,
серсер хъана хъи.

Рифма и жуьрединди я: а а а а в.
Эхиримжи цар гъа строфадин эхирим-
жи царцихъ галаз рифмада ава: с с
с с в, д д д д в, е е е е в. Редиф “жез-
вач” гаф я.

И шиирдалди къенвай чарче, чеб
келзавайдаз ва я яб гузвайдаз гъа-
вурда акъаз четин, араб, фарс, турк

Етим Эминан - 180 йис

Шиирди шиирралди кхъей чарар

гафар гзаф гьалтзава. Чна фикирза-
вайвал, Етим Эмина адресатдин - чар
талукъ касдин чирвилерал амал аву-
на. Идалди шиирдиз, мумкин я, вичиз-
ни маса члалар чизавайди къалуриз
клан хъана жеда.

Шиирдин шииррин кватлалар туь-
кюьрай ксарини а гафариз баянар тага-
на турвилей, чаз инал абурун манаяр
ачухиз кланзава. И кар чна ахътин га-
фар ишлемишун шиирдин хатлуниз -
стилдиз хас тереф тирдини фикирда
къуна, ийизва. Ингъе а гафар: Ребби -
Аллагъдин твар; Зулжалал - Аллагъ-
дин маса твар; авла - виридалайни
хъсанди, акъалтлай хъсанди; дуьрт
гуьл - къуд цукъ (шаирди къуд цлан гуь-
рчегвал цукъкедив гекъигна); эбед (эбе-
ди) - уьмуьрлухди, гъамिशалугъди;
илаявлал - къиямат - къейибурал чан
хъведай йикъалди; ишарат - сигнал,
ишара, символ; дирек - дестек, чукъ-
ван, къав хуьзвай кларас, тар; тахта ке-
сеп - атлай тахта; лали-агъмер - яру ал-
мас; къилмиш - Аллагъди арадал гъан-
вай зат; язмиш авур - члагурнавайди
(нехишралди); гевгъер; сифетар -
къетленвилер, хасвилер; дерк - чириз
алахъун, чирун; буьтуьн - михъиз.

Шиирда къе тахан гафарни гьалт-
зава: даим эбед (гъамिशалугъ, уьмуьр-
лух); ерба-ер (чпин чкайрал дуьз эциг-
нава); лали-агъмер (яру алмас).

Текстина синонимар тир къе гаф-
ни ишлемишзава: тамашиз ва килигиз.

“Мубарак Исмаил” шиирни, чун ра-
хай шиир хъиз, мухаммас я. И шиир-
дани вад строфа ава, амма абуру къвед,
чеб туькюьр хъунал гьалтайла, тафа-
ватлу я. Пуд лагъай строфада, Исмаил
Эфендидин тариф авун акъвазарна,
шаирди фикир вичел желбзава. И стро-
фади шиир кхъинин себебни ачухзава.

Исмаил гъахълувилелди, намус-
лувилелди машгур я. Ада вич гъа и
чешмейриз бахшнава; игъсанар гузва,
кесиби-куьсуьбдиз куьмекзава. Адан
гъа и тафаватлувилери шаирдив адас
минет ийиз тазва:

Зун са аси бенде я хъи,
гунагъарни гзаф хъайи,
Писвилерни ишлемишиз,
уьмуьр михъиз телеф хъайи,
Пайгъамбардин шариатдиз гъар
вахтунда хилав хъайи.
Зи рикл къаралмиш хъанова,
къадач ада са гаф гайи,
Заз са чара кланда вакай,
я чан мубарак Исмаил.

Шиирдай Етим Эминан зурба дугъ-
ривал, адан уьмуьрдин принцип акъва-
за: жува-жув кжаж тавун, вучиз лагъай-
тла инсан Аллагъди вичи хкажзава.

Вичин тлалабун шиирди вич авай
четин гьалдалди къалурзава.

Шиирдалди къенвай и чарчай
рагъэкъечдай патан халкъарин ши-
ратдиз хас къетленвилер ачухдиз акъ-
ваза. Исмаилан тарифар авун къуд
ва вад лагъай строфайра вичин ку-
клушдив агакъзава.

И къе строфа и пландалди тафа-
ватлу я: Исмаил шаир патал амал -
ивиндалди уьмуьрдин мана-метлеб,
инсан чилел вучиз халкъ авунватла
чирдай, вичелди алцумиз, вичелай
чешне къачуз жедай акъалтлай инсан-
вилеи чешме я. И кардиз мадни артух
къуват гун патал, чна Исмаил Гъажи-
эфенди Етим Эминан лап мукъва дуст
тирди фикирдиз къачун ваь, ам Магъа-
мед Ярагъидин хва тирди рикел гъун
герек къевезва. Исмаилан вини дере-
жадин чирвилери шаирдиз ам муршид

(муаллим), Аллагъдин таала чирунин
рекъай къакъан дережайрихъ агакъна-
вай, вичин чирвилер ученикризни, маса
инсанризни гузвай кас яз гьисабдай
мумкинвал гана. Гъакл хъайила фана
дуьньяда ада руьгъдин регъбердин
везифаяр тамамарзава.

Исмаилаз къимет гудайла, Эмина
суфизмдин пуд категория ишлемиш-
нава: адас шариат, тларикъат (рехъ) ва
гъакъикъат чизва.

Шаирдин фикирда вуч аватла аку:
“таман инсанри” Аллагъдин экв пайза-
ва, а экв абурухъ ава. Исмаилал ашукъ
хъанвайдакай лугъналди, шаирдиз ви-
чин вири фикирар-хиялар галкълурнавай
Аллагъдихъ авай кланивиликай лугъуз
кланзава. Ихътин муьгуьуббатдикай су-
физм машгур ийизвай са касди кхъе-
на: “Гъа и фронтандай аватзавай стлар
хъиз, марифатдихъ гзаф принципар ава,
амма вири затларин чешме хъиз, - са
хвални: муьгуьуббат. Муьгуьуббатди
умуд, сабурулувал, эхун, багъишлами-
шиз алакун, гьалал авун - марифат-
дин и принципар дуьньядиз акъудзава,
абур хуьзва. Дугъривални вири эгечлун-
рин, алахъунрин, хъсанвилерин дувул
кланивал авай рикле жеда. Риклин члехи-
хивални, игъсанар кватлдай, куьмекар
гудай къуват хъунни, вердишвилерни,
гъатта жува-жуваз крар туба ийидай
алакунни гъакъзавай тлебиат гъа са
муьгуьуббатди ханвайбуру я.

Чун вичел асирралди ашукъ хъан-
вай, вичиз эрзиманлу яз килигзавай
лап зурба, вич кыт тир, хягъай чан
алай махлукъат риклер къачун патал
муьгуьуббатди цлай кутунвайди я.
Писвални гунагъ муьгуьуббат бес та-
хъунин нетижа я”.

(Хазрат Инаят Хан. *Путь озарения.* -
М. “Сфера” - 2000. 20-чин).

“Мубарак Исмаил” шиирдин стил-
диз - хатлуниз шаирди суфизмдин къай-
дайрал амал авун къалурзавай гафар
ва ибараяр хас я: “гъахъдин Султан”,
“мелек сифетда”, “дердериз дарман”,
“адалатдиз къурбанднавай чан”, “хал-
къариз ...игъсан”, “чи уьлкведин таа-
лагъ”, “вуна дуьнья нурламишна”, “вун
таклан кас жеч фанада”, “вун дуьнья-
дин девран”, “камал муршид”, “шари-
ат, тларикъат, гъакъикъат”, “акунихъ вун
эрзиман яз”, “ашукъ я вал” ва мсб.

И шиирда чеб гъатта клелнавай,
чирвилер авай касни гъавурда акъан
тийидай араб ва туьрк гафарни гьалт-
зава: “великуллагъ, мелек, сифет, та-
лигъ, сиягъ, терс, къаралмиш, зияд,
унсу, жинну, камил”. Инал диндиз та-
лукъ гафар ва ибараярни къалур та-
вуна дуьз жезвач: “игъсан, халикъ, зи-
кир, гунагъ, пайгъамбар, первердигар,
къадир Аллагъ, фана, муршид, шари-
ат, тларикъат, гъакъикъат”.

Чун килигай къе шиирдин мукъ-
вавал ашкара я.

Строфайрин туькюьр хъунал гьал-
тайла, “Къазанфараз” шиир чна чпиз
фикир гайи шииррилай тафаватлу я.
1960 ва 1988-йисара акъатай кватлал-
ра и шиир къуд царара тунва ва риф-
ма чка-чкадал чурнава. Амма Эмина
икл кхъейди туш. Акъадай гьаларай,
къадир Аллагъ, фана, муршид, шари-
ат, тларикъат, гъакъикъат”.

(Къатла ама)

Эминан цийиз жагъай члал

Айиб мийир, инсанар

Дустари заз гана хабар,
Алай чка къуьлуьн гъамбар.
Гъадан квализ фейитла, кар
Туькюьн мумкин тир, инсанар.

Аваз-аваз ганач ризкъи
А касди заз, вич тир мискъи.
Лагъаначтлан гафар веъи,
Ганач заз хийир, инсанар.

Хъунухъ патал вичиз суваб,
Зи къайгъудиз ганач гъич яб:
Къе къат хгун, тавуна таб,
А касдиз гъакъи, инсанар.

Гъулдан хътин тлаларин клатл,
Винел алай симин къаматл,
Ийидай за сигаждал къатл,
Хуьз хъанайтла сир, инсанар.

Гурар клане, клатлавай къуьл,
Акурла зун хъана пехил,
Са килони ганач техил...
Эмин айиб мир, инсанар.

И шиир 1988-йисуз Ялцугърин хуьрйай тир, алай
вахтунда Эминхуьре яшамиш жезвай 54 йисан яшда
авай квалин кайвани, шаирдин тухумдикай тир Рагъи-
мова Гуьлагъадивай кхъин хъувурди Саид-Агъмед
АБДУРАШИДОВ я.

Вадим ЖАМАЛДИНОВ

Гъарай

Етим Эмин, вун дамах я лезгийрин,
Шииратдиз йигин камар къачунвай.
Ви гъар са члал шагъидар я девирдин,
Виликамаз дуьньядин гьал акунвай.

Адалатсуз хъанва - мадни къе уьлкве,
Чир жезамач, вуж буба я, вуж диде.
Им вуч бей адалат вахт хъанва еке!
Беймирветрин девир хъанва, эй Эмин.

Сада-сад гъакл чухвазава, верчер хъиз,
Дуьньяд девлет тарашиз гъарда вичиз,
Инсафсузар атайла къуллугъд къилиз,
Аллагъдизни амач гуьрмет, эй Эмин.

Инсанри чеб гузва маса, малар хъиз,
Кваллах жезва акур члавуз вилик физ.
Ихтибар гъич чизмач ийин вуна низ?
Вуч завал я атанвайди, эй Эмин.

Мецел ширин шуьрбет алаз рахада,
Ихтилатар къенибур хъиз аквада.
Гъатайтла вун са дуьшуьшда, къарада,
Вун маса гуз къекъевез жеда, эй Эмин.

Тух жезвач, кватлиз девлет дуьньядин,
Кесиби халкъар тазвач квале яз секин,
Хам акъалжна жанавурдин, клевна чин,
Тарашчийрин девир хъанва, эй Эмин.

Гъетягъ Вадим, вун хъиз гъатна дердина,
Чанда иви ргъаза зи датлана.
Мерд инсанар твадай члавуз клевера,
Мердмазарриз девран хъанва, эй Эмин!

Эйзудин САЙДУМОВ

Туькезбаназ ахварай...

Туькезбан руш алазва чар булахдал,
Кабаб хъана, такландав рикл агатдач.
Эмин гада акъвазнава дамахдал,
Авур зулум, кларабайни акъатдач.

Риклер гъатна мад цаяра гъижрандин,
Куьвилерай дуьнья язва са зиндан.
Куз-хъукъвазвай, масан бала жейрандин,
Рекъл - цацар, акунач квез югъ - девран.

Кагърабаяр Туькезбанан вилерай, -
Булахдин яд къуна бирдан къадриди!
Булахар хъиз акъатзавай чилерай,
Пузаррал хъвер: - Зун Аллагъди гайиди!

Шадвилеи нагъв пайда хъанвай береда,
Акъазвай куьн гуьнедаллай лифер хъиз.
Гъамни гъижран амачир а дереда,
Шагъварди шад хура твазвай, кифер гъиз.

Цайлапандин ишигъ гъатна квале ви,
На лугъуди, цава женгер - къиямат.
А береда, мад тлал гъатна рикле ви:
Къакъатнавай Зулжалалдин аманат...

Сертификатар гвачиз маса гудай ихтияр авач

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Гъеле 2015-йисан 13-июлдиз къабулай Федеральный закондин бинедаллаз хуьрун майишатдин суьрсетдин хатасузвал ва гъайванрин сагъламвал таъминарун патал хуьрун майишатдин суьрсет гъасилзавай ва маса гузвай вирибуру, яваш-яваш "Меркурий" ва "Цербер" программаяр ишлемишуналди, ветеринарный сертификациядин электронный къайдадал элячлун лазим тир. Уьлкведдин маса регионрив гекъигаила, Дагъустанда и къвалах лап зайифдаказ кыле физва. Гъа са вахтунда 2018-йисан 1-июлдилай вирибуру и къайдада къвалахун чарасуз я. Закондал амал тийизвайбурул Госсельхознадзорди, Роспотребнадзорди, Госветнадзорди, гъакл ОВД-ди еке жермеяр илитда: къилдин ксарал (физическое лицо) - 500-1500 манат; къуллугъдал алайбурул (должностное лицо) - 3000-5000, карантиндин вахтунда - гъатта 10-700 агъур манат.

Электронно-ветеринарный сертификациядин "Меркурий" ("Цербер" - адан хел) программа вуч я ва и къайдадал гъикл амална къанзава? Асул гъисабдай, ветеринариядин сертификация - им РФ-дин сергъятра хуьрун майишатда гъасилзавай суьрсетдин хатасузвал ахтармишунин цийи къайда я. Ада, эвелимжи нубатда, яклунни малдарвиллин суьрсетдин еридал ва гъасилзавай чкадай-майишатдай тухвана базарда муштеридив агакъарунал электронный къайдада гуьзчивалзава. Вичи арадал гъанвай суьрсет маса гуз къанзавай касди гила, чарасуз яз, участоқдин ветдухтурдивай махсус документ-сертификат къачуна къанда. Пулсуздаказ гузвай и документ гвачиз мад садазни вичин суьрсет маса гудай ихтияр авач. Чнани базардай, тукъвендай суьрсет маса къачудайла, жуван чандин сагъламвал хуьн патал талукъ документ истемешна къанда. "Меркурий" - им вирибурувай менфят къачуз жери лап асант программа я. Гъатта хусуи майишатдин (ЛПХ) иесидивайни, Интернетдин ФГИС (ветеринариядин хиле федеральный государственный информациядин къурулуш) "Меркурий" программидиз гъахъна, участковый духтурдин ихтиярдалди вичивай вичиз электронный сертификат къачуз жезва. Ам къачун патал арза и программада са сятдин къене тукъуьрзава.

"Меркурий" программидин къилин мурадметлеб гъайванрин садакай масадак акатдай азаррин вилик пад къуналди, инсанрин сагъламвал хуьн я. Ада гъакл къалп документар гунин, халкъдин суфрадал къевезвай суьрсетдин еридал къетлен гуьзчивалунин, и къвалах тамамарзавай органрин къвалах "экуь" авунин, сертификат къачун асантарунин, хуьрун

майишатдин недай-хъвадай суьрсет санай масаниз тухунин ериш-йигинвал артухарунин важиблу месэляярни гъалзава.

■ **ФГИС "Меркурий" программа уьмуьрдиз куьчуьрмишунин жигъетдай районда гъихътин гъалар ава?** - хабар къуна чна Ахцегъ райондин ветуправленидин къилин духтур, РД-дин лайихлу ветврач Абдулгъалимов Вагъидин Нейфеловичавай.

- Чун 2016-йисалай республикада лап сифтебурукай яз электронный сертификатар гунин къайдадал элячлунив эгечина. Алай вахтунда районда хуьрун майишатдин суьрсет гъасилунал ва маса гунал машгул къван вири майишатар (абур 5504 ава) "Меркурий" программидик кутунва ва чи вири ветработникрини къвалах гъа программада тамамарзава. Гекъигун патал, чна и программада 5504 майишат (90%) регистрация авунватла, Рутул районда - 637, чехиди тир Мегъарамдухуьрун районда 3249 майишат регистрация авунва. Ингъе хъи, - ада программа ачухна, къалурзава, - маса гузвай гъайванар-як санай масаниз тухунин вири гъерекатар "онлайн" режимда аквазва: аз - вири райондин сергъятра ва участковый ветдухтурдиз - вичин участоқдин. Месела, алатай гъафтеда як маса гузвай 23 касдиз чна электронный сертификатар ганва ва са гъакъван документар паталай атанвайбурувни гва.

■ **Гъафбуру чпин малар, лапагар машинраваз патал тухузва ва, къвалера тукъваз, маса гузва. Абурул ни ва гъикл гуьзчивалда?**

- Гъелбетда, месэла асантди туш. Къвалах тамамвилелди къайдада гъатун патал программа 2015-йисалай кардик ква. Ихтилат халкъдин сагъламвал хуьникай физва къван, гъавилляй месэладин гъавурда дуьз акъуна хъиз, як, малдарвиллин суьрсет маса гузвай ва къачузвай вирибуру РФ-дин Закондал амална къанда. Исятда инсанар гъавурдик кутазватла, абур виликамаз хабардар ийизватла, 1-июлдилай закон кваз къан тийизвайбуруз талукъ яз къели серенжемар къабулда. Им сад. Къвед лагъайди, къвалерай, машинрай ва тайин тушир чкайра як, нек ва малдарвиллинни хипехъанвиллин суьрсет (гузвай нек гъар юкъуз ахтармишун истемешзава) маса гунал-къачунал къелелай къадагъа ала. И месэлада гуьзчивалун къайдаяр хуьдай органрин, участковый полицейскийрин везифа я. Къейдин, эхиримжи йисара Ахцегъа, лугъудайвал, колхоздин базар амуьк тавуникди (ина гъатта юкъван асиррилай машгуьр базар авайди тир, амач, алверчийрин гъар жуьре маса заттариндаз элкъвенва) вичикай ихтилат физвай месэла гъализ, гъелбетда, четин жеда. Белки, гъукуматдин "Меркурий" программа себехъана, Ахцегъа хуьрун майишатдин суьрсетдин кутугай цийи базарни арадал квен.

Тебиатдин михъивал хуьн патал

Нариман КЪАРИБОВ

Малум тирвал, чи республикада, гъа жергедай яз Къиблепатан региондани, чун элкъуьрна къунвай алам, тебиат зирзибил гадарун себехъ яз йисалай-суз чиркин жезва. И къайдасузвал арадай акъудунин рекъерикай къилинди зирзибил, яшайишдин амуькъаяр гъялдай махсус карханаяр эцигун я.

Дербент шегъерда и важиблу месэла гъялун патал къетлен серенжемар къабулзава. Зирзибил гъялдай завод эцигдай чка чара авунва, проект гъазурзава, кархана эцигдай инвесторар жагъурзава.

Тайинарнавай планар, яргъалди вегъин тавуна, къилизни акъуддай хътинди я. И муькъвара къадим шегъердиз атай Туркиядин зирзибил гъялдай компаниядин векилрихъ галаз шегъердин администрацияда кыле

фейи гуьруьшдални и фикир тестикъ хъана. Компаниядин векилрихъ галаз санал мярекатда шегъердин къилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Энрик Муслимова, РД-дин тебиатдин ресурсрин ва экологиядин министрдин заместитель Арслан Сайпуллаева, Исламдин бизнесдин рекъяй международный ассоциациядин ва шегъердин администрациядин са жерге подразделенийрин руководителрини иштиракна.

Вичин рахунра Энрик Муслимова мугъманриз шегъердин тарихдикай, анаг элкъуьрна къунвай тебиатдин, ерийрин къетленвилерикай, абур михъиз хуьнин лазимлувал авайдакай суьгъбетна, Дагъустандинни Туркиядин арада, гъа жергедай яз карчивилин барадай, сих алакъаяр авайди къейдна, Дербентда Туркиядин компанияди къвалахун патал вири шартлар яратмишдайдахъ инанмишарна.

Ихтибарвал аваз...

Гъажи КЪАЗИЕВ

Жавабдар къуллугъдал алай кас баркаллуди яз гъисабиз жеда, эгер ада хайи жемьят, эл патал ийизвай мергъяматлувилери и кар тести-къариз хъайитла.

Къурушрин хуьрун юкъван къве школадин муаллимри аялар, хуьрун общественность галаз гъар йисан 21-февралдиз Виридуьньядин милли члаларин йикъаз талукъарнавай мярекатар кыле тухуз са шумуд йис я. Абур тешикулуник Хасавюрт шегъерда жавабдар къуллугърал къвалахзавай къурушвийрини къил кутазва, куьмекар гузва, иштиракзава. Са бязибур виликамаз мярекатар мус, гъина ва гъикл тухузватла чириз суракъда жеда.

Гъа ихътин баркаллу рухвайрикай - къурушвийрикай сад алай вахтунда Хасавюрт шегъердин администрацияда финансрин управленидин начальниквиле къвалахзавай, "Дагъустандин муниципальный къуллугъдин лайихлу работник" тварциз лайихлу хъанвай, вичидихъ къейд авунвай мярекат гъар йисуз Хасавюртда тешикулуник лайихлу пай кутазвай (ам а серенжемдин къилин тешикатчи я лагъайтани жеда) **ШАГЪВЕЛЕДОВ Мегъамед Ферзалиевич** я. Гъар гъи инсан хъайитлани, еке дережайрив садлагъана ваъ, вири четивилерай экъечлайдалай, уькълуь-цуру дадмишайдалай къуллухъ агакъзава. Мегъамедазни гъа и рекъер вири акунва, ам четивилерай лайихлудаказ экъечли авунва.

Мегъамед Ферзалиевича са шумуд чкада финансрихъ галаз алакълу къуллугърал къвалахна. Вирина ада вич ихтибарвал ийиз жедай кас, хъсан пешекар тирди тестиькарна. Анжах гъа и ери сад лагъай чкадал эцигайвилляй ада-лай къвалахдин рекъяй виликди физ алакълна.

Мегъамеда вичин зегъметдин рехъ "Курушский" совхоздин рабочийвилелай башламишна, къве йисалай ам Махачкъаладин радиотоварар акъуддай заводдиз хъфена. Гележег фикирда къуна, Мегъамед 1986-йисуз Курск шегъерда авай хуьрун майишатдин техникумдик экечина ва анаг бухгалтервиллин пеше къачуналди акъалтарна. Сифтедай Хасавюрт шегъерда авай алакълдин идарада инструктор-ревизор яз, гуьгъуьнлайни - къилин бухгалтердин заместителвиле къвалахна. Вичин пешедал къару тир, къелунрал рикл алай Мегъамеда Кеферпатан Осетиядин гъукуматдин университетда заочникаказ экономиствиллин пешедай чирвилер къачуна. 1994-1999-йисара идара ийидай ва бизнесдин институтда "Финансы и кредит" хилляй алава чирвилер къачун хъувуна. Мегъамеда вичин уьмуьрдин са пай къелунрин рекъе акъудна, вири санлай, школани кваз, 30 йис. Гъакл хъайила я лугъузвайди: "Къелиз садрани геж туш". Мегъамед Ферзалиевича сифте Хасавюрт шегъердин администрацияда финансовый отделдин руководитель, гуьгъуьнлайни Хасавюрт шегъердин администрациядин финансовый управленидин начальниквиле къвалахиз церид йис хъанва. Мегъамед Ферзалиевича вичин везифаяр намуслудаказ кыле тухуззава, гъавилляй ада шегъердин администрациядин, санал къвалахзавай аппаратдин къуллугъчийрин, юлдашрин, хуьрунвийрин патай еке гъуьрмет къазанмишнава. Вичин агалкъунриз, алакълунриз, лайихлувилериз килигна, ам 2016-йисуз "Дагъустан Республикадин му-

ниципальный къуллугъдин лайихлу къуллугъчи" лагъай гъуьрметдин тварциз, 2017-йисуз "Хасавюрт шегъердин вилик лайихлувилерай" медалдиз ва цлудралди гъуьрметдин грамотайриз лайихлу хъанва. Адахъ "Дагъустан Республикадин госуарстводин 3-классдин советник" чин ава. Мегъамед Ферзалиевич Хасавюрт шегъердин Собранидин галаз-галаз къве созывдин депутатвилени хъана.

М.Шагъвеледов хайи хуьруьхъ, жемьятдихъ рикл кузвай, гъамиша клева авай касдиз куьмекар гун патал гъил ярги ийиз гъазур халисан инсанперес ва ватанперес я. Алакълдай куьмекар вичи къелай школадизни гуз рикелай ракурзава. Генани башкъа, ада хайи хуьр авадан авун патал кыле тухузвай гъи къвалахдик хъайитлани вичелай алакълдайвал къуьн кутазва. Аферин вичиз, къуй ада ийизвай мергъяматлувилер, хъсанвилер Аллагъди къабулрай.

Мегъамедакай рахадайла, инал аз адан чкада Гъажиагъмед Ферзалиевич рикел хкун кутугнавай кар яз аквазва. Хуьрунвийри ам гъар гаф кватай чкадал чарадан дердиникай хабар къадай, гъарайдиз гъай лугъудай кас хъиз рикел хкизва. 1986-1997-йисара ада Хасавюртда кардик квай Сбербанкдин отделенидин управлюющийдин заместителвиле къвалахна. 1997-йисалай та рагъметдиз фидалди Г.Шагъвеледова Хасавюртда федеральный казначействодин районрин уртах къурулушдин руководителдин везифаяр тамамарна. Гъайиф хъи, 2001-йисуз Гъажиагъмед Ферзалиевич бедбахтвиллин дуьшубшдик акатна, кечмиш хъана. Аллагъди рагъметрай вичиз. Рагъметлудан къуд хци - Алибега, Халида, Гъабиба, Кимрана бубадин тварцилел леке текъведайвал, гъарда са къурулушда намуслувилелди зегъмет члугъвазва.

Мегъамед Шагъвеледован зегъметдал рикл хъунин, къвалахдикай кичле тахъунин ерияр адал диде-бубадилай агакънавайбуру я. Рагъметлу Ферзали бубани Мелек баде чпин уьмуьр хайи колхоз, совхоз патал бахшай халисан зегъметкешар яз чидай виридаз. Абур колхоздин фермайрал, совхоздин уьзуьмлухра намуслудаказ зегъмет члугурбуру, хайи майишат вилик тухун патал гъамиша вилик жергейра хъайибур я. Абур чпин веледризни гъамишалугъ чешне яз амуькъна.

Мегъамед Ферзалиевичани адан уьмуьрдин юлдаш Эльмира Рамазановнади чпин хва Эмири зегъметдал рикл алайди яз тербияламишна. Алай вахтунда Эмира Хасавюртда наркоконтролдин Управленида старший оперуполномоченный яз къуллугъзава.

Къуй хайи хуьрун ад хкажзавай къегъалар чахъ пара хуьрай!

Мансур КУБРЕВИ:

“Литературадин члалан битаввал хвена кланда”

Куругъли КЪАЛАЖУХВИ

(Эвел 23-нумрада)

Лезги члалан къайдайрикай хабар авачиз тукъуьрнавай ихътин къундармайри члалан битаввал члурзава. Идалай гъейри, члалав икI эгечлуни члалан къайдаяр гьисаба авачир масабуркни руьгь кутазва ва гьабурни члалав гьавалат жезва. Иллаки журналар ва ктабар акъуддай мумкинвилер авайбур.

Гьахътин са клеретI, члалан къайдайрал амал тайизвай, амма чпиз журналар ва ктабар акъуддай мумкинвилер авай, Самурдин эрчи пата пайда хьанва. Абуру чпи лезги члал туьркверин гафарикай “михьи” ийизва ва а гафар къуба нугъатдин гафаралди (литературадин члала авачир) эвез ийизва лугъуз тестикъарзава.

Амма вичелди лезги члала туьркверин гаф чпи эвез авур, са гафни къуба нугъатдин, халкъдиз къалуриз жезвач.

Сифтени-сифте абуругъне нугъатдин бинадал арадал атанвай къынрин члала а нугъатдин гафар къуба нугъатдин гафаралди дегишарзава. Абурун къынри “канидакай” “каниди”, “пирекай” “пир” хьанва. Чидач, абуру вучиз лезги члал икI “хъуьтуьлариз” алахънаватIа, лезги члалан къетенвал “векъивал” тирла. Яраб лезги члал гьI “хъуьтуьл” члалаз мукьва ийиз кланзаватIа Самурдин эрчи пата авай чи миресриз?!

Ихътин “дегишвилер” абуру акъудзавай журналра ва ктабра югъ-къандавай артух жезва: “Куьне акI вучиз ийизва?” - лагъайла, абуру: “Литературадин члал тукъуьрдайла къуба нугъатдин гафар къачунвач, къубавийрин къадар куьревийрин къадардилла артух я”, - жаваб гузва. Яраб им литературадин члал гьикI арадал къевезватIа чизвай ксарин жаваб я жал?

Чи къынрин члал къайдада тунин карда зурба зегьметар члугур, за винидихъ тиварар къур вад касдикай къвед ахцегьвиар тир: Гь. Гьажибегов, Б.Талибов. Бес и рагмет хъайибур лезги литературадин члала “балкандаллаз” гаф “палканзаллаз” гафуналди дегишарун тIалабзавачир эхир, чеб ахцегьвиар я лугъуз?!

Чна ихтиллат ийизвай, Самурдин эрчи пата пайда хьанвай клеретIди мад са ажайиб кар ийизва: абуру туьрк члалай лезги члалаз атанвай гафарихъ галаз ажайиб “дяве” тухузва. Абуру туьрк гафар таз, абурук квай суффиксар гадарзва. Яраб туьркверин суффиксарик вуч тахсир кватIа, абуру галкнавай туьркверин гафарик тахсир квачирла? Чи миресри туьрк гафарихъ галаз тухузвай и “дяведай” кыл акъудун четин я: абуру и “дяведай” вири лезгийриз чидай “къул” (подпись) гаф “имза” гафуналди, “гъукумат” (государство) гаф “девелет” гафуналди эвез ийизва. Мумкин я азербайжанвийрин кыл акъатун: абуру “имза” къулуниз лугъуда, “девелет” - гъукуматдиз...

И “дяведа” хъуьредай дуьшуьшарни жезва. Лезги члала туьрк члалай атанвай “багъишламишун” гаф ава, “гьил къачун” метлеб авай. Бакуда авай чи миресри и гафуникай, чпиз суффикс “-ламиш” хуш туш лугъуз, ам гафуникай хкудна, адакай “багъишун” гаф авунва ва а гаф гила “гьил къачун” гафунин метлебда ишлемизшзава. Абурун рикелай алатнава, лезги члала “багъишун” гаф чпел къведальди авайди, “пишкеш авун” метлеб авай. Гила клелзавайбур мус гьил къачудатIа ва мус пишкеш ийидатIа кыл акъат тийиз, амукъзава.

Мадни еке “дяве” тухузва Самурдин эрчи пата пайда хьанвай клеретIди лезги члалаз урус члалай атанвай гафарихъ галаз, иллаки урусри “прилагательный” тивар ганвай гафарихъ галаз. Лезги члала 60 йисалай вилик филологри са къайда туна, урус члалай атай гьахътин гафар лезги члала хъйдай: а гафар лезги члала урус члала авайвал къын герек я, гьабурун “итимрин” родда аваз. И къайда къенин ийкъалди садани дегишарайди туш. Амма чна вичикай ихтиллат ийизвай клеретIди и къайдадиз, лезги грамматикадин амай къайдайриз хьиз, клур гузва ва чпин къынри урус члалай атанвай гьахътин гафарикай суффиксар хкудиз хъйизва. Суффиксар хкудайла а гафар вучиз ятани къенин азербайжан члала авай гафариз ми хьиз эл-

къевезва. Урус члалай атай гафарихъ галаз тухузвай и “дяведихъ” вуч метлеб ава? А гафар азербайжан гафаралди эвез авун яни?!

Самурдин эрчи пата пайда хьанвай клеретIдин вири и крари къалурзава хьи, абуру акъваз тийиз, лезги члалан битаввал члурзава. Абуру лезгийрихъ амай са уртах затI - къынрин члал къеве патахъ пайзава. ИкI давам хъайитIа, Самурдин эрчи пата авай лезгийриз, мукъуь пата авайбурулай тафаватлу, чпин кылдин члал жеда. Са халкъдиз къынрин къеве члал жедайди туш. Къеве члал хъайила, къеве халкъни жеда!..

Авайвал лагъайтIа, лезги члалан битаввал члурзавайбур Самурдин чапла патани пайда хьанва. Абуру, лезги члалан къайдайриз клур гуз, цийи гафар тукъуьрзава, а гафар чпи акъудзавай ктабра твазва ва, чпин тIем акакьдай дуьшуьшра, гафарганрани твазва.

Мисал патал, Самурдин чапла пата авай литераторри тукъуьрнавай “чилав” гаф, са бязи гафарганра тунвай “горизонт” гафунин метлеб аваз ишлемизшзава. Къеве акъвазвайвал, и гафуна лезги асул авай гафариз хас тир “ачух сесер кутугунин” къайда члурнава: и гафуна сад-садаз кутуг тавунвай “и” ва “а” сесер санал ала. Амма и кардилла еке “тахсир” и гафунин маса къетенвал я. Члалан пешекар А.Гуьлмегьамедова са девирда цийи гафар тукъуьрзавай литераторриз а гафар лезги морфемайрикай ибарат хьун герек тирди лагъанай. Морфема - им члалан виридалайни куьруь метлеб авай клус я. Лезги члала маса гафарикай арадал атанвай гафар гьахътин метлеб авай клусарикай ибарат я. И жигъетдай чун килигин къалурнавай “чилав” гафуниз. Адан авторди чаз лугъуза, бес а гаф “чил” гафунинхъ “цав” гаф, адан сифте сес хкудна, галкIурна тукъуьрнавайди я, яни “чил+ав” гаф я. И гафуниз суал къевезва: “Лезги члала “ав” морфема (вичиз метлеб авай члалан клус) авани? Адан метлеб вуч я?” Заз чиз, авач. “Ав” гаф “цав” гаф “суьннет” авуна арадал атанва. Авани лезги члала къайда “суьннет” авур гафарикай цийи гафар тукъуьрдай? Авач. Лезги члала цийи гаф тукъуьрдайла анжах морфемаяр ишлемизшзава.

Лезги члалан къайдайриз клур гана тукъуьрнавай ихътин “гафар” лезги гафарганрани гьатнава. Абурун вилик пад вахтунда пешекарри такьуртIа, абурун нетижа члал гуьнгуьнай акъудун жеда. И кар парабуру гьеле кьатлузвач. Савадлу лезгийрин члехи паюни и кар къатIайла, чи члал гуьнгуьна хутаж тежедай гьалда хьункикIа кичлезва заз.

■ Зун, асул гьисабдай, члалан жигъетдай куь фикррихъ, веревирдери хъ галаз рази инсан я. Вучиз лагъайтIа, къеве ийизвай веревирдер, гьизвай делилар члалан илимдал бинеламиш хьанвайбур я. Гьа са вахтунда чна абурукай менфятни къачузва, течизвай месэляри чир жезва. Гьахълудаказ лагъайтIа, чи орфографияни лазим къайдадик квач. Гьавилиял жуьреба-жуьре къынар арадал къевезва. Куь фикрдалди, ихътин “къеве риклин” жезвай дуьшуьшра вуч авун лазим я?

- Орфографиядин къайдаяр “пакбур” хьана кланда, эгер чаз чи члал мягькем хвена кланзаватIа. Гьар са члал адахъ тIарам къайдаяр хьуни ва абурал вирибуру амал авуни мягькемарзавайди я. Сифтени-сифте чна вири гафар орфографиядин гафарганра авайвал кхена кланда. Эхъ, чи орфографияда, за фикрзавайвал, дуьз гьал тавунвай месэляяр ава. Масабуру чи члала дуьз гьалнавач лугъудай месэляяр за лугъузай месэлярилайни артух я. Амма а месэляяр пешекарри гьална, гафарганра дегишвилер тун лазим я. А дегишвилер твадалди вирибуру авай гафарганрал амал ийин. Са бязибур гьавурда тахьун аламатдин кар я. Мисал патал, заз чид са машгур литератор, вичи эхиримжи 30 йисуз, лезги орфографиядин гафарганрихъ галаз гьуьжет ийиз, а гафарганра авай “яд”, “югъ” ва “дуьнья” гафарин чкадал вичин эсерра “йад”, “йугъ” ва “дуьнья” гафар хъйизвай. Ихътин ксариз чавай вуч лугъуз жеда?

(КьатIа ама)

Милли музыкадин тарихдай

Агьмед АГЬМЕДАГЪАЕВ,
илимрин кандидат

Мацарин хуьр Ахцегь районда куьгънебурукай сад я. Анай тIвар-ван авай гзаф ксар акъатна. Абурун жергеда Маца Шариф, Маза-ли Али хътин шариятдин ва шириатдин зурба векиларни ава.

Пачагъдин девирда хейлин мацавиар Азербайжандин Исмаиллы, Кьудкъашен, Варташен, Шеки районриз акъатна. Кар анал ала хьи, дагъда ийидай кар-кеси тахъайла, хъуьтлуьн варцара мацавиар, чпиз кепек-шигьи къазанмишиз, гьа патаз фидай. Абурукай хейлинбур феи чкайра амукъна. Гила лагъайтIа, Азербайжан Республикада, винидихъ тIварар къунвай районра мацавирикай арадал атанвай тамам хуьрер ава.

Мацавирикай хейлин риваятарни ама. Месела, тарихдай малум тирвал Шекидин ханди а патаз фена кIвалахзавай лезгийриз югъ тагуз хьана. Яни авур кIвалахдай гьакъи гузвачир. И кардикай Маца Шерифаз хабар хьана. Ам зурба буй, пагъливандин суй авай къегьал итим тир лугъуда. Лезгийрин тереф хуьн патал ада Шекидиз са шумудра сиягъатна. ИкI, ам Шекидин хандин патавни фена. Ханди лагъанвай, ни вичин патав “бунтчи” Маца Шериф гъайитIа,

Уьзеир Гьажибегов

вичин паб ва дидени галаз Баку шегьерда яшамиш хьана.

Уьзеиран чна винидихъ тIвар къунвай стха Жейхун революциядин вахтунда Азербайжандай Франциядиз фена. Октябрдин революциядлай гуьгъуьниз СССР-да машгур хъайи композитор Уьзеира Францияда авай вичин стхадихъ галаз алакьа атIанвачир. ИкI, Уьзеир неинки Шаркъ патан музыкадиз, гьакI Европадин музыкадизни мукьва хьана. Гьавилиял адан эсерра гьам Азербайжандин халкъдин музыкадин элементар санал алаз гьалтзава.

Гьа ихътин тежриба аваз ада 1908-йисуз вичин сад лагъай опера “Лейли ва Межнун” кхьена. Адалай кьулухъ композитордин гьиликай “Шейх Санан” опера (1909-йис), 1910-1915-йисара “Рустам ва Зураб”, “Шагьабас ва Хуршид Бану”, “Эсли ва Керем”, “Гьарун ва Лейли” операяр хжатна. Виридалайни вини дережадинди яз “Керогъли” опера гьисабзава, ам композиторди 1936-йисуз кхьена. И эсердай композиторди 1941-йисуз Сталинан премия гана.

Санлай къачурла, Уьзеир Гьажибегова 7 опера ва 3 оперетта кхьена.

1918-йисуз композиторди Азербайжандин гимндин гьава теснифна. Анжах 1920-йисалай 1991-йисалди а гимн тамамарзавачир. ГьикI хьи, Азербайжан Республика СССР-дин са пай тир.

1930-йисуз Азербайжанда Советрин власть тестикъ хьана цIуд йисан юбилейдихъ галаз алакьалу яз Уьзеира Азербайжандин цийи гимн арадал гьана ва ам гьа йисуз тамамарни авуна.

1991-йисалай, Азербайжан Республика СССР-дикай кхечлайдалай кьулухъ, Уьзеир Гьажибегова кхъей куьгъне гимн мад сеферда Азербайжандин госудастводин гимн яз тамамарзава.

Уьзеир Гьажибеговаз 1938-йисуз музыкадин рекъе къазанмишнавай агалкъунрай Ленинан орден ва СССР-дин халкъдин артиствилин тIвар гана. Гьа йисуз ам коммунистрин партиядин жергейризни къабулна, вичихъ гьатта кандидатвилин стажни авачиз.

1946-йисуз Уьзеир Гьажибеговаз “Аршин мал алан” кинофильмдиз кхъей музыкадай къвед лагъай сеферда Сталинан премия гана.

1928-йисалай гатIунна 1948-йисалди Уьзеир Гьажибегова Азербайжандин госудастводин консерваториядиз регьбервал гана. Вичин уьмуьрдин эхиримжи цIуд йисуз ам Азербайжандин композиторрин Союздин кьиле хьана. Уь.Гьажибегов Азербайжан ССР-дин АН-дин гьаамишлугъ член тир ва къеве сеферда СССР-дин Верховный Советдиз депутатвиле хьана. Композитор гьакI Азербайжандин гзаф музыкантар тербияламишай педагог язни машгур я. Месела, тIвар-ван авай музыкантар тир Афрасият Бадалбейлиди, Саид Рустамова, Ниязиди, Тофик Кьулиева, Кьара Кьараева ва гзаф масабур гьадан гьилик чирвилер къачуна.

Композитор 1948-йисан 23-ноябрдиз Баку шегьерда риклин азардикди кечмиш хьана. Ам Бакуда авай лап гуьрметлуьр кучуднавай Аллеяда фаракъатнава.

Чи гьиле гьатнавай хейлин авторрин ва илимдин кIвалахрай акъвазвайвал, Уьзеир Гьажибегов лезги я, Ахцегь райондин Мацарин хуьрдай акъатнавай. 1900-йисуз чи хуьруьви Абдулнетиф Сулейманова Египетдин университет акьалтарна. Адалай кьулухъ ада Бакуда пачагъдин Россиядин векил яз кIвалахна. Гьа йисара ам МукьтIадир Айдунбеговахъ, Къазимеьгамед Агъасевахъ, Нариман Наримановахъ ва Уьзеир Гьажибеговахъ галаз мукъуьвай таниш хьана. Гада тестикъарзавайвални, Уьзеир Гьажибегован члехи бубаяр Мацарин хуьрдай Шуьшедиз куьч хъайибур я. Абдулнетиф Сулейманова Бакуда 1917-йисалди кIвалахна. Революциядлай гуьгъуьниз ам чи Кьуччагърин хуьруьз хтана, ина мисклиндин имамвал авуна. Адаз Шаркъ патан илимар дериндай чидай. 1949-йисуз 100 йисан яшда аваз, ам хуьре кечмиш хьана ва ина кучукунава.

Умудар атун тийин

Надият ВЕЛИЕВА

Инсанрин кылел, машинар, самолетар аварияр жез, тебиатдин завалар себеб яз хабарни авачир бедбахтилер кьева. Нетижда бязибур вири уьмуьрда инвалидар яз амуькда. Амма гьикъван гьайиф жедай кар я, уьмуьр вилик кумай, рикле мурадар авай жегиляр, диде-бубайри фадлай гуьзлемишзавай куьрпеяр азарлугур, бедендик нуьксанар квайбур, кьекъвез тежезвайбур, акьулдизни зайифбур яз дидеиз хьун. Ахьтин диде-бубайрин дерт лугьуз тежедай кьван заланди я. Абурун рикликай хабар кьун, алакьдай куьмек гун Алагьни, абур чебни рази жедай кар я.

Гена чи гьукуматди ахьтин аялрин сагламвал мягкемардай, абур кьвачел ахьалдар хьийидай, тал секинардай жуьребажуьре центраяр кардик кутунва, анра кьвалах тартибдик кваз тухузва. И йикъара зун Махачкьала шегьердин Гьамидован куьчеда кардик квай бедендин мумкинвилер сергьятламыш хьанвай аялар ва жаванар кьвачел ахьалдар хьийидай центрадиз (РЦДПОВ) фена. Гьаятдиз кам кьачурла, аз зун махарик жедай са гуьзел алемдиз аватайди хьиз хьана. Кьир цана, тукьлуьрнавай гьаятда авай кьацу хьанвай тарари, цуьк акьуднавай кулкусри, гьар жуьре рангарин ширер янавай куьсруьйри, аялрин кьугьвадай шейэри аниз кьетен гуьзелвал гузвай. Центрадин кьене гзаф экуь ва михи тир. Дегьлизда хьуьтуьл диванар, креслояр эцигна, цлакай еке телевизор куьрсарна, пенжерар цуькверивди безетмишна, сирмитада тунвай.

Директор чкадал алачир, ам отпусада авай. Зун директордин везифаяр вахтуналди тамамарзавай психолого-педагогический отделенидин заведующий Эльвира Загьидиновна Мирзегьасановадин кабинетдиз фена. Столдихь чина берекатдин нур авай, юкьван яшарин дишегьли ацукьнавай. "Лезги газетдай" атанвайди чир хьайила, ада зун мадни хушвилелди кьабулна. Агьадихь чи арада кьиле фейи суьгьбет гузва.

Эльвира Загьидиновна, сифте аз куьне центрадин тарихдикай, адан кьвалахдикай куьрелди лагьанайта кланзавай...

- 1993-йисуз ина инвалид аялар медицинадинни яшайишдин рекьяй куьмекар гуналди кьвачел ахьалдар хьийидай центр ачухнай, - башламышна ада вичин ихтилат. - 2002-йисуз РД-дин зегьметдин ва яшайишдин рекьяй вилик финин министерстводи кьил ку-

нерин, япарин, нефесдин, риклинни дамаррин, хуьрек цурурунин азарар авай аялар ва жаванар кьабулзава. Ина абур багьри са кас (диде, буба...) галаз кьаткурзава. Абур тамвилелди гьукуматдин харжидал ала. Икьа кьуд сеферда пулсуздаказ кфетлу тьунгузва. Центрада 70 аялдизни абурухь гелкьведдай гьакьван ксариз чкаяр ава. Сагьарунин вахт (12-15 йикъалай 30 йикъал кьедалди) азардилай аслу я. Гьар йисуз центради 1000-дав агьана азарлу аялар кьабулзава.

Ина пуд отделение кардик ква: диагностикадин яшайишдин реабилитациядин программаяр тукьлуьрдай, медико-социальный, психолого-педагогический.

■ Центрада аялриз гьихьтин шартлар яратмишиз хьанва?

- Ина аялар ва абурухь гелкьвезвай ксар патал яшайишдин ва кьвачел ахьалдардай вири шартлар ава. Кьилди кьачуртла, ял агьун патал кьулайвилер авай, ксудай квалер, гуьрчег столовой, гьамам, тьунгар гьазурдай ва пекпартал чухьуйдай чкаяр лазим тир вири шейэралди, тадаракарди дуьзмишнава. Виридалайни кьилинди, гьелбетда, реабилитациядин тадаракарди таьминарун я. И рекьяйни чи центрада авай тадаракар Европадин уьлквейрин центрайра авайбурулай са клусни усалбур туш.

Лугьун лазим я хьи, кьуллуьгьрин ери хьсанарун патал ина алай аямдин истемешунрихь галаз кьадайвал, датлана виликди физ чалишмиш жезва. Пешекарри реабилитациядин цийи технологияр чирзава, абур чпин гьар йи-

тунин нетижда ам бедендин мумкинвилер сергьятламишнавай набут, нервийрин кьурулуш, кларабринни жукьлумрин кьвалах кьайдадикай хкатнавай аялар ва жаванар кьвачел ахьалдардай центрадиз элкьуьрна. Ам кардик кутур сифте йисалай кьенин йикъалди иниз Татьяна Владимировна Березкинади регьбервал гузва. Ам кар алакьдай, гафуни атлудай, бажарагьлу, гьиле кьур гьар гьи кьвалах хьайитлани кьилиз акьуддай регьбер я.

Центрадиз Дагьустандин вири шегьеррай, районрай ва хуьрерай чкайрал алай социалтидин центрайрин невропатологдин ва я аялрин духтуррин направление гвай 18 йисал кьедалди яшара авай ДЦП-дин, неврологиядин, кьвачер экис тежезвай, вилерин,

кьан кьвалахда ишлемишзава. Мисал яз, чи центрада ерли кьекъвез тежезвай аялар патал цийиз акьатнавай "Фазтон", "Атлант" комбинезонрикай менфят кьачузва. ДЦП-дикди азарлу аялар сагьар хьувун патал гравитат-гравитона костюмралди таьминарнавай чи хьтин идара Дагьустада мад санани авач. Гравитат - гравитона костюмри, са жукьлумрал гуж акьалдариз, муькуьбурал акьалтзавай пар кьезиларзава. И костюм хьсандиз кьекъвез тежезвай аялар патал тукьлуьрнавайди я. Аялриз тик акьвазиз куьмек гузвай гросс-тренажердикайни гзаф хийир ава. Идалайни гьейри, центрадихь Япониядин Takasima фирмдин массаждин ва гьилелди тлушундай "Дельфин", "Стрекоза" аппаратралди таьми-

КУЬРУЬ КЪЕЙД.

Эльвира Загьидиновна МИРЗЕГЬАСАНОВА 1972-йисуз Махачкьала шегьерда дидедиз хьана. 1989-йисуз 4-нумрадин школа куьтягьна ва гьа и йисуз ДГПИ-дин сифтегьан классрин факультетдик (ФНК) экейна. 1995-йисуз анаг акьалтларна, япариз зайифдиз ван кьедай аялрин интернатда Кьвалахал акьвазна. 2007-йисуз ДГПУ-дин психологиядин факультетдик экейна. 2000-йисалай 2015-йисалди меркездин 71-нумрадин прогимназияда тербиячи, гуьгьуьнлайни завуч яз кьвалахна.

2014-йисалай РД-дин РЦДПОВ ГБУ-да психолого-педагогический отделенидин заведующийвиле зегьмет чьугьзава.

Эльвира Загьидиновна шегьердин ва центрайдин кьиле авай ксарин патал ганвай гуьрметдин хейлин грамотайрин сагьиб я.

нарнавай механотерапиядин зал ава. Гьакьни начагьвал алудун патал электрофорездикай, электростимуляциядикай, ультразвукдикай, лазеротерапиядикайни менфят кьачузва. Аялрихь галаз невропатологди, психологди, педагогди, ортопедди, логопедди, дефектологди кьвалахзава. Комплексидаказ кьиле тухузвай сагьардай серенжемри хьсан нетижаярни гузва. Абуру аялриз дуьньядиз маса вилерай тамашдай, ам маса жуьреда гьиссдай мумкинвал гузва. Пуд йисуз чи центрада реабилитация кьиле фейи школадиз фидай яшда авай аялрин 55 процентдивай - школайриз, 27 процентдивайни аялрин бахчайриз физ жезва.

Центрадин пешекарри сагьламвилер мумкинвилер сергьятламыш хьанвай аялриз алай аямдин сагьарунин цийи кьайдаяр кьваллин шартларани ишлемишун давамарун патал диде-бубайриз меслятарни куьмекар гузва.

Мадни, аялар сагьарунин карда михьи гьавадикай, тебиатдикай менфят кьачузва. Гатун вахтунда гьафтеда пуд сеферда аялар гуьлел тухузва. Ахьегьрин чими ятарин чешмейрал, Дербентдиз, Избербашдиз физва. Аялар гваз фин патал центрадихь вичин хуси машин авай. Ина аялриз сугьул жедай вахт авач. Вири суварриз аялриз шад мярекатар тешиклзава. Абуру шегьерда кьиле физвай вири серенжемрани иштиракзава ва анра приздин чкаярни кьазанмишзава. Концерт гваз Дербентдиз, Буйнаксдиз физва. Абуруз чпин хайи ерияр чирзава. Вири и крара чаз волонтерри (ДГУ-дин, ДГПУ-дин, Юридикский академиядин студентри) еке куьмекар гузва.

Центрада аялриз тележегдин уьмуьрда герек кьедай пешеяр, гьа жергедай яз компьютердал кьвалахиз, харат устларвал, акьванрал храз, суфра дуьзмишиз, хуьрекар гьазуриз, гьакьни инсанрин арада чеб тухудай кьайдаяр чирзава. Вири и крар центрадин кьиле авай ксарин ва, кьилди кьачуртла, Дагьустандин зегьметдин ва яшайишдин рекьяй вилик финин министерстводи чи аялриз дикьет ва куьмек гунин нетижда арадал кьезва. И кардай чна абуруз риклин сидкьидай чухсагьул лугьузва. Чна бедендин мумкинвилер сергьятламыш хьанвай аялар авай хизанар чпин кьуватрихь инанмишарзава, аялар сагьлам жедайдан жигьетдай абурун умудлувал артухарзава, чун аялрин уьмуьр хьсанариз алахьзава.

Чи суьгьбет куьтягь хьайила, зун аялар кьаткиз - кьарагьзавай квалериз килигиз фена. Анра са шумуд дидедихь галаз суьгьбетарна.

Махачкьаладай тир Аминат Алиевадин суьгьбетдай малум хьайивал, исаятда адан аялдин 10 йис я, ам ДЦП-дик азарлу хьайила, адан йисни пуд варз тир. Центрадин пешекарри аял сагьарун патал вири жуьрейрин серенжемар кьабулзава. Аялдиз куьмекни хьанва. Алай вахтунда ам адетдин школадиз физва. А.Алиевади центрада кьвалахзавай вирибуруз чухсагьул лагьана, абурухь чандин сагьвал, уьмуьрдин хушбахтлувал хьун алхишна.

Ихьтин еке ва залан имтигьан хиве гьатнавай аялриз кьуллуьгьзавай ксарин тварцихь лагьанвай гафарихь галаз чунни шерик я.

"АЙБОЛИТ"
Чир хьун хьсан я

"Айболит" газетдай.
Гьазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

• **Дуркьунра** кьванер авайла, агьадихь галай рецепдикай менфят кьачуда. Гатун халидин са стакандавай цилер эфирна, як регьведдай машиндай авадарна, 2 л банкадиз вегьена, ргазвай яд илична са суткада тада. Ахпа 10 юкьуз йикъа 3-4 стакандавайди ишлемишда. Цуд юкьуз ял яна, мад тикрар хьийида.

• **Далу тазвайла**, хрендин таза пешерал ргазвай яд илична, тазвай чкадал эцигна, винелай целлофандалди ва чими шарфуналди клевирна, са сятда тада. Мадни тал секинарун патал кьел эфирна са гьвечи турбадиз вегьена, тазвай чкадал эцигна. Кьел кьайи жедалди тада.

• **Вишняр** гзаф азаррин дарман я. Абуру нервный система кьайдадик кутада, инфаркт хьуникай хуьда, риклинни дамаррин кьвалах хьсанарда, ивидин гемоглабин хжажда.

• **Жалгьаяр** тазвайла, стакандиз са куьлуь клус камфара вегьена, 1/3 стакандавай скипидар алава хьувуна, винелай спирт илична, хьсандиз хуькуьрда. Ахпа ам тазвай жалгьайривай гуьцда.

• **Рик тазвайла**, капан юкьвал пихтадин ягьлудин 10 стлал вегьена, рик авай патавай гуьцда. Мадни ксудалди вилик валерианадин настойкадивай ни чьугвада.

• **Метер** тазвайла, ксудалди вилик анривай бальзам "звездочка" гуьцна, чими шарф алчудна тада. Экуьнахь талдин гелни амуькдач.

• **Кьил тазвайла**, хуьрекин са тлуруна авай кьарачиперал (душица) 0,5 л ргазвай яд илична, 30 декьикьада тада. Ахпа йикъа 2 сеферда 1/2 стакандавайди хьвада.

• **Чулав ва я кьацу** чай демда туна, аниз пуд тупув кьур пурнир вегьена хьвайитла, кьилин тал секин жеда.

Мадни кьил тазвайла, хуьрекин са тлуруна авай зверобойдин хьчарал са стакандавай ргазвай яд илична, 15 декьикьада ргада. Ахпа ам куьзна, йикъа пуд сеферда хуьрекин са тлуруна авайди хьвада.

• **Куручлар** (десны) тазвайла, анривай дамард пешерин миже гуьцда. Гьакьни хуьрекин са тлуруна авай пешерал са стакан ргазвай яд илична, чимидаказ сиве экьуьрайтла, сарар ва куручлар мягкем жеда.

• **Сарар, сувар** тазвайла, чухьвена кьурурнавай дамард пешерин дувулдин са гьвечи клус япа туртла, 30-40-декьикьадилай тал секин жеда.

• **Дуркьуннар** сагьламбур хьун патал 100 г верхи тарцин пешерал 2 стакандавай яд илична, 6 сятда тада (и вахтунда яд кьацу жеда). Ахпа ам куьзна, йикъа пуд сеферда фу недалди 1/2 стакандавайди ишлемишда.

• **Кьил тазвайла**, кьвалахдин бажарагь хжажун патал хуьрекин 4 тлуруна авай кьурурнавай календуладин пешерал ва гьакьванни кьурурнавай пурнийрин пешерал 0,5 л яд илична, 30 декьикьада зайиф цал эцигна ргада. Ахпа ам куьзна, са тлимил вирт хуькуьрда, ам цьайдалай гуьгьуьниз кьаришмадиз са литр эрекь алава хьийида ва йикъа са сеферда хуьрекин са тлуруна авайди хьвада.

• **Шекердин** азар авайла, 2 вацан вахтунда гьар юкьуз хуьрекин 2 тлуруна авай чуьлдин некийяр ишлемишайтла, ада ивидик квай шекердин кьадар кьайдадиз хкида.

Цаярикай хуьх! Мукъаятвал тавурла...

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

И йикъара зун Докъузпара района авай 37-нумрадин пожарный частунин начальникдин заместитель **Акбер Садирович САДИРОВАХЪ** галаз гуьруьшмиш хъана.

■ **Акбер Садирович, райондин сергъятра цаяр къунин дуьшуьшар гзаф жезвани?**

- Шадвилелди жаваб гуз жеда, чина цаяр къунар лап тимил жезва. Кылди цинин йисал акъвазайтла, райондин сергъятра алай йисан алатнавай варцара цай кьур вад дуьшуьш арадал атана. Гарагрин ва Мискискарин хуьрера гьар сана са квал, Усугъчайдал электрикдин шалман ва мадни эцигунрин материалрикай амуькбай зирзибилри 2 сеферда цай къуна. Чи къуллугъчийрин дестеди лализ жуьреда серенжемар къабулна. Кьилинди, инсанрин сагъламвиллиз зарар хъайи дуьшуьшар авач.

■ **Куь тьурулушдикай инсанриз мад гьихътин куьмекар жезва?**

- Асул везифаяр цаяр хъадарунихъ галаз алакьалу я. Лугъуз жеда, чун автомобилрин хасаратвилер хъайи чкайрални физва. Сечкиар кьиле фидай вахтунда сечкирин участокрални гуьзчивал тухузва, анра цаяр къунин дуьшуьшар тахьун патал хатасузвал таьминарзава.

■ **Зи рикел аламайвал, алатай йисара тапан зенгер къез, куь тьурулуш инжилу ийизвай дуьшуьшар жезвай. И месэла алай вахтунда гьикл гьялнава?**

- Исятда ихътин "къугъунар" хъийизмач. Агъалияр гъавурда гьатнава. Чна къезвай малумат ахтармишзава.

■ **Цаяр къунин дуьшуьшар тахьун па-**

КЪЕЙД.

Акбер САДИРОВ 1985-йисуз Усугъчай хуьре дидедиз хъана. 2002-йисуз гимшидин медалди мектеб къутягъай ам Махачкъалада ДГУ-дин юридический факультетдик экечина. 2005-2013-йисара Докъузпара райондин суддин приставрин отделда кваллахна. И къуллугъдал адахъ агалкъунарни хъана. 2012-йисуз ам Россиядин ФССП-дин директор А.Парфенчикова "Суддин лап хъсан пристав" наградалди къейдна. ФССП-дин къурулушди тухвай лишанар ягъунин, чукурунин акъажунрани ада гъалибвилер къазанмишна. 2013-2014-йисара Акбер Садирова Докъузпара райондин паспортдин столдин начальник яз, 2017-йисан са гъевечли вахтунда УСЗН-дин пешекар яз кваллахна. Къуллугъдин рекъай са шумуд идарада вичин алакьунар къалурай жегъил пешекарди 2017-йисан сентябрдилай винидихъ къейднавай пожарный частуна кваллахзава.

тал куьне хуьрера, общественный идарайра халкъ гъавурдик кутунин жигъетдай гьихътин кваллахар тухузва?

- Цаяр къунин вилик пад атунин чараар акунин серенжемар тухун патал гьар йисуз тайин план тукьурзава. Пландин бинедаллаз мектебра, аялрин бахчайра, маса тешкилатра, хуьрерин администрацийрихъ галаз санал, гьакл жемьтин иштираквални аваз гуьруьшар кьиле тухузва.

■ **Алай вахтунда арадал къезвай цаяр къунин асул себепар гьибур я?**

- Цлухъ галаз алакьалу тир члурети жайрал гъизвай дуьшуьшар инсанар себеп яз жезва. Токдив, пичерив, гурмагрив лализ къайдада эгечизавач. И крариз фикир тагунин нетижада эменни барбатл хъунин, инсандин сагъламвал патал хаталувилин дуьшуьшар

арадал къезва. Ибур агъалийри мукъаятвал тавурла жезвай члурет крар я.

■ **Везифаяр талукъ тирвал кьилиз акъудун патал квехъ вири жуьредин мумкинвилер авани?**

- Эхъ, мумкинвилер ава. Пешекар къуллугъчийрин, герек тир техникадин жигъетдай гьич са четин месэла ни авач. Улакьра гьамиша яд ава, амма цин гьамбарханаяр вири хуьрера гьелелиг авач.

■ **Акбер Садирович, эхирдай къуллугъчийрин дестедикайни куьрелди ихтилатнайтла кланзавай...**

- Пожарный частуна 19 касди дувтилелди къуллугъзава. Гьар нубат атайла, къудкъуд къуллугъчиди кваллахзава. Санлай къачурла, вири къуллугъчийри чпин везифаяр лализ тирвал кьилиз акъудзава.

Коррупциядихъ галаз женг

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Алай вахтунда чи республикада коррупциядихъ галаз женг тухунин нетижада еке дегишвилер хъанва. Уьлкведин Президентди къейд авурвал, Дагъустанда коррупциядиз аксивалунин рекъай тухузвай кваллах республика абадунин мураддихъ элкьурнава ва и серенжемар гележегдани давамарда. Коррупциядиз аксивалунин рекъай районрин, шегъеррин кьилериз куьмекчиарни тайинарнава. Докъузпара района и къуллугъдин везифаяр кьилиз акъудзавай Саддам АГЪАШИРИНОВАХЪ галаз за сугъбет кьиле тухвана.

■ **Саддам Агъашерифович, ви асул везифайрик гьихътин кваллахар акатзава?**

- РФ-дин Конституциядал, федеральный къанунрал, РД-дин Конституциядал, муниципальный райондин уставдал амал авуналди, са жерге кваллахар кьилиз акъудна кланзава. Асул везифайрик къанундалди агъалийриз ва тешкилатриз авай ихтиярар хуьн, коррупциядин ва маса къайдаяр члуринин дуьшуьшар тахьун патал и татугайвилерин вилик пад къунин чараар акун, райондин сергъятра коррупциядиз аксивалунин серенжемар тешкилун ва кьилизни акъудун, и месэладиз талукъ яз меслятар ва куьмекар гун, райондин кьилин теклифдалди, коррупциядихъ галаз алакьалу месляйрин патахъай агъалияр къабулун ва ик мад маса крар акатзава...

■ **Райондин сергъятра ришветбазвилехъ галаз женг тухунин макъсаддалди гьихътин серенжемар тухузва?**

- Гьар йисуз, коррупциядихъ галаз женг тухунин виридуьньядин йикъан сергъятра аваз, района ришветбазвилерин жигъетдай авай гьалар веревирд авун патал и юкьуз гегенш совещание тухузва. И мярекатдал йисан вахтунда тухузвай кваллахдин гьахъгьисаб ийизва. Заседанийрал коррупция жемиятдиз еке зиянар гузвай азар тирдакай адаз аксивал авуникай метлеблудокладар клезза-

КУЬРУЪ КЪЕЙД.

Саддам Агъашерифович АГЪАШИРИНОВ 1992-йисуз Докъузпара райондин Усугъчай хуьре дидедиз хъана. 2009-йисуз хайи хуьруьн юкьван мектеб ва 2014-йисуз ДГУ-дин юридический факультет агалкъунралди къутягъна. 2014-йисан ноябрдилай ада Докъузпара райондин администрациядин юридический отделда кваллахна. Алай вахтунда ада коррупциядиз аксивалунин месляйрай "Докъузпара район" МР-дин кьилин куьмекчиин къуллугъдал кваллахиз са йис хъанва. Жегъилди вичихъ алакьунар авайди къалурзава.

ва. И темадай мукъвал-мукъвал элкьвей столар, хуьрериз физ, чкайрал семинарар тухузва. Райондин мектебра, ктабханайра коррупциядиз аксивалунин мярекатар тешкилзава. Акъалтзавай несилди дуьз рехъ хъагъунин ва къанунрал амалунин важибувал анмишун патал, мектебрин директорин ва муаллимрин иштираквални аваз, жуьреба-жуьре мярекатар кьиле тухузва. Кылди къачуртла, 5-9-классра клеззавай аялар патал "Аялриз коррупциядикай", "Коррупциядиз саналди акси жен" ва "Коррупция - явашдиз хъиткъиндай бомба" лишанрик кваз классдилай къеяй тир мярекатар кьиле фена.

■ **Ришветбазвиллиз талукъ яз санлай Дагъустандин гьалариз вавай гьихътин кьимет гуз жеда?**

- Алатай йисариз вил вегейтла, Дагъустанда коррупция тергунин ва я тимиларунин мураддалди тухузвай кваллахдин нетижаар зайифбур тир. Алай вахтунда, виридаз малум тирвал, лап гуьзлемеш тавур хътин нетижаар дуьздак акатзава. Прокуратурадини и месэла къеттен гуьзчивилик кутунва.

■ **Ви фикирдалди, коррупция тамамдаказ терг ийиз хъун мумкин яни?**

- Талукъ тир серенжемар тамамвилелди кьилиз акъудайтла, ватандаши, вилик-кьилик квайбуру къайдайрал амал авуртла, кор-

рупция терг ийиз жеда. Алай вахтунда неинки Дагъустанда, гьакл Россиядин вири пилера и "азардин" вилик пад атунин чараар акъазва. Уьлкведин члехи чиновникар дуьстагъ авунин дуьшуьшрини къетли серенжемар къабулзавайдан гьакъиндай шагъидвалзава.

■ **Райондин агъалияр къанунрин гъавурда хъунин рекъай гьил гьалда ава?**

- Санлай къачурла, агъалияр и ва я маса къайдайрикай, къанунрикай лализ дережада хабардар я. Чи патай лагъайтла, арадал къезвай цийивилер, дегишвилер, гьа жергедай яз коррупциядиз аксивалуниз талукъ малуматар газетдин, телевиденидин куьмекдалди халкъдал агакъарзава.

■ **Жавабдар къуллугъдал алай жегъил хъуниз килигна, мектебра члехи классра клеззавай жегъилриз вавай гьихътин теклифар, насигъатар гуз жеда?**

- Гележегда ватандин лайихлу инсан хъун патал сифте нубатда хъсандиз клелун, илимдихъ ялун герек я. Хъсандиз клелунихъ еке метлеб ава, ахътин инсан уьмуьрда дуьшуьш жедай татугай гьаларай регъятдиз экъечда, Ватандиз хийир гудай къеьгал жеда. Жегъилри кьиле тухузвай мярекатра, серенжемара активдаказ иштиракна, гьар са карда чешнелудаказ, тербиялудаказ тухвана кланда.

Лишанлу вакъиа

Хийир ЭМИРОВ

Уьлкведин меркезда ва саки вири регионра Россиядин полиция арадал атайдалай инихъ 300 йис тамам хъунин юбилейдиз талукъарнавай жуьреба-жуьре серенжемар кьиле тухузва. Россиядин къадим шегъерни гуьгъуьна амуькнач. Ина МВД-дин Дербентда кардик квай отделда шадвилер мярекат тешкилнавай. Ана шегъердин администратциядин, къайдаяр хуьдай органрин къуллугъчийри, зегъметдин ветеранри иштиракна.

Россиядин МВД-дин Дербентда кардик квай отделдин начальник Рагъман Рамазанова кватл хъанвайбуруз юбилей тебрикна ва гьа са вахтунда лагъана: - Чна къе лишанлу югъ къейдзава. Россиядин полиция арадал гъайдалай инихъ 300 йис хъанва. Дагъустандин МВД-дин къуллугъчийр гьамиша чпин къуллугъдин буржидиз вафалу хъана ва гилани абуру, вири жуьрейрин хаталувилериз таб гуз, намуслувилелди къуллугъзава. Абурукай гзафбурун тварар тарихда гьатнава. Абурун тварарихъ куьнеяр, школяр янава. Жуьреба-жуьре тахсиркарвилер ийизвайбурухъ галаз Дербент шегъердин полицейскийрини уьткъемвилелди женг члугъзава. Гзаф вахтара чпин чандиз хаталувал, хасаратвал хъунизни килиг тавуна, абуру чпин везифаяр ян тагана кьилиз акъудзава.

Р.Рамазанова пенсиядиз фенвай ва гьеле кваллахал аламай ветеранриз риклин сидкъидай сагърай лагъана. Абуру отделдин жегъил къуллугъчийриз чпин девлетлу тежриба чирзава, абуруз кваллахдин рекъай куьмекар гузва.

Дербент шегъердин администратциядин кьилин заместитель Дмитрий Дунаева къейд авуна хьи, шегъердин куьчейра къайда-низам хъун, агъалийрин секинвал, чпин хатасузвилехъ абурун инанмишвал, полициядин къуллугъчийрин кваллахдилай аслу я.

- Куьн Россиядин агъалийрин хатасузвал, лайихлувал, намус хуьнин къаравулда акъвазнава, - лагъана Д.Дунаева - куьне гьукуматди вилик эцигнавай везифаяр намуслувилелди тамамарзава. И кардай кьез шегъердин агъалийри сагърай лугъзава. Шегъердин администратциядини кьез къулай шартлар тешкилун патал алакьдай вири крар ийизва. Квехъ кваллахда, шегъерда датана къайда-низам хуьнин карда агалкъунар хъун кланзава.

Ада гьакни кватл хъанвайбуруз Дербент шегъердин администрациядин кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Энрик Муслимован ва шегъердин Собранидин председател Мавсум Рагъимован тварарихъайни тебрикдин чарар клелна.

Дагъустан Республикадин кьенепатан крарин министрдин приказдалди ва 300 йисан юбилейдихъ галаз алакьалу яз отделдин хейлин къуллугъчийрив хурудал алкьурдай знакар ва гьуьрметдин грамотаяр вахкана.

Мярекатдин эхирдай кватл хъанвайбуру законар, агъалийрин игътияр гьосударстведин аслу туширвал хуьн патал чанар кьурбанд авур ксар рикел хуналди са декикьада кисна акъвазна.

Дин

Москвада тешкилна

Агъмед МАГЪМУДОВ

7-июндиз Москвада, Гъалибилин паркуна авай Мемориалдин мискиндин патав, лезги халкъдин векилри сивер хуъзвай мусурманриз тлуън гуниз талукъарнавай мярекат кыле тухвана. Мергъяматлувилин "ЛЕКИ" фондуни ва ФЛНКА-ди тешкилай и мярекат чешнелудаказ кыле тухун патал "Самур" ООО-ди, "Абад Къепир" фондуни, "Кавказские умельцы" туьквенди ва уьлкведин жуьреба-жуьре регионра авай чи ватанэгълийрини куьмекар гана.

Къейд ийин хыи, Рамазандин вацра Москвадин Мемориалдин мискиндин патав жуьреба-жуьре халкъарин векилри сивер хуъзвайбуруз тлуънар гуз са шумуд ийс жезва. И проектдик (адаз гъакни "Шатер Рамадана" лугъузва) сифте яз кыл кутурди Москвадин мусурманрин Управление я.

Лезги халкъдин векилри кыле тухвай мярекатда 1000-далай виниз инсанри иштиракна. Абурун арада ФЛНКА-дин президент Ариф Керимов, РАН-дин востоковеденидин Институтдин директордин за-

меститель Аликбер Аликберов, "ЛЕКИ" фондунин руководитель Гъасан Гъасанов, Плеханован тварунихъ галай РЭУ-дин проректор, экономикадин илимрин доктор Асали Асалиев, машгур журналист ва политолог Руслан Къурбанов, нашидар клеунин устад Заур Салигов, "Кавказские умельцы" туьквендин регъбер Герман Мамедяров ва хейлин масабур авай.

Мярекатдин сергъятра аваз Руслан Къурбанова лезги халкъдин тарихдикай, лезгийри дин къабулуникай итижлу суьгъбетар авуна, Заур Салигова пак Къурбандин аятар ва нашидар клеуна.

Гъасан Гъасанова диндин межлис кыле тухун патал пулдин куьмекар гайи вирибуруз сагърай лагъана ва "ЛЕКИ" фондуни Къиблепатан Дагъустанда тешкилзавай серенжерикай гегъеншидиз ихтилатна.

Сив хуждайдалай гуьгъуьниз мярекатдин иштиракчийрин арада лезги халкъдин тарихдиз ва медениятдиз талукъ суалрикай ибарат викторина кыле тухвана. Асул вад суалдиз дуьз жавабар гайибур Герман Мамедярова гъазурнавай пишкешриз лайихлу хъана.

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Духтур-алим

Хкъагъай пешеда, илимда гъа сифтедилай тафаватлу хъайи пешекарриз жележеда регъят жеда. Чаб машгур, нуфузлу хъунилай гъейри, абурун алакьунарни тежриба себеб яз жемиятдизни еке хийир жеда.

Алай вахтунда Ярославль шегъерда яшамш жезвай РАГЪМАЛИЕВ Гуьлмет Исмаиловични чарадан дердидикай хабар къадай, куьмек герек хъайи инсан вичелай алакьдайвал четин гъалдай акъудиз алахъдай пешекар духтуррикай сад я. Ада Ярославлдин госмедакадемиядин хирургиядин кафедрада къвалахзава; ам медицинадин илимрин кандидат я.

Г. Рагъмалиев 1974-йисуз Сулейман-Стальский районда дидедиз хъана. 1991-йисуз мектеб ва 1994-йисуз медицинадин колледждин стоматологиядин факультет тафаватлудаказ куьтягъна.

"Илимрикай, шак алачиз, медицина вридалайни пакди я", - лагъанай Гиппократа. Пак илимдин деринриз гъахъунин ният

рикле авай Гуьлмет Рагъмалиев медколледж куьтягъна акъвазунал рази хъанач. Ик, 2001-йисуз ада Ярославлдин госмедакадемиядин (ЯГМА) педиатриядин факультет ва гуьгъуьнлай и вузда хирургиядин кафедрада хирургиядин рекъай клиникадин ординатура, 2006-йисуз гъа и кафедрада очный къайдада аспирантура куьтягъна, "Временная окклюзия бронхов в лечении нагноительных заболеваний легких и плевры" темадай медицинадин илимрин кандидатвиллин диссертация хвена.

Г. Рагъмалиева алай вахтунда ЯГМА-дин хирургиядин кафедрада ва 4-нумрадин азарханадин поликлиникада аялрин сарарин духтурвиле къвалахзава. Пешедин рекъай ада илимдин хейлин къвалахар кхъенва.

Гуьлмет Рагъмалиев, авай чкадила аслу тушиз, халкъдин меденият, адетар вилик тухузвай, абурал амалзавай векилрикай сад я. Ам Ярославлдин лезгийрин милли медениятдин автономиядин (ЯРЛНКА) активист я.

ЯРЛНКА-дин руководитель, чи ватанэгъли Васиф Гъасанова Гуьлмет Рагъмалиеван гъакъиндай ингъе вуч лугъузватла: "Гуьлмет духтур ина лезгийрин, дагъустанвийрин ва вири кавказвийрин махсус "тади куьмек" я. Ииф-югъ лугъун тавуна, Гуьлмет Исмаилович начагъ касдин кылив сифте агакъзавайбурукай сад я. Азарханада начагъ кас дири хъувун патал ада вири къвалчел къарагъарда, къвалах гъакъисагъвилелди кылиз акъуд тавунмаз ам хъфидач. ЯРЛНКА-ди кыл кутузвай мярекатра да-тана иштиракзавай, гъар са кардик вичин пай кутузвай ватанперес инсанни я. Ихътин ксар чахъ гъаф хъурай!"

Къез чидани?

Утконос

Утконос Австралияда яшамш жезвай итижлу гъайванрикай сад я. Адал уьредегдин хътин клуф алайвилей ихътин твар акъалтнава. Алимриз сифте яз утконосдин хам акурла, абуруз ам са ни ятла зарафат патал клуф цванвай хундуздин хам хъиз хъанай. Гуьгъуьнлай Англиядин ботаник ва зоолог Жорж Шоуди а хам а вахтунда илимда малум тушир гъайвандинди тирди субутна. Европавияр и гъайвандихъ галаз таниш яз 200-лайни гъаф йисар я. Амма алимри исятдани и гъайвандикай ажайиб, цийи делилар раижун давамарзава.

Ингъе утконосдикай са бязи итижлу делилар:

1. Алимри инсанриз утконос раижайдалай къулухъ 27 йисан къене и гъайван гъи жинсерик кутадатла тийижиз амай. Гуьгъуьнлай немсерин биологди ам нек хъвадай гъайванрикай тирди успатна.

2. Диши утконосри къушари ва я хур галчлуриз фидай гъайванри хъиз какаяр хазва.

3. Нек хъвадай гъайванрикай электричестводин сигналар къабулиз жедайбур анжах къвед ава, абурукай сад утконос я.

4. Эркек утконосар зегъерлу я.

5. Утконосар къел квачир це яшамш жезва. Къел квай ятара абуру садрани сирнавзава.

6. Утконосди тапасрин куьмекдалди чилни эгъуьнзава, це сирнавни ийизва.

7. Утконосар тахминан 10 йисуз къван яшамш жезва.

8. Гъар йисуз и гъайванар 5-10 юкъуз члада жезва.

Дуьньяда

Бензин вучиз багъа жезва?

Уьлкведа садлагъана бензиндин къимет хкаж хъун - им гъукуматди энергетикадин хел къайдада тунин гъалдиз хъсандиз фикир тагунин нетижа я. Идан гъакъиндай Россиядин Президентди "Россия 24" телеканалдин ачух эфирда малумарна.

"Им рехъ гана виже текъведай, дуьз тушир кар я, амма хиве къуна къанда хыи, и кар энергетикадин хел, хъуьтуьлдаказ лагъайтла, талукъ тир къайдадик кваз тахъунин нетижа я", - жаваб гана В.Путина Санкт-Петербургда агъалидин суалдиз.

Ада алава хъувурвал, и месэла къайдадик кухтун патал са жерге серенжермар къабулнава. Идалайни гъейри, В.Путина Россиядин энергетикадин министр Александр Новака зенгна. Министрди тешкирайвал, къимет хкаж хъун акъвазнава.

"Гъукуматди къецепатан уьлквейриз нефт гуни харж (пошлина) хкажун теклифнава. Талукъ тир проектдиз Госдумада килигда", - алава хъувуна Новака. Президентди къецепатан уьлквейриз нефт маса гуни налогар хкажунин гъакъиндай тир къанундин проектдин тереф хуьда лагъана.

Къейд ийин, чи уьлкведа бензиндин къимет йисан сифте кылелай багъа жез эгечна, апрель-май варцара къиметди вини кларариз хкадарна.

Эрдогана къурху гана

Эгер Багъдатди терроризмдин месэла гъял тавуртла, Туьркияди Иракдин пуд шегъерда военный гъерекатри кыл кутун мумкин я. Идан гъакъиндай CNN Turk чешмедиз Туьркиядин президент Р.Т. Эрдогана ихтилатна.

Адан гафаралди, террористар акъатзавай мукар яз гъисабзавай Синджар, Кандиль ва Махмур шегъерриз Анкаради ягъунар къун мумкин я. Гъеле мартдин юкьвара Эрдогана, Иракдин кеферпата авай, чеб Анкаради террористриз талукъбур яз гъисабзавай курдин тешкилатар тергунин ният авайдакай малумарнай.

"Гъар са мумкинвилекай менфят къачуналди, Иракдин кеферпата террористрин мукар пайда хъунин гъалариз чна къетлен дикъет гузва. Муькьвара чна абуруз кар алай ягъунар къада", - лагъана Туьркиядин регъберди.

2016-йисан зулун вахтунда Багъдатдинни Анкарадин арада сиясатдин къалмакъал гъатнай. А члавуз Иракдин премьер-министрди малумарайвал, Туьркияди чпин къушунар чара мулкариз акъудналди, фитне патал къастуналди региондин дяве малумарунин хаталувал арадал гъизва.

"Къугъунар" бесарда

США-дин президент Д.Трампа Кореядин полуостровда кыле тухузвай дяведин къугъунрал нукъта эцигун хиве къунва. Идан гъакъиндай ада США-динни КНДР-дин саммитдин нетижайриз талукъ пресс-конференциядал малумарна.

"Заз чи аскерар къваллиз хкиз къанзава, амма исятда ваъ. За умуд кутазвайвал, и кар муькьвара къилиз акъудда", - лагъана Трампа. Ада Кореяда кыле физвай гъерекатар, абур фитнекарвилебуруз яз гъисабзавайвилей, акъвазарун къетнава. Адан гафаралди, ихътин разивилин къарар себеб яз США-дивай вичин пулдин еке такъатарни хуьз жеда. Идалайни гъейри, Америкадин регъберди США-динни КНДР-дин арада 1953-йисалай авай дяве муькьвал вахтара къанундив къурвал акъвазариз жедайди хиве къуна.

"Садрани акъваз тавур дяве акъвазарна, ислягъвал хуьниз талукъ икърар кутлунна. Гила дяве амуькдач", - лагъана Трампа. И кардизни килиг тавуна, США-ди КНДР-дин полуостровда хатасузвал хуьн патал чпин аскерар тимиладарач. Идалай вилик США-ди КНДР-диз талукъ яз къабулай къадагъаярни гъелелиг къуватда амуькда, амма гъалар хъсанвилеихъ финики къадагъаярни арадай ахкъудда.

США-динни КНДР-дин сад лагъай саммит 12-июндиз Сингапурда кыле фена. Нетижда кве уьлкведин регъберри къулар члугур документда Кореядин полуостровдал яргъалди давам жедай мягъкем ислягъвили гъалар арадал гъуникай ихтилат физва.

Рикел хкин хыи, идалай вилик, 7-июндиз, Трампа Кеферпатан Кореядиз талукъ яз цийи къадагъаяр гъелелиг тайинар тавун къетнай.

"Чавай къадагъаяр алудиз жедач. Абуру исятда кардик ква. Завай мадни гъаф къадагъаяр тайинариз жедай, амма гъелелиг и кар тавун къетнава, са мус ятла и кар къилиз акъудна къанда", - лагъанай Америкадин регъберди. Ада мад сеферда къейдна хыи, КНДР-да ядердин яракърикай азад зона арадал тагъанмаз Вашингтонди къадагъаяр къулухъ элкьуьрдач.

Боевикрин вилик пад къуна

Сириядин яракьлу къушунри Россиядин гъавадинни космосдин къуватрин куьмекдалди Пальмирадин терефдихъ фин патал боевикри авур алахъунар нетижасузбуруз элкьуьрна. Идан гъакъиндай ТАСС-ди хабар гузва.

Чешмеди къейдзавайвал, 11-июндиз экуьнахъ Хомс вилаятдин къиблепата Сириядин гъукуматдин къушунри Россиядин ВКС-рин куьмекдалди эт-Танф хуьрйя Пальмира галай патлахъ гъерекатиз къан хъайи боевикрин вилик пад атлана.

Пальмирадиз гъахъай вад боевик ягъунар хъайи вахтунда тергна, идалайни гъейри, абурун пикап ва мотоцикли барбатна. "Муькь боевикар гъарма санихъ чкъана ва США-ди къанунсуздаказ къунвай эт-Танф хуьр галай патлахъ хъфена", - къейдна Россиядин военныйри.

Монсона Россиядин паспорт къачуна

Какахъай жуьредин женгерин (ММА) спортсмен Джефф Монсона РФ-дин ватандашвиллин паспорт къачуна. ТАСС-ди хабар гузайвал, спортсмендив паспорт Московский областдин губернатор Андрей Воробьева вахкана.

"За, Джефф Монсона, аннамишуналди РФ-дин ватандашвал къабулзава", - лагъана машгур спортсменди. Ада вичи РФ-дин къанунрал, уьлкведин агъалийрин ихтиярал, азадвилел амал ийидайди, гъукуматдин абадвал патал РФ-дин ватандашдин везифаяр къилиз акъуддайди, уьлкведин медениятдиз, адетриз ва тарихдиз гуьрмет ийидайди кын къуналди хиве къуна.

47 йисан яшда авай Монсон США-да дидедиз хъана. Ада 86 бягъс тухвана, абурукай 59 бягъсина ада гъалибвал ва 26 бягъсина магълубвал къачуна. Монсона иштираккай са бягъсина кве спортсмендини сад хътин баллар къачуна.

Чин гъазурайди - Кургуьли ФЕРЗАЛИЕВ

понеделник, 18 июня

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.00 «Заряжайся!»
08.10 Мультфильм
08.30 «Живые истории»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.20 Х/ф «Хрустальный башмачок»
10.50 Ток-шоу «Статья 264»
12.05 Д/ф «Дагестан – край мастеров»
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 «Вдохновение»
13.30 «Годекан»
14.00 Д/ф «Чувства ограниченных возможностей. Жизнь в тишине»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Т/с «Правое дело» 5
16.10 Мультфильм
16.50 Х/ф «В добрый час»
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся!
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 Пусть говорят. (16+).
20.00 Время.
20.40 ЧМ по футболу 2018. Сборная Туниса - сборная Англии. Трансляция из Волгограда.
23.00 Т/с «Садовое кольцо».
0.00 Познер. (16+).
1.00 Триллер «Свет во тьме».
3.00 Новости.
3.05 Триллер «Свет во тьме».
3.45 Модный приговор.

РОССИЯ 1

11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 В гостях у Сиды
18:30 Акцент. Аналитическая программа Ильмана Алипулатова
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+).
13.00 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
15.00 Т/с «Склифосовский».
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Х/ф «Тетя Маша». (12+)
21.00 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
1.35 Т/с «Версия». (12+).
3.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым.

НТВ

4.50 Подозреваются все. (16+)
5.25 Т/с «Я работаю в суде».
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с «Я работаю в суде».
6.30 Деловое утро НТВ. (12+)
8.30 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+).
11.00 Т/с «Лесник». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 Реакция.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
23.30 Итоги дня.
0.00 Поздняков. (16+).
0.10 Т/с «Стервы». (18+).
0.55 Место встречи. (16+).
3.00 Поедем, поедим!

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.00 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.30 Давай разведемся!
11.30 Тест на отцовство.
12.30 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.35 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.05 Мелодрама «Золушка.ru». (16+).
16.10 Мелодрама «Неоконченный урок». (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Т/с «Яблоневый сад».
22.50 Т/с «Глухарь. Продолжение». «Ради тебя».
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с «Глухарь. Продолжение». «Будь что будет».
1.30 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
2.35 Тест на отцовство. (16+).
3.35 Д/с «Я его убил». (16+).
5.35 6 кадров. (16+).
6.00 Джейми: обед за 30 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Х/ф «31 июня».
10.40 Д/ф «Любовь Полищук. Жесткое танго».
11.30 События.
11.50 Постскриптум. (16+).
12.55 В центре событий.
13.55 Городское собрание.
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Пуаро Агаты Кристи». (Великобритания).
16.55 Естественный отбор.
17.50 Т/с «Узнай меня, если сможешь». (12+).
19.40 События.
20.00 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Большая игра. (16+).
23.05 Без обмана. «Твердый сыр». (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Д/ф «Любовь Полищук. Жесткое танго». (12+).
1.20 Д/ф «Миф о Фурере».
2.10 Петровка, 38. (16+).
2.25 Х/ф «Пятьдесят на пятьдесят». (12+).
4.10 Т/с Пуаро Агаты Кристи

ЗВЕЗДА

6.00 Легенды кино. Л. Полищук.
6.50 Легенды кино. Г.Бурков.
7.45 Т/с «1941», 1-4 с. (16+).
9.00 Новости дня.
9.15 Т/с «1941», 1-4 с. (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «1941», 1-4 с. (16+).
11.50 Т/с «1941», 5-8 с. (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «1941», 5-8 с. (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «1941», 5-8 с. (16+).
16.00 Х/ф «Неслужбное задание». (12+).
18.00 Новости дня.
18.35 Д/с «Нюрнберг», 1 и 2
20.10 Не факт!
20.40-22.10 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым». «По следам Янтарной комнаты».
23.00 Новости дня.
23.15 Х/ф «Дело Румянцева»
1.15 Х/ф «Тайная прогулка».
2.50 Х/ф «Частная жизнь»
4.50 Д/ф «Гомбожаб Цыбиков. Паломник особого назначения». (12+).

вторник, 19 июня

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Гранд-отель»
11.55 «Экологический вестник»
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 «Дагестан туристический»
13.20 «История Дагестана в лицах» Баятинский
14.05 «Учимся побеждать»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Т/с «Правое дело» 6
16.10 Мультфильм

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся!
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 Пусть говорят. (16+).
20.00 Время.
20.40 Инга Оболдина, Виктория Исакова, Анна Уколова Х/ф «Жи!» 16+
22.30 Т/с «Садовое кольцо».
23.35 Вечерний Ургант. (16+)
0.10 Т/с «Оттепель». (16+).
1.30 Х/ф «Умереть молодым». (16+).
3.00 Новости.
3.05 Х/ф «Умереть молодым». (16+).
3.45 Модный приговор.

РОССИЯ 1

09:00 «Рубас» (на табасаранском языке)
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 «Балхар глазами художников»
18:20 Гала-концерт. Открытие 8-го международного фестиваля «Горцы»
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+).
13.00 60 минут. (12+).
15.00 Т/с «Склифосовский».
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
20.45 Футбол. ЧМ-2018. Россия - Египет.
22.55 Быть в игре. (12+).
0.45 Х/ф «Олюшка». (12+).
2.45 Судьба человека с Борисом Корчевниковым

НТВ

4.50 Подозреваются все. (16+)
5.25 Т/с «Я работаю в суде».
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с «Я работаю в суде».
6.30 Деловое утро НТВ. (12+)
8.30 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+).
11.00 Т/с «Лесник». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 Реакция.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
23.30 Итоги дня.
0.00 Т/с «Стервы». (18+).
0.55 Место встречи. (16+).
2.50 Квартирный вопрос.
3.55 Т/с «Дорожный патруль». (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.00 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.35 Давай разведемся!
11.35 Тест на отцовство.
12.35 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.40 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.10 Т/с «Яблоневый сад».
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Т/с «Рецепт любви». (Украина). (16+).
22.55 Т/с «Глухарь. Продолжение». «Мусора».
23.55 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с «Глухарь. Продолжение». «Снова майские». (16+).
1.30 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
2.35 Тест на отцовство. (16+).
3.35 Д/с «Я его убил». (16+).
5.35 6 кадров. (16+).
6.00 Джейми: обед за 30 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.05 Доктор И... (16+).
8.40 Х/ф «В зоне особого внимания».
10.35 Д/ф
11.30,14.30 События.
11.50 Т/с «Коломбо». (США).
13.40 Мой герой. Андрей Дементьев. (12+).
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Мисс Марпл Агаты Кристи».
17.00 Естественный отбор.
17.50 Т/с «Узнай меня, если сможешь». (12+).
19.40,22.00 События.
20.00 Право голоса. (16+).
22.30 Осторожно, мошенники! Турецкий поцелуй.
23.05 Прощание. Юрий Андропов. (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Д/ф
1.25 Д/ф «Гангстеры и джентльмены». (12+).
2.10 Петровка, 38. (16+).
2.30 Т/с «Коломбо». (США).
4.10 Т/с «Мисс Марпл Агаты Кристи».

ЗВЕЗДА

6.00,6.50 Легенды армии с Александром Маршалом. А. Гречко. (12+).
7.45 Т/с «1941», 9-12 с. (16+).
9.00 Новости дня.
9.15 Т/с «1941», 9-12 с. (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «1941», 9-12 с. (16+).
11.50,13.15 Т/с «Стреляющие горы», 1-4 с. (16+).
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Стреляющие горы», 1-4 с. (16+).
16.10 Х/ф «Взрыв на рассвете»
18.00 Новости дня.
18.35 Д/с «Нюрнберг», 3 и 4
20.10 Не факт!
20.40 Улика из прошлого. Г. Распутин. (16+).
21.25 Улика из прошлого. «Ванга. Тайна последнего предсказания». (16+).
22.10 Улика из прошлого. Диана. (16+).
23.00 Новости дня.
23.15 Х/ф «Два билета на дневной сеанс».
1.05 Х/ф «Круг».

среда, 20 июня

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.10 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Мост Ватерлоо»
11.30 Д/ф «За честь России. Эпизоды великой войны» Часть 1
12.55 «Правое поле»
13.30 Д/ф «Дагестан, какой он есть»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Т/с «Правое дело» 7
16.10 Мультфильм
16.50,05.20 Открытие VIII Международного фестиваля фольклора и традиционной культуры «Горцы». Гала-концерт «Моя Россия – мой Дагестан»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся!
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 Пусть говорят. (16+).
20.00 Время.
20.40 ЧМ по футболу 2018. Сборная Ирана - сборная Испании. Трансляция из Казани.
23.00 Т/с «Садовое кольцо».
0.00 Вечерний Ургант. (16+).
0.35 Т/с «Оттепель». (16+).
1.45 Боевик «Месть». (16+).
3.00 Новости.
3.05 Боевик «Месть». (16+).
4.05 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Даргала анкь»
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 За и против
18:25 В/фильм «Дербент»
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
12.00 Вести.
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+).
13.00 60 минут. (12+).
15.00 Т/с «Склифосовский».
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
20.00 Т/с «Плакучая ива».
23.30 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.05 Т/с «Версия». (12+).

НТВ

4.50 Подозреваются все. (16+)
5.25 Т/с «Я работаю в суде».
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с «Я работаю в суде».
6.30 Деловое утро НТВ. (12+)
8.30 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+).
11.00 Т/с «Лесник». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 Реакция.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
23.30 Итоги дня.
0.00 Т/с «Стервы». (18+).
0.55 Место встречи. (16+).
2.50 Дочный ответ.
3.55 Т/с «Дорожный патруль». (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.00 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.30 Давай разведемся!
11.30 Тест на отцовство.
12.30 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.35 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.05 Т/с «Рецепт любви».
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Д/с «Судьба по имени Любовь». (Украина).
22.50 Т/с «Глухарь. Продолжение». «Страшно жить». (16+).
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с «Глухарь. Продолжение». «Каждый сам за себя». (16+).
1.30 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
2.35 Тест на отцовство. (16+).
3.35 Д/с «Я его убил». (16+).
5.35 6 кадров. (16+).
6.00 Джейми: обед за 30 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Х/ф «Екатерина Воронина». (12+).
9.55 Д/ф «Юрий Антонов. Мечты сбываются и не сбываются». (12+).
11.30,14.30 События.
11.50 Т/с «Коломбо». (США).
13.35 Мой герой. Максим Аверин. (12+).
14.50 Город новостей.
15.10 Т/с «Мисс Марпл Агаты Кристи».
17.00 Естественный отбор.
17.55 Т/с «Узнай меня, если сможешь». (12+).
19.40,22.00 События.
20.00 Наш город. Диалог с мэром. Прямой эфир.
21.00 Право голоса. (16+).
22.35 Право голоса. (16+).
23.10 90-е. Криминальные жены. (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Прощание. Михаил Козаков. (16+).
1.25 Д/ф «Герой-одиночка».
2.20 Петровка, 38. (16+).
2.35 Т/с «Коломбо». (США).

ЗВЕЗДА

6.00 Легенды космоса. С. Королев.
6.50 Легенды космоса. «Союз-11».
7.45 Т/с «1942», 1-4 с. (16+).
9.00 Новости дня.
9.15 Т/с «1942», 1-4 с. (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «1942», 1-4 с. (16+).
11.50 Т/с «1942», 5-8 с. (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «1942», 5-8 с. (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «1942», 5-8 с. (16+).
16.15 Х/ф «Дело 306».
18.00 Новости дня.
18.35 Д/с «Нюрнберг», 5 и 6
20.10 Не факт!
20.40 Д/с «Секретная папка»
21.25 Д/с «Секретная папка»
22.10 Д/с «Секретная папка»
23.00 Новости дня.
23.15 Х/ф «Ночной патруль».
1.10 Х/ф «Инспектор ГАИ».
2.45 Х/ф «Ты должен жить».
4.20 Х/ф «Годен к строевой».

четверг, 21 июня

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на даргинском языке
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Желтый дьявол»
11.30 Д/ф «За честь России. Эпизоды великой войны» Часть 2
12.50 Х/ф «Не бойся. Я с тобой!»
14.

пятница, 22 июня
РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильмы
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Х/ф «Был месяц май»
10.50 «Прогулки по музею»
11.25 «Пятничная проповедь»
11.55 Д/ф «Такая разная война» 1 с.
12.50 Д/ф «Такая разная война» 2 с.
13.25 «Агросектор»
13.55 Ко Дню памяти павших в годы ВОВ. Д/ф «Непризнанные герои. Дагестан в годы войны»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Т/с «Правое дело» 9 с

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+)
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+)
16.00 Мужское/Женское. (16+)
17.00 Время покажет. (16+)
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+)
18.50 Человек и закон.
20.00 Время.
20.40 ЧМ по футболу 2018. Сборная Сербии - сборная Швейцарии. Трансляция из Калининграда.
23.00 Т/с «Садовое кольцо».
0.00 Вечерний Ургант. (16+)
0.35 Т/с «Оттепель». (16+)
1.40 Х/ф «Буч Кассиди и Санденс Кид». (16+)
3.40 Х/ф «Джошуа». (16+)

РОССИЯ 1
17:40,20:45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 К 25-летию газпрома. «Жизнь в движении»
18:20 К Дню памяти и скорби. «Реквием Айгул Айгумов»
18:45 Фестиваль «Горцы». Поэзия народного костюма
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+)
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
13.00 60 минут. (12+)
15.00 Т/с «Склифосовский».
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с «Плакучая ива».
2.00 Х/ф «Холодное танго».
2.20 Х/ф «Сорокапятка».

НТВ
4.50 Подозреваются все.
5.25 Т/с «Я работаю в суде».
6.00,10.00 Сегодня.
6.05 Т/с «Я работаю в суде».
6.30 Деловое утро НТВ. (12+)
8.30 Т/с «Возвращение Мухтара». (16+)
10.25 Т/с «Возвращение Мухтара». (16+)
11.00 Т/с «Лесник». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 ЧП. Расследование.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
23.35 Захар Прилепин. Уроки русского. (12+).
0.05 Т/с «Стервы». (18+).
1.00 Мисс и наука. Наука и мы
2.00 Место встречи. (16+).
4.00 Т/с «Дорожный патруль». (16+).

суббота, 23 июня
РГВК
07.00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке
08.00 Мультфильмы
08.55 Х/ф «Деревенский детектив»
10.40 «Память поколений» Абдулхаким Исмаилов
11.20 «Мой малыш»
11.50 Открытие VIII Международного фестиваля фольклора и традиционной культуры «Горцы». Гапа-концерт «Моя Россия - мой Дагестан»
13.30 Х/ф «Берегите женщин»
16.00 Мультфильмы
16.05 «Дежурная часть»
17.50 Х/ф «Загадка кубачинского браслета»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»

ПЕРВЫЙ
5.30 Контрольная закупка.
6.00,10.00 Новости.
6.10 Х/ф «Перед рассветом».
8.00 Игрой, гармонь любимая!
8.45 М/с «Смешарики».
9.00 Умницы и умники. (12+)
9.45 Слово пастыря.
10.15 Ирина Пегова. В роли счастливой женщины.
11.10 Теория заговора.
12.00 Новости.
12.10 Идеальный ремонт.
12.50 Х/ф «Испытательный срок»
14.40 ЧМ по футболу 2018. Сборная Бельгии - сборная Туниса.
17.00 Кто хочет стать миллионером?
18.00 Вечерние новости.
18.15 Сегодня вечером.
20.00 Время.
20.40 ЧМ по футболу 2018. Сборная Германии - сборная Швеции.
23.00 Т/с «Садовое кольцо».
0.00 Т/с «Оттепель». (16+).
1.00 Комедия «Отпуск по обмену». (16+).
3.35 Модный приговор.

РОССИЯ 1
08.05 Музыкальный мюзиклад
08.30 8-й Международный фестиваль «Горцы»
11:20 Местное время. Вести-Дагестан
4.45 Т/с «Срочно в номер! На службе закона».
6.35 М/с «Маша и медведь».
7.10 Живые истории.
8.00 Россия. Местное время. (12+)
9.00 По секрету всему свету
9.20 Сто к одному.
9.10 Пятяро на одного.
11.00 Вести.
11.40 Аншлаг и Компания. (16+)
14.00 Х/ф «Потому что люблю». (12+).
18.00 Привет, Андрей! (12+).
20.00 Вести в субботу.
21.00 Х/ф «Мишель». (12+).
1.00 Х/ф «Звезды светят всем». (12+).
3.10 Т/с «Личное дело». (16+)

НТВ
5.00 ЧП. Расследование.
5.35 Звезды сошлись. (16+).
7.25 Сегодня.
8.00,10.00,16.00 Сегодня.
8.20 Их нравы.
9.40 Готовим с А. Зиминим.
9.15 Кто в доме хозяин? (16+)
10.20 Главная дорога. (16+)
11.00 Еда живая и мертвая.
12.00 Квартирный вопрос.
13.05 Поедем, поедим!
14.00 Жди меня. (12+).
15.05 Своя игра.
16.20 Однажды... (16+).
17.00 Секрет на миллион. Аркадий Укупник. (16+)
19.00 Центральное телевидение.
20.00 Детская Новая волна-2018.
22.00 Х/ф «Бобры». (16+).
23.50 Международная пирамида. (18+).
0.45 Квартирник НТВ у Маргулиса. Группа «Разные люди. (16+).
2.00 Х/ф «Громозека». (16+).
4.05 Т/с «Дорожный патруль». (16+).

воскресенье, 24 июня
РГВК
07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
07.55 «Мой малыш»
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Х/ф «Аринка»
10.15 «Полифония»
11.15 Мультфильм
11.30 «Правовое поле»
12.00 «Живые истории»
12.30 «Смотреть только детям»
12.45 «Молодежный микс»
13.05 «Вернисаж»
13.30 «Городская среда»
14.00 «Дагестан туристический»

ПЕРВЫЙ
6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Смех сквозь слезы.
7.30 М/с «Смешарики».
7.50 Часовой.
8.15 Здоровье.
9.20 «Угадай мелодию».
10.15 От страсти до ненависти
11.15 Честное слово.
12.10 Людмила Гурченко. Карнавальная жизнь.
13.10 Х/ф «Любимая женщина механика Гаврилова»
14.40 ЧМ по футболу 2018. Сборная Англии - сборная Панамы.
17.00 Кто хочет стать миллионером?
18.00 Вечерние новости.
18.15 Звезды под гипнозом.
20.00 Воскресное «Время».
20.40 ЧМ по футболу 2018. Сборная Польши - сборная Колумбии.
23.00 Что? Где? Когда?
0.20 Т/с «Оттепель». (16+).
1.20 Триллер «Уолл-стрит».

РОССИЯ 1
4.55 Т/с «Срочно в номер! На службе закона».
6.45 Сам себе режиссер.
7.35 Смехопанорама.
8.05 Утренняя почта.
08:45 Местное время. Вести-недели. Информационно-аналитическая программа.
9.25 Сто к одному.
10.10 Когда все дома с Тимуром Кизяковым.
11.00 Вести.
11.20 Смеяться разрешается
14.00 Х/ф «Так поступает женщина!». (12+)
18.00 Лига удивительных людей. Суперфинал.
20.00 Вести недели.
22.00 Воскресный вечер .
0.30 Лев Яшин - номер один.
1.35 Т/с «Право на правду». (12+).
3.35 Смехопанорама.

НТВ
5.05 Х/ф «Баллада о солдате»
6.55 Центральное телевидение. (16+)
8.00 Сегодня.
8.20 Их нравы.
8.45 Устами младенца.
9.25 Едим дома.
10.00 Сегодня.
10.20 Первая передача.
11.00 Чудо техники. (12+)
11.55 Дачный ответ.
13.00 Наш ПотребНазор.
14.00 У нас выигрывают!
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Следствие вели... (16+)
18.00 Новый русский сенсация. (16+)
19.00 Итоги недели.
20.10 Ты не поверишь! (16+)
21.10 Звезды сошлись. (16+)
23.00 Трудно быть боссом.
0.10 Х/ф «Ультиматум». (16+)
4.00 Т/с «Дорожный патруль». (16+).

КУЛЬТУРА с 18 по 24 июня
ПОНЕДЕЛЬНИК
6.30,7.00,7.30,8.00,10.00,15.00 Новости культуры.
6.35 Легенды мирового кино.
7.05 Д/с «Эффект бабочки».
7.35 Правило жизни.
8.10 Х/ф «Высокая награда».
9.40 Д/ф
10.15,18.00 Наблюдатель.
11.10 ХХ век. «Вокруг смеха».
13.45 Черные дыры. Белые пятна.
14.30 Библиейский сюжет.
15.10 Госакадемической симфонический оркестр России
16.15 На этой неделе...
16.45 Агора.
17.45 Д/ф
19.00 Д/с «Крым. Загадки цивилизации»
19.30,23.30 Новости культуры.
19.45 Главная роль.
20.05 Правило жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф «Магия звука и чудеса науки». (Канада).
21.30 Цвет времени. Иван Крамской
21.40 Исторические путешествия Ивана Толстого. «Литературные скандалы. Неверный звук.
22.10 Т/с «Следователь Тихонов», 13
23.00 Д/с «Память». «Русский Василий»
23.50 ХХ век «Вокруг смеха».
1.00 Д/ф «Ораниенбаумские игры».

СРЕДА
6.30,7.00,7.30,8.00,10.00,15.00 Новости культуры.
6.35 Легенды мирового кино.
7.05 Пешком... Москва бородинская.
7.35 Правило жизни.
8.05 Т/с «Следователь Тихонов», 14 с
9.00 Д/с «Музыка мира и войны».
9.40 Главная роль.
10.15,18.00 Наблюдатель.
11.10 ХХ век. «Монолог женщины».
12.15 Д/ф «Ргневесомость».
12.55 Искусственный отбор.
13.35 Д/ф «Архитектура и погода».
14.30 Д/с «Память». «Маленькие истории».
15.10 Д/с «Музыка мира и войны».
15.55 Пешком... Москва боярская.
16.25 Близкий круг Н.Цискаридзе.
17.20 Записная книжка хроникера.
17.45 Д/ф «Бордо. Да здравствует буржуазия!» (Германия).
19.00 Д/с «Крым. Загадки цивилизации»
19.30,23.30 Новости культуры.
19.45 Главная роль.
20.05 Правило жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф «Уловки памяти».
21.40 Исторические путешествия Ивана Толстого. «Литературные скандалы. Куржикин сын.
22.10 Т/с «Следователь Тихонов», 15
23.00 Д/с «Память». «Хранители Дукинского перевала».
23.50 ХХ век. «Монолог женщины».
0.55 Д/ф «Ргневесомость».
1.35 Записная книжка хроникера.

ЧЕТВЕРГ
6.30,7.00,7.30,8.00,10.00,15.00 Новости культуры.
6.35 Легенды мирового кино.
7.05 Пешком... Москва союзная.
7.35 Правило жизни.
8.05 Т/с «Следователь Тихонов», 15 с
8.55 Д/ф «Константин Циолковский».
9.00 Д/с «Музыка мира и войны».
9.40 Главная роль.
10.15,18.00 Наблюдатель.
11.10 ХХ век. «Право быть первыми».
12.15 Д/ф «Кто придумал скерокс?»
12.55 Абсолютный слух.
13.35 Д/ф «Уловки памяти».
14.30 Д/с «Память».
15.10 Д/с «Музыка мира и войны».
15.50 Д/ф «Нефертити». (Украина).
15.55 Пряничник домик.
16.25 Линия жизни. А. Герман.
17.20 Записная книжка хроникера.
17.45 Д/ф «Пестум и Велпа. О неизменном и преходящем».
19.00 Д/с «Крым. Загадки цивилизации»
19.45 Главная роль.
20.05 Правило жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф «Фабрика мозгов».
21.40 Исторические путешествия Ивана Толстого. «Литературные скандалы. Куржикин сын.
22.10 Т/с «Следователь Тихонов», 16
23.00 Д/с «Память» «Они погибли за Вену».
23.50 Новости культуры.
23.50 ХХ век.

ПЯТНИЦА
6.30,7.00,7.30,8.00,10.00,15.00 Новости культуры.
6.35 Легенды мирового кино.
7.05 Пешком... Москва музейная.
7.35 Правило жизни.
8.05 Т/с «Следователь Тихонов», 16 с
8.50 Д/ф «Эдуард Мана». (Украина).
9.00 Д/ф «Трудовая дорога к фронту».
9.40 Главная роль.
10.20 Х/ф «Антоша Рыбкин».
11.10 ХХ век.
12.15 Д/ф «Молнии рождаются на земле. Телевизионная система «Орбита».
12.55 Острова. С. Крочкова.
13.35 Д/ф «Фабрика мозгов».
14.30 Д/с «Память». «Они погибли за Вену».
15.10 Х/ф «Галя».
16.00 Письма из провинции. Республика Коми.
16.30 Д/ф «Тихо Браге». (Украина).
17.20 Х/ф «В погоне за славой».
18.45 Д/ф «Трудная дорога к фронту»
19.30 Новости культуры.
19.45 Х/ф «Государственная граница. Год сорок первый».
22.05 Линия жизни. М. Аверин.
23.00 Новости культуры.
23.20 Х/ф «Близкие». (18+).
1.05 ХХ век. «Встреча в концертной студии «Останкино» с писателем Юлианом Семеновым».

Къастунал кIеви кIеве стха

КУДО

Дагъви ШЕРИФ

Сургутда гзаф лезгийр яшамш жезва. Абур гъар жуьре кеспийрал машгъул я, къуллугърал ала. Сургутда авай чи ватандашрикой сад ХМАО-да кудодин федерациядин регъбер Ислам РАМАЗАНОВ я. Сулейман-Стальский райондин Эминхурый тир Ислама ва адан стха, панкратиондай, армейский къайдада гилералди куклунай, 2 сеферда кудодай Россиядин чемпион, кудодай 3 сеферда Россиядин кубокдин, кудодай дуьньядин кубокдин, чулав чулуунин сагъиб, женгинин самбодай международный акъажунрин гъалибчи, са шумуд жуьредай спортдин мастер, кудодай международный класдин мастер Мусадни регионда кудодин вилик тухунлайхлу пай кутазва. Гъевчи стха Муса алай вахтунда МММ-дал машгъул я, агалкъунарни къазанмишнава.

Ислама цIи Москвада кудодай кIиле феи Россиядин чемпионатда гимидин медаль къачуна. Спортдин и жуьредал машгъулбуру, тренерри къейдзавайвал, Ислам Рамазанован гимиди къизилдив барабарди я. Чи спортсмендихъ къизилдин медаль къачудай вири мумкинвилер авай, амма виликрай хъанвай тIарвили вичикай хабар гана.

Ислам

РикIел хкин, са шумуд йис идалай вилик тренировкайрин вахтунда хъайи тIарвал себегъ яз Ислам Рамазановавай неинки акъажунра иштиракиз, бягъсерин майданрал экъечI техжез вад йисалай гзаф вахт тир. Сагъламвал пайгардик кухтур пагъливан патал акъажунра иштиракиз гатIум хъувун регъят месэла тушир. Ярар-дустарин, тренеррин куьмекдалди арадиз хтай Ислам Рамазанова 2016-йисуз Нижний Новгородда кудодай кIиле феи акъажунра Россиядин кубок къазанмишна. Ам Исламан киседа Россиядин пуд лагъай кубок тир. ГъакIни Ислам Рамазанов Европадин, дуьньядин чемпионатрин медалрин сагъиб я.

Москвада кIиле феи акъажунра тIарвили вичикай хабар хганачиртIа, Ислам нубатдин

Муса

къизилдин медалдин сагъиб жедай.

- И акъажунрин финалда захъ галаз экъечIайди регъят спортсмен тушир, йис вилик ада дуьньядин кубок къачунай. Финалдилай вилик захъ пуд бягъс авай. Абур за вахтунлай фад - гъалибвал къазанмишуналди акъалтIарна. Гъайиф хьи, финалдин бягъсина кландайвал хъанач. Вахтунлай фад куьтягъда лагъана фикривайтIани, галатунилай гъейри, тIарвили хабар хгана, са юкъуз ам къуд лагъай бягъс тир, - къейдзава Ислам Рамазанова.

Амма финалдин къугъунрилай гъейри, сургутви Исламахъни ва гъалибвал къазанмишай Нижний Новгороддай тир спортсмендихъни медалрилай, кубокдилай ва маса шабагърилай гъейри, спортдин и жуьредай Росси-

ядин хкъагъай командадик акалдай мумкинвал хъанва. И вацра Обнинскда кIиле фидай сборрал зулукъ Японияда жедай дуьньядин чемпионатда кIеве пагъливандикай ни чи уьлкведин патай иштиракатIа тайин жеда.

Къейд ийин, чи уьлкведа кудодай сифте секция Сургутда пайда хъана. Гуьгъунлай, Ислам Рамазанова субутзавайвал, и школа неинки Россияда ва дуьньядани тарифлугъурун жергеда гъатна. Къе 33 йиса авай пагъливандин вилик неинки акъажунра иштиракунин, гъакI тешкиллувилин месэлаярни ква. Алатай йисан декабрдин вацра ам кудодай округдин федерациядин кIиле акъазарнава. Спортдин и жуьре патал регионда ва уьлкведа авай месэлаяр, четивилер ва мумкинвилер адаз хъсандиз чизва.

- Алай вахтунда спортдин и жуьредал машгъул жез кланзавай ашкъи авайбур гзаф ава, аялрилай эгечIна. Кудодин кланзава, вучиз лагъайтIа им итижлу, тIимил тIарвилер жедай спортдин жуьре я. Неинки Сургутда, ХМАО-да тренерар къуватлугъурун, гъакIни чпин кар чидайбур я, ина вердишвилер къачузвай жегъилри хъсан нетижаярни къалурзава, - алава хъувуна Ислам Рамазанова.

Чаз Ислам Рамазановахъ чандин сагъламвал хъана, Россиядин хкъагъай командадик кваз Японияда ада гъалибвал къазанмишна кланзава.

Марфадик КЪУБЛ

Шагь ШАГЪОВ

Каспийскда Али Алиеван тIварунихъ галай спортдин ва жегъилрин комплексда Мегъамед-Салам Умаханован экуь къаматдиз бахшна боксдай международный нубатдин турнир кIиле фена. Ам ачухунин шад мярекатда Дагъустандин кIилин везифаяр вахтуналди тамарзавай Владимир Васильевани иштиракна.

ЦIи турнирда 16 уьлкведай атанвай 140 пагъливанди иштиракна.

Турнирдин гуьрметлу мугъманрин жергеда РФ-дин Федеральный Собранидин Председателдин заместитель Ильяс Умаханов, Эрменистандин Олимпиададин комитетдин сад лагъай вице-президент, АИВА-дин супервайзер, турнирдин технический делегат Дареник Габриэлян, РФ-дин спортдин федерациядин генсекретардин куьмекчи Агъмедхан Адиллов, РФ-дин боксдин федерациядин гуьрметлу президент Владимир Иванченко ва масабур авай.

Акъажунрин нетижайриз талукъ делилар чна газетдин нубатдин нумарада гуда.

Международный и турнирда иштиракиз Дагъустандиз гзаф мугъманар атанвай. Турнир кIиле физвай йикъара шегъерда къати марф къвазвай. Итижлуди, марф акатайла Индиядай атанвай тумаждин бегъледин устадар куьлуьник экечIна. Спортсменрин, тамашачийрин, шегъерзгъийрин фикир и агъвалатди вичел желбна.

Гь “Гуманитарно-педагогический колледж”

Гуманитарно-педагогический колледж объявляет набор на 2018-2019 учебный год

ПОУ “Гуманитарно-педагогический колледж” входит в пятерку лучших профессиональных образовательных организаций Дагестана, является лауреатом Всероссийского конкурса “Лучшие колледжи России” и осуществляет подготовку специалистов со средним профессиональным образованием для общеобразовательных школ, предприятий, организаций и учреждений.

ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕДЖА

- раздельное обучение юношей и девушек;
- преподавание основ и культуры религии;
- высокий уровень воспитательной работы;
- адаптация программ уровню знаний студентов;
- исключение коррупции, объективная оценка знаний.

В колледже особое внимание уделяется развитию у студентов положительных духовных и нравственных качеств, воспитанию высокой культуры поведения, умению адаптироваться к условиям современной жизни. В колледже работают высокопрофессиональные специалисты, беззаветно преданные своей профессии. Колледж располагает спортивным, актовым, читальным залами, библиотекой, столовой, компьютерными классами, модельными комнатами. Учебный процесс сопровождается современными техническими средствами обучения.

СПЕЦИАЛЬНОСТИ:

44.02.02 ПРЕПОДАВАНИЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Квалификация выпускника: Учитель начальных классов
Срок обучения: по очной форме: на базе 9 кл. - 3 г. 10 мес., 11 кл. - 2 г. 10 мес., по заочной форме: 9 кл. - 5 лет, 10 мес, на базе 11 кл. - 3 г. 10 мес.

44.02.01 ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Квалификация выпускника: Воспитатель детей дошкольного возраста
Срок обучения: по очной форме: на базе 9 кл. - 3 г. 10 мес., 11 кл. - 2 г. 10 мес., по заочной форме: 11 кл. - 3 г. 10 мес., 9 кл. - 5 лет, 10 мес.

39.02.01 СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА

Квалификация выпускника: специалист по социальной работе
Срок обучения: по очной форме: на базе 9 кл. - 2 г. 10 мес., 11 кл. - 1 г. 10 мес. по заочной форме: на базе 9 кл. - 4 г. 10 мес., 11 кл. - 2 г. 10 мес.

38.02.01 ЭКОНОМИКА И БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ (по отраслям)

Квалификация выпускника: Бухгалтер
Срок обучения: по очной форме: на базе 9 кл. - 2 г. 10 мес., 11 кл. - 1 г. 10 мес. по заочной форме: на базе 9 кл. - 4 г. 10 мес., 11 кл. - 2 г. 10 мес.

09.02.07 ИНФОРМАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ И ПРОГРАММИРОВАНИЕ

Квалификация выпускника: специалист по информационным системам
Срок обучения: по очной форме: на базе 9 кл. - 3 г. 10 мес., 11 кл. - 2 г. 10 мес.

54.02.01 ДИЗАЙН (по отраслям)

Квалификация выпускника: Дизайнер
Срок обучения: по очной форме: на базе - 9 кл. - 3 г. 10 мес., 11 кл. - 2 г. 10 мес.

ПРИЕМ ДОКУМЕНТОВ:

- на очное отделение - с 10 июня по 15 сентября,
- на заочное отделение - с 10 июня по 30 сентября.

Адрес приемной комиссии: РД, г. Махачкала, ул. Аскерханова, 13а.
Контакты: 8-988-784-51-56 E-mail: gpkdag@mail.ru www.gpkdag.com

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

Тел/Факс. (872-2) 65-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

М. А. АГЪМЕДОВ

65-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЪ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

65-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

65-00-59

КУЛЬТУРАДИН

Э. Д. ШЕРИФАЛИЕВ

65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

65-00-64

ЯШАЙШИДИН ВА ЧАРАДИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

65-00-58

БУХГАЛТЕРИЯ

65-00-62

КАССА

65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР

Ш. ГЪАЖИМИРЗОЕВ

Газет йиса 52 сеферда актатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникациядин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральний къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2016-йисан 12-декабрдиз регистра-
ция авуна.

Регистрациядин нумра ПИ ТУ 05-00358
Макъалаяр редакцияди туькьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гуьзвач ва абур эл-
къвена вахузвач. Редакциядин макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.

**РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:**

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 15.00

Газет "Издательство" "Лотос"

ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,

Пушкинан куьче, 6.

Тираж 7227

И - лишандик квай материалар

гъакьидихъ чапзавайбуур я.

И - Икъван яшар хъанвайбуру келрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты

"Лезги газет"

УФК по РД

Отделение - НБ РД г.Махачкала

БИК - 048209001

ИНН - 0561051314/КПП - 057101001

Р/Сч - 40601810100001000001

Л/Сч - 20036 Ш60090

Гъ Мубаракрай!

Каспийск шегъердин фан заводдин технолог, къурагъви руш, хизандин къул къени ийизвай кайвани, диде, баде Зумрият Мегъамедовна МАГЪАМДАЛИЕВАДИЗ:

Фу тлуьр ксар бахтлу я
ви гъилелай.
Хатур-гъурмет дерин я
чи гъулелай!
Кими тахъуй цуьквер а
ви къужахдай,
Ви шадвилел чна анжах
дамахда.
Руш яз чида вун чи къадим
Гиярдин.

Бахт багъишна къалиндиз
на ви ярдиз!
Ви рехъ къунва ви
веледри-эвледри,
Давамарун патал сагъ яз,
эбеди!
Мубаракрай агакънавай
юбилей!
Мураддин рагъ вилик кума
чи гъеле!

ВИ 60 ЙИСАН ЮБИЛЕЙДИК КВАЙ ИТИМ ЯРАЛИ,
РУХВАЯР МИРЗЯЛИ, ЯРАМИР, РУШ ЛЕЗГИЯТ, ХТУЛАР,
ВИРИ МУКЪВА-КЪИЛИНЯР.

Чна Астрахань шегъердин диагностикадин "Эль ГАСС
и К" центрадин еке дережадин квалификациядин пешекар,
жсавабдар ва умудлу кас, гъурмет авай руководитель Са-
дих Шихбалаевич ЭЛЬДАРОВАЗ ва адан заместитель,
къилин категория авай духтур-хирург Абдусалам Зият-
ханович ЭМИРОВАЗ абурун пешекар сувар - медицинадин
работникдин югъ мубаракзава. Къуй квегъ къвалахда,
умьурда, хизанда еке агалкъунар, шадвилер, куь патавни
гъамишна куьн клани, квез клани инсанар гзаф хъурай.

КВЕЗ КУЬ ПЕШЕКАР СУВАР МУБАРАКЗАВАЙ
ШАИР БУБА МЕЛИКОВ, РКЪ-ДИН ПАТАВ ГВАЙ РКП-ДИН
ДУХТУР-УРОЛОГ НУЪГЪ БИЛАЛОВ, КЪУМТУРКЪАЛА
РАЙОНДИН ЦРЪ-ДИН ПАТАВ ГВАЙ УЧКЕНТ ХЪУРЪН
ВРАЧЕБНЫЙ АМБУЛАТОРИЯДИН ЗАВЕДУЮЩИЙ
АБДУСУПЪЯН ГЪАМЗАТОВ.

Аял къутармишна

Саидагъмед АБДУРАШИДОВ

Рутул райондин Хъуьлуьдрин хуьруьн агъали, райондин поли-
циядин органра къвалахзавай Лежберов Зугърабан 7 йиса авай руш
Фируза велосипеддал алаз куьгъне хуьруьхъай кхезвай. Хуьруьн
юкъвай фенвай муькъвел агакъайла, ам Фулфан вацлуз аватна.

И хабарсуз дуьшуьшдал расалмиш хъайи Талутов Талута, Али-
ев Амрида сел атанвай вацлу тухузвай аял къутармишна ва тади
гъалда "Самур" медцентрадиз агакъарна. Духтурри чпивай жедай
вири куьмекар гана, аялдин гъил ханвайди малум хъана, ам гипсда
туна. Гила ам сагъ-саламат яз къвале ава.

Ихътин виькегъвал авур хуьруьвийриз ва духтурриз аялдин члехи
буба, пенсионер Тажир, баде Эминат, Зугъраб ва аялдин диде Фаи-
на Лежбероври, муькъва-къилийри гзаф къадар сагърай лугъзува.

"ЛГ"-дин 23-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЪЗ ЦАРАРА: Бедбахтвал. Къарамал. Шив. Араз. Нева. Гъава. Лайм.

Лувр. Торт.

ТИК ЦАРАРА: Ока. Члав. Тава. Лаал. Пашманвал. Мез. Агъалар. Зеьмет.

Арадат.

2018-йисан къвед лагъай пай патал

Лезги газет

КХЪИХЪ!

ИНДЕКС: 6 вацранди - 51313

газетдин къимет почтарин
отделенийрай:
6 вацра - 410 манатни 10 кепек

Абонентрин яшикрай (до востребования):
6 вацра - 385 манатни 32 кепек

"Дагпечатдин" киоскрай:
6 вацра - 220 манат

Киоскрай вахчун патал газет квевай "Дагпечатдин"
киоскра, сайтда (www.dagestan.press.) ва гъакъли Махачкъа-
лада Промшоссе куьчедин 10 "а"-нумрадин дараматда кхъиз
жеда.

Чи бухгалтериядай:

"Лезги газетдин" редакциядай чпи хутахдайбуур:
6 вацра - 162 манатни 50 кепек

Чи газет кхъинин патяхъай суалар пайда хъайитла,
экуьнин сятдин 9-далай нянин сятдин 5-далди и нумра-
диз зенг ийиз жеда: 8-928-584-16-72

Лувар квай гафар

Сулейман ПАШАЕВ

- ✓ Рик!... (турбадиз, мушукдиз, дабандиз, калушдиз) аватна.
- ✓ Вацлув агакъ тавунмаз ... (перем, майка, чекмеяр, шал-
вар) хутлунмир.
- ✓ Агъдин са къил ... (яру, вили, хъипи, чулава) жедаң.
- ✓ ... (гъилин, къвачин, вилин, къилин) агъузвал авун.
- ✓ Вич вичихъ... (рахазвай, галтугзавай, агъунвай, къва-
лахзавай) кас.
- ✓ Ажур ламрал ... (сад, къвед, пуд, къуд) акъахда.
- ✓ Ви ина вуч ... (азар, тлал, къвал, мерез) авайди я.
- ✓ Гъар са ... (итимдик, папак, аялдик, гуьзелдик) са айиб
жеда.
- ✓ Тум къацлай ... (хиле, цегъре, кали, данади) нехир къа-
цлурда.

Сканворд

Туькьурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Рутул цардин шпир	Имарат	Туькьул хъвер		Марфадикай хуьн патал кыпел алуькда
			Къисас	Индия- дин меркез
	ЕГЭ	"Вири таб я, ... - гъахъ" (мисал)		
			Аварин шап ... Алигъажи	Маъамар ядайбурун десте
Цавун ван, гутрум	Украина- дин пар- ламент	Рекламай- ра ишла- вицдай газ		
			Девеяр хуьзвайди	Лезги группадин са члал
	Игит	Лезги журналист ... Къасумов		
			Рикдин мурад	Гарихчи ... Ших- сандов
Писатель ... Ших- вердиев	Чечня- дин регъбер	Лезги ашуькъ		
			"... Пирим" (мах)	
Дустагъ	Гъур лийдай чка			
		Гереквал, муьгъ- тежвал		

Махачкъалада яшамаш жезвай Эсетов Азедина ва адан хи-
занри умьурдин юлдаш

АЙНАХАНУМ

рагъметдиз финихъ галаз алакълу яз Дашдемиров Багъадиная
ва вири багърийриз башсагълугъвал гузва.